

มูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๓ ตอนที่ ๒๑ - ๓๐

บรรยายโดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๓

ตอนที่ ๒๑ - ๓๐

บรรยายโดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

คำนำ

หนังสือชุด “แนวทางเจริญวิปัสสนา” รวบรวมและเรียบเรียง
จากคำบรรยายของท่านอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ณ ตำหนัก
สมเด็จเจ้าวรมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ (พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๙) และ
ณ ห้องประชุมสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศ
วิหาร (พ.ศ. ๒๕๑๙ - ๒๕๔๓) คำบรรยาย “แนวทางเจริญวิปัสสนา”
ได้ออกอากาศ ณ สถานีวิทยุต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน มูลนิธิศึกษาและ
เผยแผ่พระพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์ที่จะจัดพิมพ์ “แนวทาง
เจริญวิปัสสนา” เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาได้เข้าใจพระธรรมยิ่งขึ้น

มูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สารบัญ

		หน้า
แนวทางเจริญวิปัสสนา	ตอนที่ ๒๑	๓
แนวทางเจริญวิปัสสนา	ตอนที่ ๒๒	๑๕
แนวทางเจริญวิปัสสนา	ตอนที่ ๒๓	๓๐
แนวทางเจริญวิปัสสนา	ตอนที่ ๒๔	๔๒
แนวทางเจริญวิปัสสนา	ตอนที่ ๒๕	๕๓
แนวทางเจริญวิปัสสนา	ตอนที่ ๒๖	๖๗
แนวทางเจริญวิปัสสนา	ตอนที่ ๒๗	๗๔
แนวทางเจริญวิปัสสนา	ตอนที่ ๒๘	๙๑
แนวทางเจริญวิปัสสนา	ตอนที่ ๒๙	๑๐๓
แนวทางเจริญวิปัสสนา	ตอนที่ ๓๐	๑๑๔

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๒๑

การอบรมเจริญปัญญาตามปกตินั้น หลายท่านอาจจะรู้สึกว่ายาก สติเกิดขึ้นน้อยเสียจริงๆ ท่านอยากจะได้สติมากๆ แต่อย่าลืมว่า การเจริญสติเพื่ออบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏตามความเป็นจริง คือ เมื่อสติระลึกรู้สภาพธรรมใดก็พิจารณา เพื่อรู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรมของสิ่งที่ปรากฏ หนทางนี้เป็นหนทางเดียวเท่านั้น ไม่ใช่หนทางอื่น เพราะเหตุว่าไม่ว่ากิเลสที่จะเอืดยึด สลับซับซ้อนอยู่อย่างใดก็ตาม ถ้าขณะนั้นปรากฏแก่สติที่กำลังระลึกรู้ ปัญญาก็จะรู้ว่าสภาพนั้นไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย หนทางนี้เป็นหนทางชัดเจน ละคลายความไม่รู้ ละคลายอกุศลต่างๆ โดยรู้ว่าสภาพธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ตัวตน ไม่เหมือนกับการระงับกิเลสไว้ด้วยความสงบชั้นสมาธิ ซึ่งเป็นความสงบจากกิเลสเพียงชั่วคราว แต่ไม่รู้ว่าชีวิตจริงๆ ของแต่ละท่านนั้นไม่มีสิ่งใดเลยที่จะพึงยึดถือว่าเป็นตัวตนได้ ฉะนั้นก็ต้องพิจารณาเปรียบเทียบให้เข้าใจจริงๆ ว่า หนทางที่จะรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ว่าไม่ใช่ตัวตนนั้น มีหนทางเดียว คือ สติเกิดระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้เอง

การอบรมเจริญปัญญานั้นรู้ลักษณะของอารมณ์ที่กำลังปรากฏ โดยไม่จำกัดสถานที่ ไม่จำกัดเวลา ไม่จำกัดอารมณ์ คือ ไม่เลือกอารมณ์ จึงเป็นสัมมาสติ เป็นสัมมาทิฐิ การอบรมเจริญสติปัญญานี้ ซึ่งเป็นเรื่องการอบรมเจริญปัญญานั้น เป็นเรื่องละเอียดมาก เพราะความต้องการแอบแฝงอยู่ที่ไหน อย่างไรบ้าง บางท่านอาจจะไม่รู้สีกตัวเลย จิตจดจ้องจงใจที่จะรู้เฉพาะบางนามบางรูป ไม่ทำให้รู้สภาพที่ไม่ใช่ตัวตนของนามธรรมที่กำลังเห็นตามปกติ กำลังได้ยินตามปกติ คือในขณะนี้ เพราะเหตุว่าในขณะนี้ไม่ได้จดจ้อง แล้วแต่ว่าสติเกิดระลึกได้ รู้ว่าที่กำลังเห็นก็เป็นเพียงสภาพรู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา หรือรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะนี้ก็เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งที่กำลังปรากฏทางตา

การอบรมเจริญสติปัญญานั้นละอภิชฌาและโทมนัสในโลกโลกคืออารมณ์ที่กำลังปรากฏ ไม่ว่าอารมณ์นั้นจะเป็นอะไรก็ตาม ละความยินดียินร้ายด้วยการรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมมากขึ้น

- ถ. ถ้าอย่างนั้น ที่กำลังตั้งใจฟังอยู่ในขณะนี้ ก็เป็นการเพิ่มอภิชฌาขึ้นด้วย ใช่ไหม
- ส. กำลังฟังธรรมเป็นกุศลหรืออกุศล เป็นกุศล ฉะนั้น จึงไม่ใช่อภิชฌา กุศลและอกุศลเกิดพร้อมกันไม่ได้ ขณะที่กำลังฟังไม่ใช่สติปัญญาน เป็นกุศลขั้นการฟัง เมื่อว่าโดยปริยัติโดยอภิธรรมก็เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ขณะที่เกิดสติปัญญาน ก็เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ แต่อารมณ์ต่างกัน

เพราะเหตุว่าในขณะที่กำลังฟังด้วยความตั้งใจที่จะเข้าใจ ในขณะนั้นเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์จริง แต่ไม่ใช่การรู้ลักษณะของการได้ยิน และไม่ใช่การรู้ลักษณะของเสียง เพราะฉะนั้นในขณะที่ฟังแล้วเข้าใจ นั้นยังเป็นตัวตนอยู่ เพราะแม้เป็นกุศลก็จริง แต่เป็นกุศลขั้นการฟัง ไม่ใช่เป็นกุศลที่ละความเห็นผิดในนามและรูปที่กำลังปรากฏ ดังนั้น จะต้องพิจารณาแยกแยะด้วย เมื่อเป็นกุศลขั้นการฟัง ก็ต้องเป็นกุศลขั้นการฟัง ไม่ใช่กุศลในขณะสติปัญญากำลังเกิด แต่ขณะที่กำลังฟัง สติปัญญาก็เกิดได้ รู้ลักษณะของนามและรูปที่กำลังปรากฏได้ แต่ว่าใครจะรู้แล้วหรือยัง นั้นอยู่ที่ว่าสติเกิดและเจริญขึ้นมากน้อยเพียงใดแล้ว

ก่อนที่จะได้ฟังเรื่องของการเจริญสติปัญญานั้น คฤหัสถ์ทำอะไรกันบ้างในเวลาว่าง เรื่องเพิลิตเพลินของคฤหัสถ์มีมากไม่ใช่หน่อยเลยแล้วแต่อัธยาศัย ไม่ว่าจะเป็นในบ้าน นอกบ้าน ในร่ม กลางแจ้ง ก็มีเรื่องที่คฤหัสถ์จะเพิลิตเพลินไป จิตใจเบิกบานสนุกสนาน คลายความเคร่งเครียดจากการประกอบธุรกิจการงานต่างๆ นั้นเป็นเรื่องการพักผ่อนของคฤหัสถ์ แต่ว่าในเพศของบรรพชิตนั้น เมื่อมีเวลาว่างท่านจะสนุกสนานเพิลิตเพลินอย่างเพศคฤหัสถ์ไม่ได้ เพราะเป็นสมณะผู้สงบตามพระวินัยบัญญัติ เพราะฉะนั้น ท่านจะทำอะไรเมื่อมีเวลาว่าง ขณะบิณฑบาตท่านก็เจริญสติปัญญานี้ได้ ขณะฉันภัตตาหารท่านก็เจริญสติปัญญานี้ได้ ขณะกระทำกิจการงานท่านก็

เจริญสติปัฏฐานได้ ขณะฟังธรรมท่านก็เจริญสติปัฏฐานได้ ขณะแสดงธรรมท่านก็เจริญสติปัฏฐานได้ แต่ก็ยังมีเวลาว่างอีก พระผู้มีพระภาคทรงทราบอริยาศัยของสัตว์โลกจึงทรงแสดงพระธรรมงามพร้อมทั้งเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด ทั้งศีลซึ่งเป็นข้อประพฤติทางกาย ทางวาจา ตามปกติในชีวิตประจำวัน พร้อมทั้งสมาธิและปัญญา

ก่อนที่ท่านเหล่านั้นจะมาบวชในพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคนั้น บางท่านเคยเจริญอานาปานสติสมาธิ ได้ฌาน และบางท่านได้รูปฌานด้วยก็มี ท่านเคยทำสมาธิกันมาก่อนแล้ว และอริยาศัยของบางท่านที่โน้มไปในสมาธิก็มี ฉะนั้น ในมหาสติปัฏฐานสูตร อานาปานบรรพ ภิกษุหนึ่งคู้บัลลังก์เจริญอานาปานสติ แสดงถึงอริยาศัยที่ท่านได้สะสมมาแล้ว เมื่อมีเวลาว่าง จิตของท่านก็น้อมไปในสมาธิ ซึ่งเป็นอริยาศัยของท่าน พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงบังคับว่าไม่ให้ทำสมาธิ **แต่พระองค์ทรงรู้แจ้งว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย** ไม่ว่าจะเป็นความสงบ ไม่ว่าจะเป็นสมาธิ ไม่ว่าจะเป็นโลกะ ไม่ว่าจะเป็นโทสะ ไม่ว่าจะเป็นโมหะของสัตว์โลก แต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน **เพราะฉะนั้น เมื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ก็รู้ลักษณะของสิ่งนั้นตามความเป็นจริง** แม้ฌานจิตก็ไม่เที่ยง ใครรู้ ผู้อบรมเจริญสติปัฏฐานท่านนั้นจึงจะรู้ได้ว่าฌานจิตไม่เที่ยง ถ้าไม่เคยเจริญสติปัฏฐานเลย เพียงแต่เจริญความสงบเคยทำฌานแล้วจะเกิดปัญญารู้ว่าฌานจิตไม่เที่ยงนั้น เป็นไปไม่ได้เลย แต่ผู้ที่รู้ว่าจะรู้ได้ว่าฌานจิตไม่เที่ยงได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญ

สติปัฏฐานเท่านั้น ฉะนั้น ฌานจิตจึงเป็นจิตตามุขัสสนาสติปัฏฐาน

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค วังคีสสังยุตต์ ปวารณาสูตร
ใจความว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ปุพพาราม ปราสาทของ
วิสาขา มิครามาดา เขตพระนครสาวัตถี พระองค์ประทับกับภิกษุ
สงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด
พระองค์ประทับนั่งในที่แจ้ง เพื่อทรงปวารณาในวันอุโบสถ ๑๕ คำ
พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอปวารณาเธอทั้งหลาย เธอ
ทั้งหลายจะไม่ได้ติเตียนกรรมใดๆ ที่เป็นไปทางกายหรือทางวาจาของ
เราบ้างหรือ

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายติเตียนกรรมใดๆ
อันเป็นไปทางพระกาย หรือทางพระวาจาของพระผู้มีพระภาคเจ้า
ไม่ได้เลย เพราะว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยังทางที่ยังไม่เกิดให้เกิด
ขึ้น ทรงยังทางที่ยังไม่เกิดขึ้นพร้อมให้เกิดขึ้นพร้อม ทรงบอกทางที่
ยังไม่มีใครบอก ทรงเป็นผู้รู้หนทาง ทรงรู้แจ้งทาง ทรงฉลาดในทาง
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สาวกทั้งหลายในบัดนี้เป็นผู้เดินตามทาง
เป็นผู้มาตามพร้อมแล้วในภายหลัง

พระผู้มีพระภาคทรงเป็นศาสดา และสาวกก็ประพฤติปฏิบัติ

ตามพระองค์ เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลยที่สาวกทั้งหลาย
จะติเตียนพระผู้มีพระภาคได้ เพราะพระองค์ทรงเป็นพระอรหันต
สัมมาสัมพุทธเจ้า

ท่านพระสารีบุตรขอพาราณาพระผู้มีพระภาคว่า พระองค์
จะไม่ทรงติเตียนกรรมใดๆ อันเป็นไปทางกายหรือทางวาจาของท่าน
บ้างหรือ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบท่านพระสารีบุตรว่า พระองค์ติเตียน
กรรมใดๆ อันเป็นไปทางกาย หรือทางวาจาของพระสารีบุตรไม่ได้
เลย พระสารีบุตรเป็นบัณฑิต เป็นผู้ที่มีปัญญามาก เป็นผู้ที่มีปัญญา
หนาแน่น ... ฯลฯ... พระสารีบุตรย่อมยังธรรมจักรอันยอดเยี่ยม อัน
พระองค์ให้เป็นไปแล้ว ให้เป็นไปตามได้โดยชอบแท้จริง

ต่อจากนั้น ท่านพระสารีบุตรกราบทูลถามว่า พระผู้มี-
พระภาคจะไม่ทรงติเตียนกรรมใดๆที่เป็นไปทางกาย หรือทางวาจา
ของภิกษุทั้งหลาย ๕๐๐ รูปเหล่านี้บ้างหรือ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระองค์ไม่ทรงติเตียนกรรมใดๆ ที่เป็น
ไปทางกายหรือทางวาจาของภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านี้ เพราะบรรดา
ภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านี้ ภิกษุ ๖๐ รูป เป็นผู้ได้วิชา ๓ ภิกษุอีก
๖๐ รูป เป็นผู้ได้อภิญญา ๖ ภิกษุอีก ๖๐ รูป เป็นผู้ได้อุภโตภาควิมุตติ
ภิกษุที่เหลือได้ปัญญาวิมุตติ

นี่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า การอบรมเจริญสติปัฏฐานในสำนัก
ของพระผู้มีพระภาคนั้น แล้วแต่อัธยาศัยว่าท่านผู้ใดได้เคยเจริญ

ความสงบถึงขั้นที่จะได้วิชา๓ หรือถึงขั้นที่จะได้ภิญญา๖ สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆได้ หรือสามารถที่จะได้อุกโตภาควิมุตติ คือ เมื่อจิตสงบบรรลุลหณแล้วก็บรรลุมรรคผล แต่ผู้ที่เป็นปัญญาวิมุตติ คือ ผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจจธรรมเป็นพระอริยบุคคล โดยไม่บรรลुความสงบถึงขั้นฌานจิตนั้นมีมากกว่า

ข้อความบางตอนจากพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า เหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงมิได้ทรงวางกฎเกณฑ์ในการอบรมเจริญสติปัฏฐาน และด้วยเหตุนี้ในพระไตรปิฎกจึงไม่มีสำนักปฏิบัติเลยในครั้งพุทธกาล มีแต่อารามของสงฆ์เท่านั้น คำว่า ‘สำนัก’ นั้น แปลว่าที่อยู่ คฤหัสถ์มีบ้านเรือนเป็นที่อยู่และอบรมเจริญสติปัฏฐานในชีวิตประจำวันตามปกติ เพื่อละคลายความเห็นผิดที่ยึดถือนามและรูปว่าเป็นตัวตน บรรพชิตก็อบรมเจริญสติปัฏฐานรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงในชีวิตของท่านตามปกติ เพราะปัญญาจะต้องรู้ลักษณะของนามและรูป จนกว่าจะละคลายความเห็นผิดที่เคยยึดถือนามรูปว่าเป็นตัวตนได้หมดสิ้น

หากคิดว่าคนในสมัยโน้นมีศรัทธาน้อยกว่าคนในสมัยนี้ ก็เป็นความเข้าใจผิด เพราะเหตุว่าคนสมัยโน้นได้เมื่อฟังพระธรรมและมีศรัทธาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน หรือไม่ว่าจะเป็นทาสก็อบรมเจริญสติปัฏฐาน เมื่อพูดถึงศรัทธา ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลย่อมมีศรัทธามากกว่าผู้ที่ไม่ใช่พระอริยบุคคล อย่างเช่นท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นอุบาสก มีทรัพย์สินเงินทองบำรุงพระภิกษุสงฆ์ แต่ท่านก็ได้สร้างสำนักปฏิบัติของคฤหัสถ์ วิสาขามิคารมาตาเป็น

พระโสดาบันบุคคล เป็นผู้ที่มีความเลื่อมใส มีศรัทธามั่นคงใน พระรัตนตรัย เป็นผู้ที่มีทรัพย์สิ้นเงินทอง มีทั้งศรัทธา มีทั้งปัญญา มีทั้งทรัพย์ แต่วิสาขามิคารมาตาก็ไม่ได้สร้างสำนักปฏิบัติ เป็น เพราะเหตุใดคนในสมัยโน้นจึงไม่มีสำนักปฏิบัติของคฤหัสถ์ เพราะ เหตุว่าคนในสมัยโน้นไม่ได้เข้าใจคลาดเคลื่อนในหนทางปฏิบัติ ถ้าจะ คิดถึงขุขชุตตรา ซึ่งเป็นอุปาสกาสาวิกา เป็นเอตทัคคะในทาง พหูสูต เป็นผู้ที่ได้ฟังมาก แต่ขุขชุตตราก็ไม่ได้มีสำนักปฏิบัติ ไม่มี ใครตั้งสำนักปฏิบัติในครั้งโน้นเลย

สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค สฬายตนสังยุตต์ ทุติยปัณณาสก์
มิกขาลวรรค ปฐมมิกขาลสูตร มีใจความว่า

ที่พระนครสาวัตถี ครั้งนั้น ท่านพระมิกขาลจะได้เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคแล้วกราบทูลถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่พระองค์ตรัสว่า ผู้มีปกติอยู่ผู้เดียว
ผู้มีปกติอยู่ผู้เดียว ฉะนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรพระเจ้าข้า ภิกษุจึงชื่อ
ว่ามีปกติอยู่ผู้เดียว และด้วยเหตุเพียงเท่าไร ภิกษุจึงชื่อว่าอยู่ด้วย
เพื่อนสอง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมิกขาละ รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา
อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้เกิดความรัก ชักให้ใคร่
ชวนให้กำหนด มีอยู่ ถ้าภิกษุยินดี กล่าวสรรเสริญ แสดงความ
หมกมุ่นในรูปนั้นอยู่ เมื่อเธอยินดี กล่าวสรรเสริญ หมกมุ่นในรูป
นั้นอยู่ ย่อมเกิดความเพลิดเพลิน เมื่อมีความเพลิดเพลินก็มีความ

กำหนดกล้า เมื่อมีความกำหนดกล้าก็มีความเกี่ยวข้อง

ดูกรมिक्षาละ ภิกษุผู้ประกอบด้วยความเพลิตเพลิน และมี
ความเกี่ยวข้องเราเรียกว่า ผู้มีปกติอยู่ด้วยเพื่อนสอง ...ฯลฯ...(ตลอด
ไปถึงสัททามณั ธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจ) แล้วพระผู้มี
พระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกรมिक्षาละ ภิกษุผู้มีปกติอยู่ด้วยอาการอย่างนี้ ถึงจะเสพ
เสนาสนะอันสงัด คือ ป่าโปร่งและป่าทึบ มีเสียงน้อย ไม่อ้ออึง
ปราศจากลมแต่ชนที่เดินเข้าออก ควรเป็นที่ประกอบกิจของมนุษย์
ผู้ต้องการความสงัด สมควรเป็นที่หลีกเร้นอยู่ก็จริง ถึงอย่างนั้น
ก็ยังเรียกว่า มีปกติอยู่ด้วยเพื่อนสอง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะ
ผู้นั้นยังมีตัณหาเป็นเพื่อนสอง เขายังละตัณหานั้นไม่ได้ ฉะนั้น
จึงเรียกว่า มีปกติอยู่ด้วยเพื่อนสอง

โดยนัยตรงกันข้าม ถึงแม้จะเป็นรูปที่น่าปรารถนา น่าใคร่
น่าพอใจมีอยู่ เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณที่น่าปรารถนา
น่าใคร่ น่าพอใจมีอยู่ แต่ไม่ยินดี ไม่กล่าวสรรเสริญ ไม่หมกมุ่น
ไม่ประกอบด้วยความเพลิตเพลิน และความเกี่ยวข้อง พระผู้มี
พระภาคตรัสเรียกว่ามีปกติอยู่ผู้เดียว

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกรมिक्षาละ ภิกษุผู้มีปกติอยู่ด้วยอาการอย่างนี้ แม้จะอยู่
ปะปนกับภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์

ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกของเดียรถีย์ ในละแวกบ้านก็จริง
ถึงอย่างนั้นก็ยังเรียกว่ามีปกติอยู่ผู้เดียว

ดูก่อนมิคชาละ เขาเรียกผู้มีปกติอยู่ด้วยอาการอย่างนี้ว่า
ผู้มีปกติอยู่ผู้เดียว ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะตณหาซึ่งเป็นเพื่อน
เธอจะได้แล้ว เพราะเหตุนั้น จึงเรียกว่ามีปกติอยู่ผู้เดียว

เพราะฉะนั้น ขณะที่สติปัญญานเกิดระลึกรู้ลักษณะของนาม
และรูป ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกาย
บ้าง ทางใจบ้าง แม้มีคนอยู่มาก แต่ขณะที่สติระลึกรู้ลักษณะของ
เสียง หรือลักษณะที่ได้ยิน หรือลักษณะเย็นที่ปรากฏ ขณะนั้น
ไม่มีความเกี่ยวข้องกับผู้อื่น บุคคลอื่นเลย ถึงแม้ว่าจะอยู่ท่ามกลาง
ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เดียรถีย์ พระราชา หรือว่ามหา
อำมาตย์ของพระราชาก็ตาม

บางท่านบอกว่าที่บ้านของท่านไม่สงบ แล้วจะอย่างไร ใน
เมื่อเป็นชีวิตจริงๆ ของท่าน ซึ่งเป็นนามธรรมเป็นรูปธรรมทุกขณะ
การที่จะไม่อบรมเจริญปัญญารู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงในชีวิต
ประจำวันทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มุ่งหวัง
เพียงแต่จะประพฤติดตามผู้ที่ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต และ
ในขณะที่เจริญสมาธิในที่ลึกลับ จะทำให้ปัญญารู้สภาพธรรมตาม
ความเป็นจริงในชีวิตประจำวันจริงๆ ได้อย่างไร พระภิกษุทั้งหลาย
ก็อบรมเจริญสติปัญญาน ไม่ว่าจะทำลังนั่ง นอน ยืน เดิน เคลื่อน
ไหว เหยียดคู้ ประกอบกิจการงาน หรือขณะที่จิตสงบ สติปัญญาน

ก็เกิดระลึกสภาพธรรมตามความเป็นจริงในขณะนั้นด้วย คฤหัสถ์ ทั้งหลายก็อบรมเจริญปัญญาเช่นเดียวกับพระภิกษุ ไม่ว่าจะนั่ง นอน ยืน เดิน หรือทำกิจการงานใดๆ เพราะปัญญาจะต้องรู้ลักษณะของนามและรูปตามปกติตามความเป็นจริง

ถ. ท่านผู้ฟังบอกแล้วว่า เวลาที่ฟังเพลงก็ยิ่งเกิดสติปัญญานได้ รู้ลักษณะของนามและรูปได้ แต่เวลาที่มีคนมาพูดคุยด้วยก็จะต้องฟังให้รู้เรื่อง

ส. ทำไมจึงจะรู้เพียงได้ยินกับเสียงเท่านั้น ขณะที่รู้เรื่องก็เป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง ขณะที่พูด ปากก็เคลื่อนไหวไป สติเกิดระลึกความรู้สึกในขณะนั้นได้ไหม อย่าเจาะจงว่าจะต้องรู้เฉพาะได้ยินเท่านั้น ไม่ให้เลยไปถึงรู้เรื่อง

ในตอนต้นๆ จะมีความรู้สึก ว่า สติรู้ลักษณะของนามนั้นบ้าง รูปนี้บ้างยังไม่ทั่ว เพราะฉะนั้นก็อย่ากลัว โลกในวินัยของพระอริยเจ้านั้นเหมือนกันหมด สติจะรู้ที่ลักษณะแข็ง หรือว่ารู้ที่สภาพที่กำลังไหวในขณะที่พัก หรือรู้เย็นหรือร้อนที่กระทบ ก็เป็นโลกหนึ่ง โลกใดใน ๖ โลกในวินัยของพระอริยเจ้า ที่ปัญญาจะต้องรู้ว่าเป็นนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

การเจริญสติปัญญานเป็นการเจริญปัญญา เพื่อละความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ถ้าไม่มีความเห็นผิดว่าเป็นตัวตน จะต้องอบรมเจริญสติปัญญานใหม่ ก็ไม่ต้องเจริญสติ เพราะฉะนั้น ความสำคัญอยู่ที่ปัญญารู้อัตถ์ในโลก ๖ โลก สาวกของพระผู้มี

พระภาคนั้นมีทั้งผู้ที่บรรลุมรรคผลด้วยการเจริญสติปัฏฐานแต่ไม่ได้
เจริญสมถภาวนา และมีทั้งผู้เจริญสมถภาวนาด้วยเจริญสติปัฏฐาน
ด้วย ซึ่งเมื่อบรรลุอุรียสัจจธรรมบรรลุพร้อมกับฌานจิต บางท่าน
ได้วิชา ๓ บางท่านได้อภิญญาด้วย นั่นเป็นในครั้งพุทธกาล

๒๒

อังกุตตรนิกาย จตุกกนิบาต จตุตถปณณาสกั ปฏิปทาวรรค
ยุคนัทฐสูตร มีใจความว่า

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ อยู่ ณ โขสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี
ท่านเรียกพระภิกษุทั้งหลายในที่นั้นมา แล้วแสดงธรรมว่า

ดูกรอาวุโสทั้งหลาย บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นภิกษุหรือภิกษุณี
ก็ตาม ย่อมพยากรณ์การบรรลุหัตถ์ในสำนักของเราด้วยมรรค
๔ โดยประการทั้งปวง หรืออย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดามรรค ๔
ประการนี้ มรรค ๔ ประการเป็นไฉน

ประการที่ ๑ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เจริญวิปัสสนามีสมณะ
เป็นเบื้องต้น เมื่อเจริญวิปัสสนามีสมณะเป็นเบื้องต้น มรรคย่อม
บังเกิดขึ้น เธอย่อมเสพ ย่อมเจริญ ย่อมกระทำให้มากซึ่งมรรคนั้น
ย่อมละสังโยชนทั้งหลายได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป

อีกประการหนึ่ง (คือประการที่ ๒) ภิกษุยอมเจริญสมณะมี
วิปัสสนาเป็นเบื้องต้น เมื่อเจริญสมณะมีวิปัสสนาเป็นเบื้องต้น มรรค
ย่อมบังเกิดขึ้น เธอย่อมเสพ ย่อมเจริญ ย่อมกระทำให้มากซึ่ง
มรรคนั้น ย่อมละสังโยชนทั้งหลายได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป

อีกประการหนึ่ง (คือประการที่ ๓) ภิกษุยอมเจริญสมณะและ
วิปัสสนาเป็นคู่กันไป เมื่อเจริญสมณะและวิปัสสนาเป็นคู่กันไป มรรค
ย่อมบังเกิดขึ้น เธอย่อมเสพยอมเจริญ ย่อมกระทำให้มากซึ่งมรรค

นั้น ย่อมละสังโยชนทั้งหลายได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป

อีกประการหนึ่ง (คือประการที่ ๔) ใจของภิกษุอุกฤษัหมุฑัจะจับดีแล้ว สมัยนั้น วิปัสสนาจิตนั้นไดย่อมตั้งมั่น สงบนิ่งอยู่ภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เป็นสมาธิ มรรคย่อมบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น เธอย่อมเสพ ย่อมเจริญ ย่อมกระทำใ้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเธอเสพ เจริญ กระทำให้มากซึ่งมรรคนั้น ย่อมละสังโยชนทั้งหลายได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป

อาวุโสทั้งหลาย บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ย่อมพยายามการบรรลุมรรคในสำนักของเราด้วยมรรค ๔ นี้ โดยประการทั้งปวง หรือด้วยมรรคอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๔ มรรคนั้น

ข้อความเกี่ยวกับยุคนัทรกถา นอกจากที่แสดงไว้ใน อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ยุคนัทรสูตร และอรรถกถา ชื่อ มโนรทปุรณั แล้ว ยังมีปรากฏใน ขุททกนิกาย ปฏิสัณณิทามรรค ยุคนัทรวรรค และอรรถกถา ชื่อ สัทธิมมปะกาสินี ด้วย ซึ่งกล่าวถึงภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่งบรรลุมรรคด้วยมรรค ๔ ประการทั้งหมด หรือด้วยปฏิสัณณิทามรรคเหล่านั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

ปฏิสัณณิทามรรค ๔ ประการนั้น สรุปความได้ว่า

ประการที่ ๑ ภิกษุเจริญวิปัสสนา มีสมณะเป็นเบื้องต้น (นำหน้า) กล่าวคือ สมาธิเกิดก่อนแล้วเจริญวิปัสสนาภายหลัง ทั้งนี้ด้วย

ความที่จิตมีอารมณ์เดียว ไม่ฟุ้งซ่านด้วยสามารถแห่งเนกขัมมะ เป็นต้น เป็นสมาธิ ส่วนวิปัสสนาด้วยอรรถว่า พิจารณาเห็นธรรม (คือ จิต เจตสิกธรรม) ที่เกิดในสมาธินั้นโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา ด้วยประการดังนี้ สมณะจึงมีก่อน วิปัสสนามีภายหลัง เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่าเจริญวิปัสสนามีสมณะเป็นเบื้องต้น (นำหน้า)

ประการที่ ๒ ภิกษุเจริญสมณะมีวิปัสสนาเป็นเบื้องต้น (นำหน้า) กล่าวคือ วิปัสสนาเกิดก่อนแล้วมีสมาธิภายหลัง วิปัสสนาด้วยอรรถว่า พิจารณาเห็นรูปเป็นต้น โดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา ความที่จิตมีการปล่อย (สละ) สังขารธรรมทั้งหลายที่เกิดแล้วในวิปัสสนาภาวนานั้นเป็นอารมณ์ คือ มินิพพานเป็นอารมณ์ (นิพพาน ท่านเรียกว่า ไวสุสโคโค เพราะปล่อย(สละ) สังขตธรรม) เพราะน้อมไปสู่निพพานด้วยสามารถแห่งอหยาตัย และเพราะความที่จิตมีอารมณ์เดียว ไม่ฟุ้งซ่านนั้นเป็นสมาธิ ด้วยเหตุนี้วิปัสสนาจึงมีก่อน สมณะภายหลัง ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่าเจริญสมณะมีวิปัสสนาเป็นเบื้องต้น (นำหน้า)

ประการที่ ๓ ภิกษุเจริญสมณะและวิปัสสนาคู่กันไป กล่าวคือ ภิกษุเข้าสมาบัติได้เพียงใด ย่อมพิจารณาสังขารทั้งหลายเพียงนั้น พิจารณาสังขารเพียงใด ย่อมเข้าสมาบัติเพียงนั้น ท่านอธิบายว่า ภิกษุเข้าปฐมฌาน ครั้นออกจากปฐมฌานนั้นแล้ว พิจารณาสังขารทั้งหลาย ครั้นพิจารณาสังขารทั้งหลายแล้ว เข้าทุติยฌานฯลฯ

เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ ครั้นออกจากเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติแล้ว พิจารณาสังขารทั้งหลาย ด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุชื่อว่า เจริญสมณะและวิปัสสนาคู่กันเป็นธรรมชาติ

นอกจากนี้ ในยุคนัทกถาแห่งขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรคยังได้กล่าวถึงการเจริญสมณะและวิปัสสนาคู่กันไปในขณะที่แห่งมรรคด้วยอาการ ๑๖ คือ ด้วยความเป็นอารมณ์เป็นต้นด้วย

ประการที่ ๔ ใจของภิกษุอุกฤษัหมุทธจะจับดีแล้ว สมัยนั้น (วิปัสสนา) จิตนั้นโดยย้อมตั้งมั่น สงบนิ่งอยู่ภายใน (แห่งอารมณ์ในสมัยนั้น) เป็นธรรมชาติเอกพุดขึ้น (มีอารมณ์เป็นหนึ่ง) เป็นสมาธิ (ตั้งมั่นอยู่โดยชอบด้วยดี)

ธัมมูทธีจะ คือ อุทธีจะในธรรม

ใจของภิกษุอุกฤษัหมุทธจะในธรรมจับอย่างดีแล้ว กล่าวคือเมื่อภิกษุตั้งอยู่ในอุททยพยานุสสนาญาณ (ปัญญาเห็นแจ้งลักษณะการเกิดดับของขันธ ๕) ซึ่งเป็นวิปัสสนาญาณอย่างอ่อน วิปัสสนูปกิเลส มีโอภาส (แสงสว่าง) เป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นตามปกติด้วยอานุภาพ แห่งวิปัสสนาญาณนั้นแก่ภิกษุผู้พิจารณาขันธ ๕ ในขณะมนสิการ โดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ หรือโดยความไม่ใช่ตัวตน

(วิปัสสนูปกิเลส คือ อุปกิเลสแห่งวิปัสสนา หมายถึงสิ่งที่ทำให้วิปัสสนาเศร้าหมอง ๑๐ ประการ มีโอภาสเป็นต้น ท่านกล่าวโอภาสเป็นต้นนี้ว่า เป็นอุปกิเลส เพราะเป็นที่ตั้งแห่งความเศร้าหมอง)

เมื่อโอกาสเป็นต้นนั้นเกิด ภิกษุผู้เจริญวิปัสสนาไม่ฉลาด
นึกถึงโอกาสนั้น (ด้วยบังเกิดจิตอันเป็นไปกับด้วยอุทธัจจะ) ว่าโอกาส
นี้เป็นมรรคธรรมหรือเป็นผลธรรม ย่อมถือเอาสิ่งที่ไม่ใช่มรรคว่า
เป็นมรรค สิ่งที่ไม่ใช่ผลว่าเป็นผล จึงก้าวออก (คือ สละ) จาก
วิปัสสนาวิถีของตนถึงความฟุ้งซ่าน ภิกษุผู้มีใจอันอุทธัจจะซึ่ง
เกิดขึ้นอย่างนั้นจับ (ครอบงำ) ไว้แล้ว ย่อมไม่รู้ความปรากฏโดย
ความเป็นสภาพไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความไม่ใช่ตัวตน
ตามความเป็นจริง

สมัยนั้น กล่าวคือ หากว่าการสอบสวนเกิดขึ้นแก่ภิกษุแม้ผู้มี
จิตเศร้าหมองด้วยความพอใจ ภิกษุนั้นย่อมรู้อย่างนี้ว่า ธรรมดา
วิปัสสนามีสังขารเป็นอารมณ์ มรรคและผลมีนิพพานเป็นอารมณ์
แม้จิตเหล่านั้นมีสังขารเป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้น โอกาสนี้มิใช่
มรรค อุทยพยานุปัสสนาเท่านั้นเป็นมรรคของนิพพาน ภิกษุนั้น
กำหนดมรรคและมีใช่มรรคแล้ว เว้นความฟุ้งซ่านนั้น ตั้งอยู่ใน
อุทยพยานุปัสสนา พิจารณาสังขารทั้งหลายด้วยดีโดยความเป็น
สภาพไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความไม่ใช่ตัวตน เมื่อ
ภิกษุสอบสวนอยู่อย่างนี้ นั่นเป็นสมัยที่จิตเป็นไปในวิถีแห่งวิปัสสนา
สมัยนั้น จิตนั้นย่อมตั้งมั่น สงบนิ่งอยู่ภายใน (แห่งอารมณ์ใน
สมัยนั้น) เป็นธรรมเอกผุดขึ้น (มีอารมณ์เป็นหนึ่ง) เป็นสมาธิ
(ตั้งมั่นอยู่โดยชอบด้วยดี)

เมื่อภิกษุบำเพ็ญปฏิบัติมรรคเหล่านั้นประการใดประการหนึ่ง

หรือทั้งหมด ๔ ประการดังกล่าวนี้ มรรคได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิย่อมเกิด ภิกษุนั้นเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชนได้ อนุสัยย่อม ลั่นไป

ข้อความเกี่ยวกับยุคนัทธรธรรมที่ยกมากล่าวนี้ ท่านพระอานนท์ ได้แสดงถึงคุณของยุคนัทธรธรรม (ธรรมที่เทียมคู่) เป็นทางดำเนิน ในการบรรลุพระอรหัตต์ที่ภิกษุหรือภิกษุณีท่านบรรลุแล้ว

ฉะนั้น ขอให้พิจารณา สำหรับบุคคลทั่วไปโดยมากมักจะเข้าใจ กันว่า สมณะนั้นจะต้องถึงขั้นฌานจิต แต่ความหมายของสมณะ ตามปกตินั้น ก็คือความสงบ ขณะใดสติเกิดขณะนั้นก็สงบ ผู้ที่ อบรมเจริญวิปัสสนา คือ อบรมปัญญารู้ลักษณะของนามรูป จะรู้ว่า ขณะใดสงบ ถึงแม้ว่าจะอบรมเจริญสติปัฏฐาน แต่ขณะใดที่สติ เกิดบ่อยๆ เองๆ ก็อาจจะสงบมากขึ้นโดยสภาพของความเป็นอนัตตา ไม่ใช่ด้วยความจงใจต้องการที่จะให้สงบ ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้นั้น มีการอบรมเจริญวิปัสสนาเป็นเบื้องต้น

บางท่านกำลังโกรธ สติไม่เกิดเลย เพราะกิเลสมีกำลังใน ขณะนั้น ถ้ากิเลสมีกำลังมาก ก็อาจจะทำให้กายวาจาไหวไปใน ทางที่ไม่สมควร เพราะโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ขณะนั้น หลงลืมสติ ไม่ระลึกถึงลักษณะของนามและรูปแต่บุคคลอื่นก็อาจจะ เกิดได้ เช่น ระลึกได้ถึง การควรมีเมตตา ขณะนั้นไม่ได้มีใครสั่งให้

เกิดเมตตา และถึงจะบอกจะสั่งอย่างไรก็ทำไม่ได้ ถ้าขณะนั้น
สภาพธรรมเหล่านั้นไม่ได้เกิดขึ้น แต่การที่เคยได้ฟังพระธรรม จึงมี
อุปายคือนัยที่จะทำให้ความรู้สึกรู้สึกหรือว่ากิเลสเหล่านั้นเบาบาง หรือว่า
ระงับไป ทำให้จิตใจสงบขึ้น เมื่อจิตใจสงบแล้ว ก็พิจารณาลักษณะ
ของนามและรูปที่ปรากฏได้ เพราะฉะนั้น สำหรับท่านเหล่านั้นย่อม
เจริญวิปัสสนามีสมณะเป็นเบื้องต้น

ที่ว่าย่อมเจริญวิปัสสนามีสมณะเป็นเบื้องต้น คือ เมื่อจิตใจสงบ
แล้วจึงระลึกถึงลักษณะของนามและรูป แต่ไม่ใช่ไปบังคับหรือตั้งเป็น
กฎเกณฑ์ ถ้าขณะนั้นกำลังศึกษา ฟัง หรืออ่านพระธรรม จิตใจใน
ขณะนั้นสงบ เมื่อจิตสงบแล้ว สติเกิดขึ้นพิจารณาลักษณะที่เป็น
นามและรูปตามปกติในชีวิตประจำวัน ก็เป็นไปตามเหตุปัจจัยไม่ใช่
ตัวตน แต่เพราะสะสมอบรมมาอย่างนั้น

ส่วนท่านที่เคยเจริญสมถภาวนามาก่อนแล้ว เมื่อได้ฟังพระ
ธรรมเทศนาเรื่อง การอบรมเจริญสติปัฏฐาน ท่านมีอุปนิสัยความเคย
ชินในการเจริญสมถภาวนาจนจิตสงบ ฉะนั้น เมื่อใดที่สติปัฏฐาน
ระลึกถึงลักษณะของจิต รู้ลักษณะของนามธรรม รู้ลักษณะของรูปธรรม
ที่ปรากฏในขณะที่กำลังสงบนั้น ก็เป็นการอบรมเจริญสมณะและ
วิปัสสนาควบคู่กันไป แต่จะเห็นได้ว่าผู้ที่เจริญมานานนั้น ไม่ใช่ทุก
คนจะบรรลุมรรคผล ได้ฉะฉานจริง จิตตั้งมั่นจริง ถ้าอบรมเจริญสติ
ปัฏฐานไม่พอ ปัญญารู้ลักษณะของนามและรูปไม่พอที่จะคลาย
ความยึดถือสภาพนามรูปเหล่านั้นว่าเป็นตัวตนแล้ว ถึงแม้ว่าได้ฉะฉาน
ก็ไม่บรรลุมรรคผล

นี่จะเห็นความสอดคล้องของพระธรรมวินัยที่ว่า เหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงมิได้ทรงวางกฎเกณฑ์ในการอบรมเจริญสติปัฏฐาน พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัย และทรงแสดงพระธรรมอุปการะให้สติเกิดบ่อยๆ เพื่อให้รู้ธรรมทั่วขึ้น ทรงแสดงเรื่องความสงบของจิตขั้นสมาธิ เพราะว่าสำหรับผู้ที่จะอาศรัยบ้านเรือนแล้ว เมื่อมีเวลาว่างจิตย่อมเป็นไปในทางเจริญความสงบ และเมื่อสติปัฏฐานเกิดก็รู้ว่าแม้ขณะที่จิตสงบนั้นก็แม้แต่เพียงนามธรรมชนิดหนึ่ง

ฉะนั้น ไม่ใช่โคนไม้ตลอดเวลา ไม่ใช่เรือนว่างตลอดเวลา ต้องทำกิจอื่นๆ ซึ่งเป็นไปตามปกติในชีวิตประจำวันด้วย การอบรมเจริญสติปัฏฐานในชีวิตประจำวันทำให้รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง แม้ขณะที่กำลังกระทำการกิจอื่น ตามพระวินัยบัญญัติก็เป็นเพียงแต่นามและรูปเท่านั้น

ในพระสูตรอื่นๆก็แสดงให้เห็นว่า การเจริญสติปัฏฐานนั้นปัญญาจะต้องรู้ลักษณะของนามและรูปตามปกติในชีวิตประจำวัน

อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต จตุตถปัณณาสก์ ปฏิปทาวรรค
มีพระสูตรหลายพระสูตรที่กล่าวถึงการปฏิบัติของผู้ที่บรรลุมรรคผลไว้ ๔ ประการ คือ

ทุกขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญญา	ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า	๑
ทุกขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา	ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว	๑
สุขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญญา	ปฏิบัติสะดวก แต่รู้ได้ช้า	๑
สุขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา	ปฏิบัติสะดวก ทั้งรู้ได้เร็ว	๑

ที่ชื่อว่า ทุกขา ปฏิปทา (ปฏิบัติลำบาก) นั้น ก็คือ บุคคลบางคนโดยปกติเป็นคนมีราคะกล้า ย่อมได้เสวยทุกขโทมนัสอันเกิดแต่ราคะเนื่องๆ บ้าง หรือว่าโดยปกติเป็นคนมีโทสะกล้า ย่อมได้เสวยทุกขโทมนัสอันเกิดจากโทสะเนื่องๆ บ้าง โดยปกติเป็นคนมีโมหะกล้า ย่อมได้เสวยทุกขโทมนัสอันเกิดแต่โมหะเนื่องๆ บ้าง

ท่านย่อมรู้จักตัวท่านเองดีกว่าคนอื่นว่า ท่านมีราคะกล้า หรือว่ามีโทสะกล้า หรือว่ามีโมหะกล้า จะต้องให้คนอื่นบอกไหม

ที่ชื่อว่า ทนฺธาภิญญา (รู้ได้ช้า) นั้น คือ เป็นผู้มีอินทรีย์อ่อน จึงบรรลุนันทริยคุณสิ้นอาสวะได้ช้า ขิปปาภิญญา (รู้ได้เร็ว) คือ เป็นผู้มีอินทรีย์กล้า จึงบรรลุนันทริยคุณเพื่อความสิ้นอาสวะได้เร็ว

อินทรีย์ ๕ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

เราลั่นกิเลสเร็วหรือช้า มีราคะกล้า โทสะกล้า โมหะกล้าไหม เพลินไปเนื่องๆ บ่อยๆ หรือว่ามีความโกรธทำให้เกิดทุกขโทมนัสวันหนึ่งๆ ไม่รู้เท่าไร ทางตาก็ไม่พอใจ ทางหูกระทบอะไรก็ไม่พอใจ ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเป็นไปในเรื่องราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ที่กล้าขึ้นมาได้อย่างนี้ก็เพราะเหตุว่าสะสมเนื่องๆ บ่อยๆ เพราะฉะนั้น เมื่อนิสัยเดิมปกติเป็นคนมีราคะกล้า โทสะกล้า โมหะกล้า ก็จะต้องอบรมเจริญนิสัยมีสติรู้ลักษณะของนามธรรมและ

รูปธรรม แล้วอินทรีย์จะได้กล้าขึ้น

สุขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญญา คือ ผู้ที่ปฏิบัติสะดวก แต่รู้ได้ช้า

สุขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา คือ ผู้ที่ปฏิบัติสะดวก ทั้งรู้ได้เร็ว

สุขา ปฏิปทา คือ บุคคลบางคนโดยปกติไม่เป็นคนมีราคะกล้า
ยอมไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสอันเกิดแต่ราคะเนื่องๆ บ้าง โดยปกติ
ไม่เป็นคนมีโทสะกล้า ย่อมไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสอันเกิดแต่โทสะ
เนื่องๆ บ้าง โดยปกติไม่เป็นคนมีโมหะกล้า ย่อมไม่ได้เสวยทุกข
โทมนัสอันเกิดแต่โมหะเนื่องๆ บ้าง

ใครจะห้ามไม่ให้จิตเห็น ไม่ให้จิตได้ยิน ไม่ให้จิตได้กลิ่น ไม่ให้
จิตลิ้มรส ไม่ให้จิตรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสได้ เพราะเป็นผลของกรรมที่
ได้ทำมาแล้ว นอกจากจิตซึ่งเป็นผลของกรรมที่เกิดขึ้นรู้สิ่งที่ปรากฏ
ทางตา หู จมูก ลิ้น กายแล้ว กิเลสก็ยังสะสมสืบทอดอยู่ในจิต
ทุกขณะ เพราะว่าบางครั้งสิ่งที่เห็นอาจจะไม่ใช่สิ่งที่ดีที่น่าเพลิดเพลิน
น่าพอใจ แต่โลภะไม่เกิด โทสะไม่เกิด โมหะไม่เกิดก็ได้ หรือว่า
อาจจะแวดล้อมไปด้วยสิ่งที่น่าเพลิดเพลินยินดีพอใจทั้งนั้น ก็มีราคะ
กล้า พอใจมากเพลิดเพลินมากก็ได้ หรือว่าเป็นคนที่ถึงแม้ว่าอารมณ์
จะประณีตสักเท่าไร แต่ก็เป็นผู้ที่มีโทสะกล้าก็ได้ มีโมหะกล้าก็ได้

ทุกขา ปฏิปทา หรือ สุขา ปฏิปทานั้น เป็นเรื่องของความเป็น
ผู้ที่มีกิเลส คือ มีราคะกล้า มีโทสะกล้า มีโมหะกล้า หรือเป็นผู้ที่
ไม่มีราคะกล้า ไม่เป็นคนมีโทสะกล้า ไม่เป็นคนมีโมหะกล้า

ส่วนเรื่องของการบรรลุ ถึงแม้ว่าจะเป็นสุขา ปฏิปทา แต่บรรลุชาก็ได้ เป็นเพราะเหตุใด เพราะเรื่องของการบรรลุมรรคผลนั้นเป็นเรื่องของอินทรีย์ ถ้าอินทรีย์อ่อน ถึงแม้จะเป็นสุขา ปฏิปทา ก็บรรลุช้า แต่ถ้าเป็นสุขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา โดยปกติมิใช่เป็นผู้มีราคะ โทสะ โมหะกล้า ทั้งมีอินทรีย์แก่กล้าด้วย ได้เจริญศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญามาก จึงเป็นผู้ที่บรรลุได้เร็ว

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า การอบรมเจริญสติปัญญานี้ไม่ว่าในครั้งพุทธกาลหรือว่าในปัจจุบันนี้ ก็เป็นการอบรมเจริญสติปัญญาตามปกติในชีวิตประจำวัน ถ้าไม่ใช่ชีวิตประจำวันแล้ว จะมีราคะกล้า โหมีโทสะกล้าโหมี โหมีโมหะกล้าโหมี แต่เพราะเหตุว่าปัญญาต้องรู้สภาพธรรมที่เป็นชีวิตจริงๆ ตามปกติในชีวิตประจำวัน ฉะนั้น ปฏิปทาของผู้ที่บรรลุมรรคผลสิ้นกิเลส จึงมี ๔ ประเภท คือ

ทุกขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญญา ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า ๑

ทุกขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว ๑

สุขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญญา ปฏิบัติสะดวก แต่รู้ได้ช้า ๑

สุขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา ปฏิบัติสะดวก ทั้งรู้ได้เร็ว ๑

ทุกขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา ปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็วนั้นคือ ทั้งๆ ที่มีราคะกล้า โทสะกล้า โหมีโมหะกล้า แต่อินทรีย์ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ได้เจริญมามาก ฉะนั้น จึงเป็นผู้ที่บรรลุได้เร็ว

ข้อความใน อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ปฏิปทาวรรค
มหาโมคคัลลานสูตร ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตร ได้เข้าไปหาท่านพระมหาโมคคัลลานะ
ถึงที่อยู่ เมื่อได้ปราศรัยชื่นชมกับท่านพระมหาโมคคัลลานะแล้ว
ท่านพระสารีบุตรก็ได้ถามท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า ปฏิปทา ๔
นี้ คือ ทุกขา ปฏิปทา ทนฺธาภิณฺญา ฯลฯ สุขา ปฏิปทา ขิปปาภิณฺญา
จิตของท่านสิ้นความยึดถือ หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะ
อาศัยปฏิปทาข้อไหน

ท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวตอบว่า ท่านพ้นด้วยทุกขา
ปฏิปทา ขิปปาภิณฺญา

เป็นผู้ที่มีราคะกล้า โทสะกล้า โมหะกล้า แต่บรรลุนิพพาน
เพราะว่าอดีตชาตินั้นท่านสะสมเรื่องของราคะ โทสะ โมหะ แต่
ก็ได้เจริญอินทรีย์ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญามาก ฉะนั้น
ถึงแม้ว่าท่านจะมีราคะ โทสะ โมหะกล้า แต่ท่านก็บรรลุนิพพาน

ข้อความในอีกพระสูตรหนึ่งที่ต่อเนื่องกันไป คือ สารีปุตตสูตร
มีว่า

ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้เข้าไปหาท่านพระ
สารีบุตร เมื่อได้ปราศรัยทักทายกันแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะ
ได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ปฏิปทา ๔ นี้ คือ ทุกขา ปฏิปทา
ทนฺธาภิณฺญา .. ฯลฯ... สุขา ปฏิปทา ขิปปาภิณฺญา จิตของท่าน

สิ้นความยึดถือ หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะอาศัยปฏิบัติ
ข้อไหน

ท่านพระสารีบุตรกล่าวตอบว่า ท่านพันด้วย สุขา ปฏิปทา
ชิปปาภิญญา

นี่คือความต่างกันของท่านพระอัครสาวกทั้งสอง

ขุททกนิกาย เถรคาถา เอกกนิบาต อภัยเถรคาถา มีข้อความว่า
เราได้ฟังพระวาจาอันเป็นสุภาษิต ของพระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่า
พันธุ์แห่งพระอาทิตย์ จึงได้รู้แจ้งแทงตลอดซึ่งธรรมอันละเอียด
เหมือนบุคคลยิงปลายขนทรายด้วยลูกศร ฉะนั้น

ผู้เป็นพระอริยะท่านกล่าวไว้อย่างนี้ ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นพระ
อริยะก็ต้องรู้ธรรมละเอียด ชัดเจน ถูกต้อง ไม่ใช่ไม่รู้ ถ้ายัง
คงไม่รู้แล้วก็แยกโลกทั้ง ๖ ทางนี้ไม่ออก ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง
ที่จะให้ปัญญามรรคขึ้นเป็นขั้นๆ นั้น จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย

ผู้ที่มีชีวิตอยู่วันหนึ่งๆ นั้น ก็เพราะเหตุว่ายังมีกรรมที่ทำให้จิต
เกิดดับสลับต่อจากขณะหนึ่งไปสู่อีกขณะหนึ่ง จากเข้ามาถึงเย็น จาก
เย็นไปถึงพรุ่งนี้ หมุนเวียนไปเรื่อยๆ กรรมใดแล้วแต่ขณะใดจะให้
ผลทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็พิจารณารู้ลักษณะของโลก
ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจตามความเป็นจริง

ขุททกนิกาย เถรคาถา เอกกนิบาต ตติยวรรค อุตติยเถร
คาถา มีข้อความว่า

เมื่ออาพาธบังเกิดขึ้นแก่เรา สติก็เกิดขึ้นแก่เราว่า อาพาธ
เกิดขึ้นแก่เราแล้ว เวลานี้ เป็นเวลาที่เราไม่ควรประมาท

การเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นผลของกรรม มีผู้ใดจะบังคับได้ วันนี้
แข็งแรงดี พรุ่งนี้ก็เจ็บป่วยได้ แต่สำหรับผู้ที่เจริญสติและมีปัญญา
ที่ได้อบรมมาแล้ว ถึงแม้ในขณะนี้วิบากซึ่งเป็นผลของกรรม คือ
การอาพาธเกิดขึ้น สติก็เกิดขึ้นแก่ท่านด้วยว่า เมื่ออาพาธเกิดขึ้น
แก่ท่านอย่างนั้นแล้ว เวลานั้นเป็นเวลาที่ท่านไม่ควรประมาท การ
เจ็บไข้ได้ป่วยนั้น ไม่จำกัดสถานที่ ไม่จำกัดเวลา จะเจ็บไข้ได้ป่วย
ที่ไหนได้ทั้งนั้น ฉะนั้น การเจริญสติปัฏฐานจึงเจริญได้ทุกแห่ง
ไม่จำกัดสถานที่ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม เมื่อสติเกิดขึ้น ก็เป็นความ
ไม่ประมาท

ถ. จะรู้ได้อย่างไรว่า ผลของกรรมที่ได้รับ เป็นผลของกรรมอะไร
ในชาติไหน

ส. ผลที่ได้รับทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นผลของกรรมใน
อดีต แต่อดีตก็มีทั้งปัจจุบันชาตินี้ที่ได้ทำแล้วก็ป็นอดีต แล้ว
ยังมีอดีตกรรมในชาติก่อนๆ ด้วย เพราะฉะนั้น เราจะมีหนทาง
ทราบได้ไหมว่า ที่เรากำลังได้รับผลของกรรมทางตา หู จมูก
ลิ้น กาย เป็นผลของกรรมในชาตินี้เอง หรือว่าเป็นผลของ
กรรมในชาติก่อน ถึงรู้ก็ไม่ทำให้รู้แจ้งอริยสัจจ์ แล้วก็รู้ไม่ได้

นอกจากพระผู้มีพระภาค มิฉะนั้นแล้วพระสาวกทั้งหลายก็คงไม่ต้องไปเฝ้ากราบทูลถามว่า เหตุการณ์แต่ละขณะที่ปรากฏกับแต่ละท่านนั้นเป็นผลของกรรมอะไร เป็นกรรมในอดีตหรือกรรมในปัจจุบันชาติ

การเจริญสติปัฏฐานทำให้รู้ผลของกรรม ไม่ใช่เพียงโดยการศึกษา แต่เมื่อสติปัฏฐานเกิดระลึกรู้ลักษณะของนามและรูปมากขึ้น ชัดขึ้น ละคลายมากขึ้น รู้ทั่วขึ้น ขณะบรรลุมรรคผลถึงขั้นพระอรหันต์นั้น อาจจะประกอบด้วยปฏิสัมภิทาก็ได้ ประกอบด้วยอภิญญาก็ได้ ประกอบด้วยวิชา ๓ ก็ได้ แต่ว่าข้อสำคัญที่สุดก็คือ ถ้าเพียงศึกษา ไม่อบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่รู้สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจในขณะนี้ แล้วจะไปรู้ถึงอดีตชาติหรือกรรมที่ทำสำเร็จไปแล้วว่า กรรมใดเป็นปัจจัยให้วิบากจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายในขณะนี้ ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

๒๓

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสรู้ที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา พระองค์ทรงปรารภว่าจะทรงแสดงธรรมกับผู้ใด แล้วทรงเห็นว่า ขณะนั้นผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ที่เหมาะสมจะได้รับฟังพระธรรมเทศนาก็คือ พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี พระผู้มีพระภาคจึงเสด็จจาริกจากที่ตรัสรู้ไปยังพระนครพาราณสี เมื่อพระองค์เสด็จไปถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวันนั้น พระปัญจวัคคีย์ตกลงกันว่าจะไม่ฟังธรรม จะไม่ต้อนรับพระผู้มีพระภาค เพราะเคยอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาคเมื่อทรงทรมานพระองค์ด้วยความเพียรอย่างมาก และเมื่อทรงเลิกล้มการทรมานพระองค์ด้วยความเพียรนั้น พระปัญจวัคคีย์ก็เข้าใจว่าไม่ใช่หนทางที่จะทำให้บรรลุเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ แต่พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับพระปัญจวัคคีย์ซึ่งไม่เต็มใจจะฟังธรรมว่า ณ บัดนี้พระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว จงตั้งใจฟังพระธรรมที่พระองค์จักแสดง เมื่อพระปัญจวัคคีย์ได้ฟังพระธรรมที่ทรงแสดง ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะก็ได้รู้แจ้งอริยสัจจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล เป็นพระสังฆวัตตะ คือ พระอริยสาวกองค์แรกในบรรดาสาวกทั้งหลาย

ต่อไปจะเป็นตัวอย่างของอุบาสก อุบาสิกาที่ยังครองเรือน

แต่ก็ได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยสาวกเมื่อได้ฟังพระธรรม

พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑ มหาขันธกะ เรื่องยสกุลบุตร
ยสกุลบุตรเป็นบุตรเศรษฐีในพระนครพาราณสี เป็นผู้ที่
เพียบพร้อมสมบุรณด้วยกามคุณ ๕ มีปราสาท ๓ หลังเป็นที่อยู่ใน
ฤดูหนาวหลังหนึ่ง ในฤดูร้อนหลังหนึ่ง และสำหรับในฤดูฝน
หลังหนึ่ง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม จิตของผู้ที่ได้สะสมเจริณอุทรียมา
แล้วในอดีตนั้น ทำให้ท่านเห็นโทษและเบื่อบ้านในสิ่งที่คนอื่น
เห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าเพลิดเพลิน น่าพอใจจนถึงกับเปล่งอุทานว่า
“ท่านผู้เจริญ ที่นี้วุ่นวายหนอ ที่นี้ขัดข้องหนอ” เมื่อท่านยสกุลบุตร
เห็นความวุ่นวาย ขัดข้องภายในบ้านของท่านแล้ว จึงสวมรองเท้า
ทองเดินตรงไปที่ประตูนิเวศน์ พวกอมมุนษย์เปิดประตูให้ด้วยหวังใจ
ว่า ใครๆอย่าได้ทำอันตรายแก่การออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
ของยสกุลบุตรเลย

ลำดับนั้น ยสกุลบุตรเดินตรงไปทางประตูพระนคร พวกอมมุนษย์
ก็เปิดประตูให้ด้วยหวังใจว่า ใครๆอย่าได้ทำอันตรายแก่การออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิตของยสกุลบุตรเลย

ยสกุลบุตรได้เดินตรงไปทางป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ขณะนั้น
เป็นเวลาใกล้รุ่ง พระผู้มีพระภาคทรงตื่นบรรทมแล้วเสด็จจงกรมอยู่
ณ ที่แจ้ง พระองค์ทอดพระเนตรเห็นยสกุลบุตรเดินมาแต่ไกล จึง
เสด็จลงมาจากที่จงกรมประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้

ขณะนั้น ยสกุลบุตรเปล่งอุทานในที่ไมไกลพระผู้มีพระภาคว่า
“ท่านผู้เจริญ ที่นี้วุ่นวายหนอ ที่นี้ขัดข้องหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสกับยสกุลบุตรว่า “ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่
ขัดข้อง มาเถิด ยสะ นั่งลง เราจักแสดงธรรมแก่เธอ”

เมื่อยสกุลบุตรพอได้ยินว่า “ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง”
ก็รู้สึกว่าเร้าบันเทิงใจ ถอดรองเท้าทอง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

เมื่อยสกุลบุตรนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดง
อนุปพุทธานุภาพ ซึ่งเป็นการแสดงธรรมตามลำดับ คือ ทรงแสดงเรื่อง
ของทาน เรื่องของศีล เรื่องของสวรรค์ เรื่องโทษ ความต่ำทราม
ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย และเรื่องอานิสงส์ในการออก
จากกาม เมื่อพระองค์ทรงทราบว่า ยสกุลบุตรมีจิตสงบ มีจิต
อ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใสแล้ว จึงทรงแสดง
อริยสัจจ์ ๔ (ซึ่งก็มีเรื่องของ การเจริญสติปัญญาเป็นมรรคอริยสัจจ์)
ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลีมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความ
เกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดาได้เกิดแก่
ยสกุลบุตร ณ ที่นั้นนั้น ท่านรู้แจ้งอริยสัจจธรรม เป็นพระโสดาบัน
บุคคล

รุ่งเช้า มารดาของยสกุลบุตรไม่เห็นบุตร จึงไปบอกท่าน
เศรษฐีผู้เป็นบิดาท่านเศรษฐีก็ได้ให้คนขี่ม้าไปตามหายสกุลบุตรทั้ง
๔ ทิศ ส่วนตัวเองนั้นไปทางป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมื่อไปถึง

ก็เห็นร่องเท้าทองวางอยู่ จึงตามไปสู่ ณ ที่ซึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงบันดาลด้วยอิทธิฤทธิ์ไม่ให้เศรษฐีเห็นบุตร เมื่อเศรษฐีทูลถามถึงยสกุลบุตร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
ดูกรคฤหบดี ถ้าอย่างนั้นเชื่อนั่ง บางทีท่านนั่งอยู่ ณ ที่นี้จะพึงได้เห็นยสกุลบุตรผู้นั่งอยู่ ณ ที่นี้

เมื่อท่านเศรษฐีได้ฟังก็ดีใจว่า ถ้าท่านนั่งอยู่ที่นั่นก็จะได้เห็นบุตรชาย ท่านเศรษฐีถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงพระธรรมเช่นเดียวกับที่ทรงแสดงกับยสกุลบุตร คือ ทรงแสดงอนุปฺพุทฺธิกา ท่านเศรษฐีได้รู้แจ้งอริยสัจจธรรมบรรลุเป็นพระอริยบุคคล ถึงความเป็นผู้แก้แค้นไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ท่านได้ทูลคำนับแด่พระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาษิตของพระองค์ไพเราะนัก พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยายอย่างนี้เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลง หรือส่องประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่าคนมีจักขุจักเห็นรูป ดังนี้

ข้าพระพุทธเจ้านี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์จงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าว่าเป็นอุบาสกผู้มอบชีวิตถึงสรณะ จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป

พระผู้มีพระภาคทรงคลายฤทธิ์ให้ท่านเศรษฐีได้เห็นยสกุลบุตร ซึ่งขณะที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมกับท่านเศรษฐีอยู่นั้น ยสกุลบุตรก็ได้ฟังพระธรรมนั้นอีกครั้งหนึ่ง และได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ถึงความเป็นพระอรหันต์

เมื่อท่านเศรษฐีได้เห็นยสกุลบุตร ท่านก็บอกแก่ยสกุลบุตร ให้ทราบถึงความทุกข์ความเศร้าโศกของมารดา เพื่อให้ยสกุลบุตร กลับไปครองเรือนตามเดิม ยสกุลบุตรขำเลียงดูพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านเศรษฐีว่า ยสกุลบุตรดับกิเลสหมด ล้วนแล้ว ควรหรือที่จะกลับเป็นคฤหัสถ์บริโภคคามเหมือนครั้งก่อน ท่านเศรษฐีกราบทูลว่า “ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า” และได้กราบทูลว่า “การที่จิตของยสกุลบุตรพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่นนั้น เป็นลาภของยสกุลบุตร ยสกุลบุตรได้ดีแล้ว พระพุทธเจ้าข้า” แล้วได้ทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาค มียสกุล บุตรเป็นปัจฉาสมณะให้รับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น

พระผู้มีพระภาคทรงรับโดยอุษณิภาพ เมื่อท่านเศรษฐีกลับไปแล้ว ยสกุลบุตรก็ทูลขออุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค เป็นพระอรหันต์องค์ที่ ๗ นับพระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันต์ องค์ที่ ๑ พระปัญจวัคคีย์อีก ๕ รูป ท่านพระยสกุลบุตรอีก ๑ รูป

ท่านเศรษฐีผู้บิดาท่านยสะนั้น เมื่อเห็นธรรม ได้ประกาศตน ถึงพระรัตนตรัยแล้ว ก็เป็นอุบาสกที่กล่าวประกาศถึงพระรัตนตรัย เป็นคนแรกในโลก

ท่านที่เป็นอุปาสกนับถือพระพุทธศาสนา ท่านได้กล่าววาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะกันอยู่เสมอ ก็ควรที่จะได้ทราบด้วยว่า ท่านเศรษฐี บิดาของท่านยสกุลบุตรเป็นอุปาสกท่านแรกที่ได้กล่าววาจານี้

เช้าวันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคเสด็จไปที่บ้านท่านเศรษฐี พร้อมด้วยท่านพระยสะ มารดาและภรรยาเก่าของท่านพระยสะก็มาเฝ้า ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอนุปพุทติกถา เมื่อมารดาและภรรยาเก่าของท่านพระยสะได้ฟังพระธรรมก็บรรลุธรรม ประกาศตนเป็นอุบาสิก ผู้มอบชีวิตถึงสรณะจำเดิมแต่นั้นเป็นต้นไป มารดาและภรรยาเก่าของท่าน พระยสะจึงเป็นอุบาสิกาที่กล่าววาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะเป็นคู่แรก

ท่านพระยสะท่านเป็นบุตรเศรษฐี มีสหายคฤหัสถ์เป็นอันมาก สหายคฤหัสถ์ ๔ คนของท่าน คือ วิมล ๑ สุพาหุ ๑ ปุณณชิ ๑ ควัมปติ ๑ ล้วนเป็นบุตรของสกุลเศรษฐีสืบๆ มาในพระนครพาราณสี เมื่อสหายคฤหัสถ์ของท่านพระยสะได้ทราบข่าวว่าท่านบวชในสำนักของพระผู้มีพระภาค จึงดำริว่าธรรมวินัยและบรรพชาที่ยสกุลบุตร ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิตแล้วนั้น ต้องเป็นทางที่ไม่ตำหนามแน่นอน ฉะนั้น ทั้ง ๔ ท่านจึงชวนกันไปหาท่านพระยสะ

ท่านพระยสะก็พาสหายทั้ง ๔ ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคโปรดประทานโอวาทสั่งสอนสหายทั้ง ๔ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอนุปฺพฬิกถา สหายทั้ง ๔ นั้นก็บรรลุเป็นพระอริยบุคคล และทูลขออุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเมื่ออุปสมบทแล้ว ได้ฟังพระธรรม และบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์อีก ๔ ท่าน จึงรวมเป็นพระอรหันต์ ๑๑ องค์

มีข้อปฏิบัติเป็นแบบฉบับที่ต้องให้ทำอย่างนั้น ให้ทำอย่างนี้ ให้นั่งอย่างนั้น ให้เดินอย่างนี้ หรือให้เริ่มที่โน่น ให้ตั้งต้นที่นี้บ้างไหม ในพระไตรปิฎกไม่ได้กล่าวไว้เลย

ต่อจากสหายคฤหัสถ์ ๔ คน ก็ถึงสหายคฤหัสถ์ ๕๐ คน เป็นชาวชนบท เป็นบุตรของสกุลเก่าสืบๆกันมาในพระนครพาราณสี สหาย ๕๐ คนนั้นไปหาท่านพระยสะ ท่านก็ได้พาไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเช่นเคย กราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคโปรดประทานโอวาทสั่งสอนสหาย เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงอนุปฺพฬิกถาและอริยสัจ ๔ สหายคฤหัสถ์ทั้ง ๕๐ คนนั้นก็บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันและเมื่อได้ฟังพระธรรมต่อไป ก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกั สฬายตนวรรค ปุณฺณโกวาทสูตร
มีใจความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระวิหารเชตวัน
ท่านพระปุลณะออกจากที่หลีกเร้นในเวลาเย็น เข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคยังที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดสั่งสอน
ข้าพระองค์ด้วยพระโอวาทย่อๆ พอที่ข้าพระองค์ได้สดับพระธรรม
ของพระผู้มีพระภาคแล้ว จะเป็นผู้เดียวหลีกออก ไม่ประมาท
มีความเพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรปุลณะ ถ้าอย่างนั้นเธอจงฟัง
จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

พระผู้มีพระภาคทรงโอวาทแก่ท่านพระปุลณะ ไม่ให้ติดใจ
เพลิดเพลινในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ใน
อัมมารมณีนั่นเอง เพราะเมื่อไม่เพลิดเพลιν ไม่เขยชม ไม่ยึดติด
รูปนั้น ความเพลิดเพลिनย่อมดับ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เพราะ
ความเพลิดเพลินดับ ทุกข์จึงดับ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า ดูกรปุลณะ ก็เธออันเรา
กล่าวสอนด้วยโอวาทย่อๆ นี้แล้ว จะอยู่ในชนบทไหน

ท่านพระปุลณะกราบทูลว่า ท่านจะไปอยู่ในชนบทชื่อ
สุนาปรันตะ ซึ่งเป็นเมืองที่ผู้คนดุร้าย และภายในพรรษานั้นเอง
ท่านแสดงธรรมแก่ชาวสุนาปรันตชนบท มีผู้แสดงตนเป็นอุบาสก
ประมาณ ๕๐๐ คน อุบาสิกาประมาณ ๕๐๐ คน และท่านเองก็ได้

ทำให้แจ้งซึ่งวิชา ๓ ในพรณานัน

ครั้นสมัยต่อมา ท่านได้ปรินิพพานแล้ว ครั้นนั้น ภิกษุมก ด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กุลบุตรชื่อปุณณะ ที่พระผู้มีพระภาค ทรงสั่งสอนด้วยพระโอวาทย่อๆ นั้น ทำกาลเสียแล้ว เขามีคติ เป็นอย่างไร มีสัมปรายภพเป็นอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณณกุลบุตรเป็น บัณฑิต ได้บรรลุธรรมสมควรแก่ธรรมแล้ว ทั้งไม่ให้เรอลำบาก เพราะเหตุแห่งธรรม

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณณกุลบุตรปรินิพพานแล้ว

ถึงแม้ว่าจะเป็นสูตรสั้นๆ เพียงโอวาทย่อๆ ที่ตรัสว่าไม่ให้ เพลินไป ไม่ให้ติดในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อัมมารมณ ก็จะต้องรู้ว่าอบรมเจริญอย่างไรจึงจะไม่เพลินไปได้ ถ้าสติไม่เกิดขึ้น ไม่พิจารณาใส่ใจที่ลักษณะของนามและรูปที่กำลังปรากฏ ก็เพลิน ไปโดยง่ายและนานๆ ด้วย

ถ้าเป็นโทสะ ความไม่แช่มชื่น ความไม่พอใจ แล้วสติไม่เกิด ขึ้น ไม่พิจารณารู้ลักษณะของนามและรูปที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ก็เพลินไปในเรื่องของโทสะ ในเรื่องของโมหะ เพราะฉะนั้น ถ้าไม่ เกิดสติก็ไม่มื่อะไรที่จะกันความติดความเพลินไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อัมมารมณได้เลย

ณ. อาจารย์เคยกล่าวเสมอว่า ธรรมทั้งหลายอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปๆ จะมีวิธีทางอะไรที่จะช่วยให้ได้ประจักษ์ความจริงข้อนี้ไหม

สุ. เป็นอนัตตา แล้วอะไรจะประจักษ์ ปัญญาประจักษ์ ถ้าปัญญายังไม่เจริญถึงขั้นที่ประจักษ์ ก็ประจักษ์ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ก็ควรจะทราบถึงเหตุของการเจริญปัญญาให้เพิ่มขึ้นเป็นขั้นๆ จนถึงขั้นที่ประจักษ์การเกิดดับของนามและรูปด้วย ฉะนั้นจะต้องศึกษาตั้งแต่ขั้นต้น ซึ่งเป็นขั้นที่สำคัญที่สุด ถ้าความเข้าใจขั้นต้นผิดแล้วก็หมดหวัง ถ้าไม่มีความรู้ ไม่มีปัญญาก็ละอะไรไม่ได้ ประจักษ์การเกิดดับของนามและรูปไม่ได้ เพราะว่าการเกิดดับนั้น ต้องประจักษ์ด้วยปัญญาที่สมบูรณ์เป็นขั้นๆ

ถาม วิชาให้มีสติ เป็นวิชาพิเศษขนาดยาวพิสดารชอบกล นับว่าประหลาดที่สุดของอาจารย์ ใครก็ตามฟังเข้าใจแล้ว เป็นได้ทั้งหลักวิชาและหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันของแต่ละคนได้ดีมาก หากรู้จักใช้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และสำคัญที่สุดถ้ามีสติเฉพาะจวนจะตาย ดีแน่

คำว่า ‘สติ’ คงเป็นชื่อจำง่ายไม่ต้องท่อง มีการระลึกได้เป็นลักษณะรู้เพียงเท่านั้นยังไม่พอ อาจารย์ผู้ให้วิทยาทานนี้ เตือนให้เจริญสติเนื่องๆ ยังจำกัดความหมายไว้อีกว่า การเจริญสติไม่มีแบบฉบับ ทำให้กันดูไม่ได้ ถ้ามีแบบฉบับก็ไม่เรียกว่าเจริญสติ ทั้งเน้นชัดอีกว่าสติจะเกิดขึ้นเองก็ไม่ได้ ต้องอาศัย

ทวารทั้ง ๖ เป็นเหตุเป็นปัจจัย จะสร้างหรือบังคับให้สติเกิดก็ไม่ได้ ยังห้ามไม่ให้เจาะจงจดจำ นึกคิดเอาตามใจชอบให้ผิตปกติ

พอมาถึงตรงนี้ก็กล่าวว่า สภาพธรรมทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไปอย่างรวดเร็ว คงมีความหมายว่า สติของคนทุกคนเกิดดับอยู่แล้ว แต่เจ้าของสติไม่รู้ ผู้มีความสังเกตจะทราบได้เมื่อสติเกิดขึ้นขณะใด ลักษณะของนามรูปก็ปรากฏ แล้วพิจารณาให้รู้ว่า นามใดรูปใดเกิดจากทวารไหน รู้ให้ชัดว่านามนั้น รูปนั้นมีลักษณะอย่างไร ถ้ารู้อย่างนี้ปัญญาก็จะเกิดทีละขั้นๆ เมื่อสติเจริญมากเข้าๆ ปัญญา ก็สมบูรณ์ การละคลายตัวตนที่ยึดมั่นถือมั่นก็จะหมดไป จำได้เพียงเท่านั้นจะผิตหรือจะถูกยังไม่แนเหมือนกัน ใครทราบว่าการเจริญสติที่ว่าไม่มีแบบฉบับนั้น ขอคำอธิบายให้ชัดเจนว่า อาจารย์ได้มาโดยวิธีการอย่างไร หากบอกให้ส่วนรวมเข้าใจจะดีมาก

ส. ที่ถามว่าได้มาโดยวิธีการอย่างไร คงจะไม่คิดว่านอกตำราใช้ไหม ตำราคืออะไร พระไตรปิฎก ท่านผู้ใดสงสัยก็ศึกษาดูได้ตั้งแต่ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แล้วแต่ละท่านก็สะสมเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดนามและรูปต่างๆ กัน เมื่อแต่ละคนจะคิดก็ต้องคิดถึงสิ่งที่เคยเห็น เคยได้ยิน เคยได้กลิ่น เคยลิ้มรส เคยพอใจ เคยไม่พอใจ เพราะฉะนั้น จะวางกฎเกณฑ์ให้ขณะนี้รู้นามนั้น ขณะนั้นรู้รูปนี้ได้อย่างไรในเมื่อเหตุปัจจัยอาจจะทำให้คนหนึ่งเกิดโลภะ อีกคนหนึ่งเกิดโทสะ อีกคนหนึ่งเป็นกุศล

แล้วแต่ว่า ขณะนั้นนามชนิดใดเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยใด แต่ละคนบังคับสติให้เกิดพร้อมๆ กันได้ไหม ก็ไม่ได้ บางคนขณะนี้สติไม่เกิด ต่อไปอีกประเดี๋ยวหนึ่งสติก็เกิดขึ้น และเมื่อเกิดแล้ว คนนั้นจะรู้ลักษณะของเสียงว่าเป็นสภาพที่ปรากฏให้รู้ได้เฉพาะทางหู อีกคนหนึ่งอาจจะรู้ลักษณะของนามธรรมที่ได้ยิน อีกคนหนึ่งอาจจะรู้ลักษณะเย็นอีกคนหนึ่งอาจจะรู้ลักษณะเมื่อย อีกคนหนึ่งอาจจะรู้ที่ลักษณะนามธรรมที่กำลังคิดนึกก็ได้ ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัยทั้งสิ้น ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดสามารถที่จะวางกฎเกณฑ์แบบฉบับได้เลย

ฉะนั้น ปัญหานี้ควรจะเปลี่ยนเป็นว่า การมีแบบฉบับวางกฎเกณฑ์นั้น อยู่ที่ไหนในพระไตรปิฎก

๒๔

ขุททกนิกาย สุตตันปิฎก จุฬวรรคที่ ๒ นาวาสุตต ที่ ๘
มีข้อความว่า

“ก็บุคคลรู้แจ้งธรรมจากบุคคลใด พึงบูชาบุคคลนั้นเหมือน
เทวดาบูชาพระอินทร์ ฉะนั้น...”

การที่บุคคลหนึ่งบุคคลใด จะมีความนอบน้อมเคารพในครู
อาจารย์หรือผู้ที่ให้ความเข้าใจเรื่องธรรมนั้น ก็จะต้องกระทำในฐานะ
ที่สมควรด้วย อาจจะมีบางท่านเคารพในครูอาจารย์เกินพระรัตน
ตรัย ต้องขอประทานโทษที่ใช้คำนี้ เพราะเหตุว่าบางท่านไม่สนใจที่
จะสอบทานเทียบเคียงกับพระธรรมวินัย แล้วแต่ว่าผู้ที่เป็นครูอาจารย์
นั้นจะกล่าวว่อย่างไร ก็พอใจในเหตุผลของผู้นั้นโดยที่ไม่เทียบเคียง
เหตุผล ไม่สอบทานกับพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะ
การเคารพบุคคลผู้เป็นครูอาจารย์นั้น ก็ควรเคารพในส่วนที่เป็นครู
อาจารย์ แต่ต้องไม่เหนือกว่าการเคารพในพระรัตนตรัย คือ เคารพ
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์

ดังนั้นพึงเคารพครูอาจารย์ด้วยสำนึกในความเมตตาที่ท่าน
อนุเคราะห์แสดงธรรมอุปการะเกื้อกูลให้ได้เข้าใจธรรม แต่จะต้อง
สอบทานธรรมนั้นกับพระธรรมวินัยจนกระทั่งได้เหตุผล และไม่ใช้
ว่าไปลบหลู่ครูบาอาจารย์ ซึ่งอาจจะมีความคลาดเคลื่อนกับพระ
ธรรมวินัยที่ได้สอบทานแล้ว

ฉะนั้น ข้อความนี้จึงกล่าวว่า “ก็บุคคลรู้แจ้งธรรมจากบุคคลใด ฟังบูชาบุคคลนั้นเหมือนเทวดาบูชาพระอินทร์ ฉะนั้น”

ผู้ที่เคารพนอบน้อมครูอาจารย์ย่อมมีคุณความดีเปรียบได้กับเทวดา ส่วนครูอาจารย์ที่ให้ความรู้ในทางธรรมนั้นเปรียบได้กับพระอินทร์ซึ่งเป็นหัวหน้าของเทวดา แต่ไม่ใช่สูงกว่าพระรัตนตรัย ไม่ใช่สูงกว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ฉะนั้น จึงฟังบูชาผู้ให้ความรู้ธรรมเหมือนเทวดาบูชาพระอินทร์ ข้อความต่อไปมีว่า

“(บุคคลซึ่งจะฟังเป็นที่เคารพบูชา นั้น) บุคคลนั้นเป็นพหูสูตรผู้อันเตวาลิก บูชาแล้ว มีจิตเลื่อมใสในอันเตวาลิกนั้น ย่อมชี้แจงธรรมให้แจ่มแจ้ง...”

นี่ก็ต้องทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งผู้ที่ชี้แจงธรรมและผู้ที่ได้รับฟังธรรมด้วย ซึ่งผู้ที่ได้รับการนอบน้อมก็ต้องมีจิตเลื่อมใสในศรัทธาของผู้รับฟังธรรม และชี้แจงธรรมให้แจ่มแจ้งเป็นการอุปการะด้วย

“บุรุษผู้มีปัญญา ไม่ประมาท คบบุคคลผู้เป็นพหูสูตรเช่นนั้น กระทำธรรมนั้นให้มีประโยชน์ ใคร่ครวญแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมเป็นผู้รู้แจ่มแจ้งแสดงธรรมแก่ผู้อื่น และเป็นผู้ละเอียด...”

พญานะในพระไตรปิฎกละเอียดมาก เมื่อแสดงธรรมข้อใด

ก็มีปัญหานั้นและอรรถสมบูรณในข้อความนั้น แม้แต่ผู้ที่มีปัญญา ก็ไม่ประมาท คบบุคคลผู้เป็นพหูสูตรเช่นนั้น ก็ต้องกระทำกรรมนั้น ให้มีประโยชน์ การที่จะกระทำกรรมให้มีประโยชน์ก็คือ ใคร่ครวญ แล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จึงย่อมเป็นผู้รู้แจ่มแจ้ง แสดงธรรมแก่บุคคลอื่น และเป็นผู้ละเอียด

เมื่อรู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว ก็ไม่พึงเป็นผู้ที่ไม่แสดงธรรมนั้นแก่ผู้อื่น ควรที่จะแสดงธรรมที่ได้ศึกษา ได้ใคร่ครวญ ได้พิจารณา ได้เข้าใจแล้วนั้นต่อไปด้วยความเป็นผู้ละเอียด อย่าเป็นผู้ที่ฟังเฉยๆ หรือว่าจับข้อความจากธรรมเพียงเฉยๆ ไม่ใคร่ครวญพิจารณาให้รอบคอบก่อน แล้วแสดงแก่ผู้อื่น เพราะถ้าผู้ฟังเกิดความเข้าใจ ผิดเพี้ยนผิด ปฏิบัติผิดตามไปด้วยก็เป็นอันตรายมากทีเดียว ข้อความต่อไปมีว่า

“อันเตวาลิกของเสพอาจารย์ผู้ประกอบด้วยธรรมน้อย เป็นคนเขลา ผู้ยังไม่บรรลุประโยชน์และริษยา ไม่ยังธรรมให้แจ่มแจ้งในศาสนานี้เทียว ยังข้ามความสงสัยไม่ได้ ย่อมเข้าถึงความตาย...”

นี่เป็นอันตรายอย่างยิ่งที่ว่า “อันเตวาลิกของเสพอาจารย์ผู้ประกอบด้วยธรรมน้อย ผู้เป็นคนเขลา ผู้ยังไม่บรรลุประโยชน์และริษยา ไม่ยังธรรมให้แจ่มแจ้งในศาสนานี้เทียว ยังข้ามความสงสัยไม่ได้ ย่อมเข้าถึงความตาย” เพราะว่าธรรมนั้นไม่สามารถจะอุปการะให้พ้นจากความตาย ให้พ้นจากการที่จะต้องเวียนว่าย

ตายเกิดในวัฏฏะต่อๆ ไปได้ แต่ถ้าผู้นั้นไม่เป็นผู้เขลา ไม่เป็นผู้ที่มี
ธรรมน้อย ก็ย่อมจะสามารถอุปการะให้อันตวาสสิก คือ ผู้ที่เป็นศิษย์
นั้นบรรลุประโยชน์ และพ้นจากความตายได้ ข้อความต่อไปมีว่า

“บุคคลไม่ยังธรรมให้แจ่มแจ้งแล้ว ไม่ใคร่ครวญเนื้อความใน
สำนักแห่งบุคคลผู้เป็นพหูสูตรทั้งหลาย ไม่รู้ด้วยตนเอง ยังข้าม
ความสงสัยไม่ได้ จะสามารถให้ผู้อื่นเพ่งพินิจได้อย่างไร เหมือน
คนข้ามแม่น้ำที่มีน้ำมาก มีกระแสน้ำไหลเชี่ยว ถูกน้ำพัดลอยไปตาม
กระแสน้ำ จะสามารถช่วยให้ผู้อื่นข้ามได้อย่างไรฉะนั้น

ผู้ใดขึ้นสู่เรือที่มั่นคง มีพายและถ่อพร้อมมูล ผู้นั้นรู้อุบายใน
เรือนั้น เป็นผู้ฉลาด มีสติ พึงช่วยผู้อื่นแม้มีจำนวนมากในเรือนั้น
ให้ข้ามได้ แม้ฉันใด ผู้ใดไปด้วยมรรคญาณทั้ง ๔ อบรมตนแล้ว
เป็นพหูสูตร ไม่มีความหวั่นไหวเป็นธรรมดา ผู้นั้นแลรู้จักอยู่ พึง
ยังผู้อื่นผู้ตั้งใจดับและสมบุรณ์ด้วยธรรมอันเป็นอุปกัลป์ ให้เพ่งพินิจ
ได้ก็ฉันนั้น

เพราะเหตุนี้แล บุคคลควรคบสัปรุชผู้มีปัญญา เป็น
พหูสูตร บุคคล ผู้คบบุคคลเช่นนั้น รู้ชัดเนื้อความนั้นแล้ว ปฏิบัติ
อยู่ รู้แจ้งธรรมแล้ว พึงได้ความสุข”

ข้อความนี้เตือนให้พิจารณาใคร่ครวญธรรม เพราะอุปมาเหมือน
คนข้ามแม่น้ำที่มีน้ำมาก มีกระแสน้ำไหลเชี่ยว ถูกน้ำพัดลอยไปตาม
กระแสน้ำ ย่อมไม่สามารถจะช่วยให้ผู้อื่นข้ามได้ แต่ผู้ใดขึ้นสู่เรือ

ที่มั่นคง มีพายุและถ่อพร้อมมูล ผู้นั้นรู้อุปายในเรื่อนั้น

ถึงแม้จะได้ฟังว่า การที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้นั้น จะต้องเจริญสติปัญญาน จึงจะต้องเป็นผู้เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ แต่ถ้าไม่พิจารณา ไม่ไตร่ตรองในมรรคมีองค์ ๘ นั้นให้ถูกต้องด้วยความแยบคาย คือ ด้วยความสมบูรณ์พร้อมด้วยเหตุผล ก็เช่นเดียวกับผู้ที่ไม่รู้อุปายในเรือ มีเรือจริง มีของหลายอย่างในเรื่อนั้น แต่ไม่ทราบว่าจะของนั้นเพื่อประโยชน์อะไร ก็ไม่สามารถใช้เรื่อนั้นให้เป็นประโยชน์ได้ ฉันทใด ในเรื่องของมรรคมีองค์ ๘ ก็เช่นเดียวกัน คือ จะต้องมีการศึกษาให้เข้าใจเรื่องของมรรคมีองค์ ๘ ไม่ให้คลาดเคลื่อนไขว้เขว แล้วจึงจะเป็นผู้ที่รู้อุปายในเรื่อนั้น สามารถที่จะใช้ประโยชน์ให้เรื่อนั้นถึงฝั่งได้

ฉะนั้น ไม่ว่าท่านจะฟังธรรมจากใคร ก็ควรที่จะได้พิจารณาใคร่ครวญสอบทานกับพระธรรมวินัย จนกระทั่งได้เหตุผลที่สมบูรณ์ ไม่ว่าท่านข้องใจเรื่องอะไร ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาก็จะมีคำอธิบายอย่างละเอียด บางท่านอาจจะไม่ทราบว่า บุคคลในครั้งโน้นท่านมีความสงสัยเรื่องอะไร ท่านสนทนากันเรื่องอะไร เพราะว่าการสนทนาธรรม มีเรื่องที่จะสนทนามากมายหลายประการ จะสนทนาเรื่องอริยสัจ ๔ จะสนทนาเรื่องปฏิจจสมุปบาท จะสนทนาเรื่องมรรคมีองค์ ๘ จะสนทนาเรื่องญาณ จะสนทนาเรื่องอะไรก็มีมากมายหลายเรื่อง และบุคคลในครั้งโน้นท่านคิดอย่างไร ท่านถามอย่างไร ถ้าศึกษาพระไตรปิฎกมากขึ้น ก็จะได้ความรู้ความแจ่มแจ้งมากขึ้นด้วย แต่จะเห็นได้ว่าผู้ที่ศึกษาธรรม มีความเข้าใจธรรมแล้ว

จะไม่เห็นว่าตนเองนั้นสำคัญ แต่ว่าสิ่งสำคัญคือพระรัตนตรัย ท่านเหล่านั้นจะไม่คิดว่าท่านเป็นใหญ่ ไม่คิดว่าจะให้ใครๆ มาเคารพกราบไหว้นับถือเป็นครูบาอาจารย์ ไม่คิดว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องมีความศิษย์ หรือมีผู้ฟังธรรมมากมาย ท่านเหล่านั้นจะไม่คิดถึงตัวท่านเลย แต่จะคิดถึงพระธรรมวินัยและคิดถึงพระรัตนตรัยเป็นใหญ่ ขอยกตัวอย่างในอีกพระสูตรหนึ่ง เพื่อที่จะให้เห็นความคิด หรือความเข้าใจของบุคคลในครั้งนั้น หรือหัวข้อที่บุคคลในครั้งนั้นสนทนากัน และเห็นว่าธรรมที่ได้ฟังจะอุปการะแก่ผู้ฟังอย่างไร ในพระสูตรที่จะกล่าวถึงนี้ เนื้อเรื่องเป็นการสนทนากันของบุคคล ๒ ท่าน ในสมัยที่พระพุทธผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสกั พราหมณวรรค โฆฏมุขสูตร
มีใจความว่า

สมัยหนึ่ง ท่านพระอุเทนอยู่ ณ เขมียัมปวัน เขตกรุงพาราณสี สมัยนั้นมีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อว่า โฆฏมุขะ ได้ไปถึงกรุงพาราณสีด้วยกรณีกิจบางอย่าง ได้เดินเที่ยวเล่นไปมาเป็นการพักผ่อนแล้วเข้าไปยังเขมียัมปวัน ครั้งนั้น ท่านพระอุเทนเดินจงกรมอยู่ในที่แจ้ง โฆฏมุขพราหมณ์ก็เข้าไปหา เมื่อปราศรัยกับท่านพระอุเทนพอให้ระลึกถึงกันแล้ว ก็เดินตามท่านพระอุเทนซึ่งกำลังเดินจงกรมอยู่ แล้วได้กล่าวกับท่านพระอุเทนอย่างนี้ว่า

“ดูก่อนสมณะผู้เจริญ การบวชอันชอบธรรมย่อมไม่มี ในเรื่องนี้ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้ เพราะบัณฑิตทั้งหลายเช่นท่าน

ไม่เห็นชื่อนั้น หรือไม่เห็นธรรมในเรื่องนี้”

โฏมุขพราหมณ์ไม่เห็นประโยชน์ของการบรรพชาอุปสมบทเป็นบรรพชิตเลย จึงได้กล่าวว่าการบวชอันชอบธรรมย่อมไม่มี แต่ท่านพระอุเทนเป็นบรรพชิต ฉะนั้น ความเห็นของโฏมุขพราหมณ์นั้น ก็ย่อมจะต่างกัน

เมื่อโฏมุขพราหมณ์ได้กล่าวอย่างนั้นแล้ว ท่านพระอุเทนลงจากที่เดินจงกรมเข้าไปยังวิหาร แล้วนั่งลงบนอาสนะที่จัดไว้ แม้โฏมุขพราหมณ์ก็ลงจากที่จงกรมเข้าไปยังวิหารแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วท่านพระอุเทน ได้กล่าวกับโฏมุขพราหมณ์ว่า

“ดูก่อนพราหมณ์ อาสนะมีอยู่ ถ้าท่านปรารถนาก็เชิฐนั่งเถิด”

นี่เป็นคำเชิฐด้วยสำนวนที่ไพเราะของพระภิกษุในครั้งอดีต คือแล้วแต่ว่าผู้ฟังปรารถนาจะนั่งก็นั่งได้ ไม่ปรารถนาจะนั่งก็แล้วแต่อัธยาศัย

โฏมุขพราหมณ์กล่าวว่า “ก็ข้าพเจ้ารอกการเชื่อเชิฐของท่านพระอุเทน นี่แล จึงยังไม่นั่ง เพราะว่าคนเช่นข้าพเจ้าอันใครไม่เชื่อเชิฐก่อนแล้ว จะพึงสำคัญการที่จะพึงนั่งบนอาสนะอย่างไร”

นี่เป็นธรรมเนียมของพราหมณ์ ถ้าไม่มีคนเชื่อเชิฐ ก็จะไม่นั่ง

(หรือผู้ที่เป็นแขกก็เหมือนกัน ถ้าเจ้าของสถานที่ยังไม่เชื่อเชิญยอม ไม่นั่ง) แล้วโงมฺมุขพราหมณ์ก็ถือเอาอาสนะที่ตำแหน่งหนึ่ง (เพราะ ท่านทราบว่าท่านไม่ได้เป็นบรรพชิต ฉะนั้น จึงนั่งที่อาสนะต่ำกว่า) ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระอุเทนอีก เหมือนกับที่ได้กล่าวแล้ว ตอนที่ท่านพระอุเทนยังเดินจงกรมอยู่ที่เขมียัมพวันว่า

“ดูก่อนสมณะผู้เจริญ การบวชอันชอบธรรมย่อมไม่มี ใน เรื่องนี้ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้ เพราะบัณฑิตทั้งหลายเช่นท่าน ไม่เห็นข้อนั้น หรือไม่เห็นธรรมในเรื่องนั้น”

ฟังเผินๆ ในตอนต้นเหมือนกับจะไม่มียะไรเกี่ยวกับการเจริญสติปัฏฐานเลย แต่ผู้ที่เป็นบัณฑิตนั้น ไม่ว่าหัวข้อธรรมที่นำมาสนทนากับท่านจะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม ท่านโน้มไปสู่เหตุและผลของการปฏิบัติในตอนสุดท้ายเสมอ ซึ่งก็จะทำให้ผู้ที่ได้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งขึ้น คำสนทนาระหว่างท่านพระอุเทนกับโงมฺมุขพราหมณ์มีดังนี้

ท่านพระอุเทนกล่าวว่า “ดูก่อนพราหมณ์ ถ้าท่านพึงยอมคำที่ควรยอม และพึงคัดค้านคำที่ควรคัดค้านของเรา อนึ่ง ท่านไม่พึงรู้เนื้อความแห่งภาษิตใด พึงซักถามเราในภาษิตนั้นให้ยิ่งขึ้นไป ว่า ท่านพระอุเทน ภาษิตนี้อย่างไร เนื้อความแห่งภาษิตนี้เป็นไฉน เพราะทำได้อย่างนี้ เราทั้งสองพึงมีการเจรจาปราศัยในเรื่องนี้กันได้”

ก่อนที่จะสนทนากันก็ต้องตกลงกันเสียก่อนว่า ถ้ามีข้อความใดที่เป็นเหตุผล ต้องยอมรับตามเหตุผลนั้น ถ้ามีสิ่งใดที่ฟังคัดค้านไม่เห็นด้วย ขอให้แสดงความคิดเห็นคัดค้านที่ไม่เห็นด้วยนั้น และถ้ามีภาษิตคำใดที่ไม่เข้าใจชัดก็ขอให้ถามเพื่อให้เข้าใจภาษิตนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น จึงจะสนทนากันได้ในเรื่องของธรรม ซึ่งโฆฏมุขพราหมณ์ก็รับว่าจะกระทำเช่นนั้น

ท่านพระอุเทนกล่าวว่า “ดูก่อนพราหมณ์ บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเป็นไฉน

จำพวกที่ ๑ เป็นผู้ที่ทำตนให้เดือดร้อน

ประกอบความชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน

จำพวกที่ ๒ เป็นผู้ที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

ประกอบความชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน

จำพวกที่ ๓ เป็นผู้ที่ทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน

ประกอบความชวนชวายในการทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน

จำพวกที่ ๔ ไม่เป็นผู้ทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน

ไม่ประกอบความชวนชวายในการทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นผู้ไม่มีความหิว ดับสนธิ เป็นผู้เย็น เสวยแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบัน

ดูก่อนพราหมณ์ บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนี้ บุคคลไหนย่อมยังจิตของท่านให้ยินดี”

โฆฏมุขพราหมณ์กล่าวตอบความว่า บุคคล ๓ จำพวกแรกนั้น
ไม่ยังจิตของท่านให้ยินดี ส่วนบุคคลจำพวกที่ ๔ คือพวกที่ไม่ทำทั้ง
ตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความขวนขวายในการ
ทำทั้งตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน ย่อมยังจิตของท่านให้ยินดี

เมื่อท่านพระอุเทนได้ฟังแล้วก็ถามเหตุผลว่า เพราะเหตุใด
บุคคล ๓ จำพวกแรกจึงไม่ยังจิตของโฆฏมุขพราหมณ์ให้ยินดี ซึ่ง
ท่านได้ชี้แจงให้ฟังว่า บุคคลจำพวกแรกนั้น เขาย่อมกระทำตน
ผู้รักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้เราร้อน แม้บุคคลจำพวกที่ ๒
เขาก็ยอมทำผู้อื่นซึ่งรักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้เราร้อน ถึง
บุคคลจำพวกที่ ๓ เขาก็ยอมทำผู้อื่นซึ่งรักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน
ให้เราร้อน เพราะเหตุนี้บุคคลเหล่านี้จึงไม่ยังจิตของท่านให้ยินดี
ส่วนบุคคลจำพวกที่ ๔ นั้น เขาย่อมไม่ทำทั้งตนเองและผู้อื่นซึ่งรัก
สุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้เราร้อน เพราะเหตุนี้ บุคคลจำพวก
นี้ จึงยังจิตของท่านให้ยินดี

เป็นความจริงที่ว่า ทุกคนต้องการความสุข ไม่มีใครต้องการ
ความทุกข์เลย แล้วไปทรมานตัวทำไม ไปทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
ทำไม เพื่ออะไร เพราะฉะนั้น เมื่อข้อปฏิบัตินั้นทำตนให้เดือดร้อน
และประกอบความขวนขวายในการทำตนให้เดือดร้อน ก็ยอมทำตน
ผู้รักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้เราร้อน โดยเปล่าประโยชน์
ไม่มีประโยชน์อะไรเลย

ส่วนบุคคลจำพวกที่ ๒ เป็นบุคคลที่กระทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

ชวนชวายเป็นการกระทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ก็ยอมทำบุคคลอื่นผู้รักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้เราร้อนด้วย

ไม่ใช่แต่ตนเองเท่านั้นรักสุขเกลียดทุกข์ แม้บุคคลอื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์เช่นเดียวกัน ฉะนั้น ถ้าใครเป็นผู้ที่ทำให้บุคคลอื่นผู้รักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้เราร้อน ก็ยอมไม่ทำให้จิตของโง่เขลาพราหมณ์ยินดีได้

ส่วนบุคคลจำพวกที่ ๓ คือ บุคคลที่กระทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน ชวนชวายเป็นการกระทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อนนั้น ก็ยอมทำตนและผู้อื่นผู้รักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้เราร้อนด้วย ซึ่งก็เป็นบุคคลที่ไม่ทำให้จิตของโง่เขลาพราหมณ์ยินดีได้

ส่วนบุคคลจำพวกที่ ๔ เป็นผู้ที่ไม่กระทำตนและบุคคลอื่นให้เดือดร้อน ไม่ชวนชวายเป็นการกระทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อนนั้น จึงยอมเป็นผู้ที่ไม่กระทำตนและผู้อื่นผู้รักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้เราร้อน ฉะนั้น บุคคลจำพวกที่ ๔ นี้ ย่อมยังจิตของโง่เขลาพราหมณ์ให้ยินดีได้

ท่านผู้ฟังก็คงจะมีจิตยินดีในบุคคลประเภทที่ ๔ นี้ เช่นเดียวกัน เพราะว่าไม่ทำทั้งตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน

๒๕

เมื่อท่านพระอุเทนได้ฟังโฆฏมุขพราหมณ์กล่าวเช่นนั้น ก็ได้ถามโฆฏมุขพราหมณ์ต่อไปว่า

“ดูก่อนพราหมณ์ บริษัท ๒ จำพวกนี้ คือ บริษัทพวกหนึ่งในโลกนี้ กำหนดยินดีในแก้วมณีและกุนทล แสงหาบุตรและภรรยา ทาสีและทาส นาและที่ดิน ทองและเงิน (บริษัทในที่นี้ก็ได้แก่หมู่คนนั่นเอง) ส่วนอีกจำพวกหนึ่งนั้นเป็นบริษัทที่ไม่กำหนดยินดีในแก้วมณีและกุนทล ละทิ้งบุตรและภรรยา ทาสีและทาส นาและที่ดิน ทองและเงิน แล้วออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

ดูก่อนพราหมณ์ บุคคลผู้ไม่กระทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวายในการกระทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่มีความทิว ดับสนิท เป็นผู้เย็น เสวยแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันเทียว ท่านเห็นบุคคลนี้ในบริษัทไหนมาก คือ ในบริษัทผู้กำหนดยินดีในแก้วมณีและกุนทล แสงหาบุตรและภรรยา ทาสีและทาส นาและที่ดิน ทองและเงิน หรือว่าในบริษัทผู้ไม่กำหนดยินดีในแก้วมณีและกุนทล ละทิ้งบุตรและภรรยา ทาสีและทาส นาและที่ดิน ทองและเงิน แล้วออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต”

โฆฏมุขพราหมณ์ตอบว่า “ข้าพเจ้าเห็นบุคคลผู้ไม่กระทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน ... ฯลฯ มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันเทียว

มีมากในบริษัทผู้ไม่กำหนดยินดีในแก้วมณีและกุนทล ละทิ้งบุตร และภรรยา ทาสีและทาส นาและที่ดิน ทองและเงิน แล้วออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต”

นี่ก็เป็นการรับรองแล้วว่า การบรรพชาเป็นบรรพชิตนั้นมีประโยชน์ เพราะไม่ได้ทำตนเองให้เดือดร้อนด้วยการที่ยังยินดีหมกมุ่น แสวงหาทั้งเงินทอง บุตร ภรรยา ทาสีทาส นาที่ดิน ทองและเงิน และก็ไม่ได้ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเพราะความยินดีในแก้วมณี ในการแสวงหาบุตรภรรยา ทาสีและทาส นาและที่ดิน ทองและเงินเลย

โฆฏมุขพราหมณ์ได้กล่าวกับท่านพระอุเทนอีกว่า

“วาจาที่ท่านกล่าวกับข้าพเจ้านั้น เป็นวาจาที่มีเหตุผลสนับสนุนโดยแท้ การบวชอันชอบธรรมมีจริง ข้าพเจ้ามีความเห็นในเรื่องนี้ อย่างนี้ และขอท่านโปรดจำข้าพเจ้าไว้อย่างนี้ อนึ่ง ขอท่านช่วยอนุเคราะห์จำแนกบุคคล ๔ จำพวกที่ท่านกล่าวแล้วโดยย่อให้ละเอียดแก่ข้าพเจ้าเถิด”

การที่โฆฏมุขพราหมณ์กล่าวเช่นนี้ ก็เป็นการเปลี่ยนความเห็นจากเดิมที่ว่า การบวชอันชอบธรรมไม่มี เป็นความเห็นว่าการบวชอันชอบธรรมมีจริง ผู้ที่มีปัญญาเห็นเมื่อเห็นเหตุผล ท่านยอมรับในเหตุผล และขอให้บุคคลที่ท่านรับฟังเหตุผลนั้นได้จำไว้ด้วยว่า ท่าน

มีความเห็นในเรื่องนี้อย่างนี้แล้ว และขอให้ท่านพระอุเทนจำแนกบุคคล ๔ จำพวกนั้นโดยละเอียด ซึ่งท่านพระอุเทนก็ได้จำแนกบุคคล ๔ จำพวกนั้นโดยละเอียดใจความว่า

บุคคลจำพวกที่ ๑ เป็นบุคคลที่กระทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการกระทำตนให้เดือดร้อนนั้นก็ ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นคนเปลือย ไร้มารยาท ไม่ยินดีและไม่รับภิกษาในเงื่อนไขต่างๆ เช่น ไม่ยินดีภิกษาที่เขาทำเฉพาะ ไม่รับภิกษาจากปากหม้อ เป็นต้น หรือว่าเลี้ยงชีวิตด้วยการทรมานตัว เช่น รับภิกษาที่เรือนหลังเดียว บริโภคเพียงคำเดียวบ้าง สองคำบ้าง หรือกินอาหารที่เก็บค้างไว้วันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง เป็นต้น เป็นผู้ชวนชวายในการประกอบเหตุเครื่องทรมานให้เดือดร้อน ให้เราร้อนด้วยวิธีเป็นอันมาก เช่น นุ่งห่มด้วยผ้าห่อศพบ้าง ผ้าบังสุกุลบ้าง ผ้าเปลือกไม้บ้าง หรือผ้าที่ไม่สบาย เป็นผู้ถือการถอนผมและหนวดบ้าง เป็นผู้ถือการยืนบ้าง เดินกระหย่งบ้าง นอนบนหนามบ้าง ถือการอาบน้ำวันละ ๓ ครั้งบ้าง ฯลฯ

นอกจากนั้น ยังมีเรื่องปฏิบัติผิดอีกมาก ซึ่งไม่เป็นประโยชน์เลย แต่เข้าใจว่าเป็นการละกิเลส กิเลสน้อย หมดกิเลส การทรมานตน หรือชวนชวายในการทรมานตนให้เดือดร้อนนั้นไม่ใช่มัชฌิมาปฏิปทา เพราะว่ามีมัชฌิมาปฏิปทานั้นไม่ทรมานในเรื่องการนั่ง การนอน การยืน การเดินไม่ทรมานในเรื่องการเคลื่อนไหว เหยียดคู้ตามปกติ ไม่ทรมานในเรื่องการรักษาอรรถภาพให้เป็นไปด้วยอาการตามปกติ **เพราะ**

ผู้ที่จะละกิเลสได้นั้น ต้องรู้แจ้งลักษณะสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ละความไม่รู้ในนามธรรมและรูปธรรม ละความสงสัย จึงจะละความเห็นผิดที่เคยยึดถือนามรูปว่าเป็นตัวตนได้เป็นลำดับขั้น ไม่ใช่ละด้วยการทรมานตนและประพฤติดีตกติ ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง

ฉะนั้น ผู้ที่จะปฏิบัติธรรม แต่ว่าทรมานตนด้วยการนั่งติดปกตินอนติดปกติ ยืน เดินติดปกติ ซึ่งในครั้งอดีต คำว่า “ติดปกติ” มีการยืนกระหย่งเท้ายืนไม่เต็มเท้า ยืนนานๆ ทรมานตัวอยู่นานๆ ไม่เปลี่ยนอิริยาบถด้วยความเข้าใจผิด ขณะใดที่ต้องการนั่งนานๆ เดินนานๆ ยืนนานๆ เป็นการทรมานตัวใหม่ การรู้แจ้งสภาพธรรมที่ปรากฏทุกๆ ขณะตามความเป็นจริงนั้น จำเป็นหรือที่จะต้องทรมานตัว ในเมื่อนามรูปก็เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อมีเหตุปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นกุศลธรรม หรืออกุศลธรรม หรืออัปยาคตธรรม ก็มีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้นทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นนั่ง นอน ยืน เดิน ขณะใดที่เป็นนามเป็นรูปที่เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ฉะนั้น ปัญญาจะต้องพิจารณาเจริญเหตุให้สมควรกับผล คือ ระลึกรู้ลักษณะของนามและรูปนั้นตามปกติตามความเป็นจริง ไม่ใช่ต้องการรู้ด้วยการทรมานตน หรือประกอบการชวนชวายในการทรมานตน แล้วเข้าใจว่าต้องทรมานเช่นนั้นจึงจะรู้ความจริงได้ หรือว่าจึงจะรู้ทุกขีได้ แต่การจะรู้ทุกขีได้นั้นต้องอบรมเจริญปัญญารู้ลักษณะของนามและรูปตามความเป็นจริงเป็นลำดับขั้น

สำหรับบุคคลจำพวกที่ ๒ นั้น เป็นบุคคลที่กระทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการกระทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ได้แก่ ผู้ที่ฆ่าสัตว์ขายเลี้ยงชีพ เป็นพราน เป็นโจร หรือว่ามีอาชีพในทางทุจริต มีการงานอันหยาบช้า

นี่ก็เป็นการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ส่วนผู้ที่มีสัมมาอาชีวะหรือสัมมาอาชีพนั่น เป็นผู้ที่ไม่หยาบช้า เพราะไม่ทรมาณหรือไม่ทำให้บุคคลอื่น สัตว์อื่นเดือดร้อน ด้วยการฆ่า ด้วยการเป็นโจร หรือด้วยการมีอาชีพซึ่งไม่สุจริต

จำพวกที่ ๓ เป็นผู้ที่ปฏิบัติผิดด้วยการทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นพระราชามหากษัตริย์หรือเป็นพราหมณ์มหาศาล ปลงผมและหนวด นุ่งหนังเสือทั้งเล็บ ทากายด้วยน้ำมันเจือเนยใส เกาหลังด้วยเขาสัตว์ นอนบนพื้นดิน อันไม่มีเครื่องลาดซึ่งไล่ทาด้วยของเขียวสด พระราชาเลี้ยงพระองค์ด้วยน้ำมันในเต้าที่ ๑ พระมเหสีเลี้ยงพระองค์ด้วยน้ำมันในเต้าที่ ๒ ...ฯลฯ... สั่งให้ฆ่าโค แพะ แกะเพื่อบูชาญ์ สั่งให้ตัดต้นไม้เพื่อทำโรงบูชาญ์ ให้ถอนหญ้าเพื่อลาดพื้น พวกชนที่เป็นทาส คนใช้ กรรมกรของพระราชหรือพราหมณ์มหาศาลนั้นถูกอาชญาและถูกภัยคุกคาม ร้องไห้หน้าตานองหน้า ทำการงานตามกำหนดสั่ง บุคคลจำพวกนี้ เรียกว่า ผู้ทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน

ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นพระราชามหากษัตริย์ เป็นพราหมณ์ หรือเป็นบุคคลใดก็ตาม ทำสิ่งใดก็ตามให้ตนเองเดือดร้อนด้วยความเห็นผิดแล้ว ยังทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วยความเห็นผิดด้วย เช่น เป็นผู้ที่ทรมานตนด้วยการนอนบนพื้นดิน ซึ่งปกติธรรมดาทำไม่ได้ นอนอย่างนั้น แต่เมื่อมีความเข้าใจผิดก็ทรมานตนด้วยการนอนบนพื้นดิน แล้วยังสั่งให้บุคคลอื่นนอนบนพื้นดินด้วย ตนเองรับประทานอาหารเพียงเล็กน้อย แล้วสอนหรือสั่งให้ผู้อื่นทำตามด้วย

ในครั้งโน้นก็มีความเห็นผิดด้วยการสั่งให้ผู้อื่นฆ่าโค แพะ แกะ ภูเขาญญ หรือให้ตัดต้นไม้เพื่อทำโรงบูชาญญ ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่เป็นประโยชน์เลย เพราะนอกจากว่าจะทำตนเองให้เดือดร้อนแล้ว ก็ยังทำผู้อื่นให้เดือดร้อนด้วย

จำพวกที่ ๔ บุคคลผู้ไม่กระทำตนให้เดือดร้อน ทั้งไม่กระทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวายในการทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นผู้ไม่มีความหิว ดับสนิท เป็นผู้เย็น เสวยแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันเทียว กล่าวคือ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ... เป็นผู้จำแนกธรรม ... ทรงสอนหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง คฤหบดีกิติ บุตรคฤหบดีกิติ หรือบุคคลผู้เกิดภายใน

หลังในตระกูลใดตระกูลหนึ่งได้ฟังธรรมนั้นแล้ว ย่อมได้ศรัทธาใน
พระผู้มีพระภาค ออกบวชเป็นบรรพชิต ด้วยเห็นตระหนักชัดว่า
ฆราวาสคับแคบ บรรพชาเป็นทางปลอดภัย ... เมื่อบวชแล้ว
ก็เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาขีพของภิกษุทั้งหลาย เสมอด้วย
ภิกษุทั้งหมด ... เป็นผู้ประกอบด้วยศีลชั้นอันเป็นของพระอริยะ ...
เธอเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่เป็นผู้ยึดถือนิमितและอนุพยัญชนะ ย่อม
ปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุจนตรัยเป็นต้น จึงเป็นผู้ประกอบด้วยอินทรีย์
สังวรอันเป็นของพระอริยะ ... เธอเป็นผู้กระทำความรู้สึกตัวในการ
ก้าวไป ในการถอยกลับเป็นต้น จึงเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ
อันเป็นของพระอริยะ เช่นนี้ ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด ... ย่อม
ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอกิขณา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุก
กุจจะ วิจิกิฉา ภิกษุนั้นละนิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้แล้ว สงัด
จากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน
ตามลำดับ... เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลส เป็นจิตอ่อน
ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวแล้วอย่างนี้ ย่อมโนมน้อมจิต
ไปเพื่อปุพเพนิวาสานุสสติญาณ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้
เป็นอันมาก...ย่อมโนมน้อมจิตไปเพื่อรู้จุดและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย
ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์
เป็นผู้เป็นไปตามกรรม...ย่อมโนมน้อมจิตไปเพื่อญาณเป็นเหตุสิ้น
อาสวะ เธอย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย
นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เหล่านี้อาสวะ นี้เหตุ
เกิดอาสวะ นี้ความดับอาสวะ นี้ข้อปฏิบัติเครื่องให้ถึงความดับ

อาสวะ เมื่อเธอรู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากอาสวะ
ทั้งหลาย... ฯลฯ... กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็น
อย่างนี้อีกมิได้มี ดูก่อนพรหมณ์ บุคคลนี้เรียกว่า ผู้ไม่ทำตนและ
ผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวายในการทำตนและ
ผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่มีความหิว ดับสนิท เป็นผู้เย็น เสวยแต่
ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันเทียว...

นี่ก็เป็นการไม่ทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน เพราะเหตุว่า
ประพจน์ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จึงมีศีล มีความประพจน์ทาง
กายทางวาจาตาม พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ที่ตรัสรู้ธรรม ไม่ทรง
เห็นว่าการทรมานตนนั้นจะเป็นเหตุให้เกิดปัญญา เพราะข้อปฏิบัติของ
พระองค์นั้นเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ไม่ใช่การทรมานตนด้วยประการ
หนึ่งประการใด แต่ให้อบรมสติปัญญาพิจารณารู้ลักษณะของสภาพ
ธรรมที่ปรากฏบ่อยๆ จนกว่าปัญญาจะรู้แจ้ง ละคลายความไม่รู้
ละคลายความสงสัยในธรรมนั้น และเมื่อได้ทรงแสดงธรรมคฤหบดี
กัฏฐิ บุตรคฤหบดี หรือว่าบุตรตระกูลหนึ่งตระกูลใดกัฏฐิ แม้ในภาย
หลัง ในสมัยที่กาลเวลาล่วงเลยมาตั้ง ๒๕๐๐ กว่าปีแล้ว แต่ผู้ที่
ได้ฟังธรรมได้เห็นประโยชน์ของธรรมของพระผู้มีพระภาค ก็ได้สละ
อาคารบ้านเรือนออกบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่ทรมานตน แต่อบรม
เจริญปัญญาด้วยการประพจน์ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เจริญกุศล
ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เพราะผู้ที่ออกบวชเป็นบรรพชิตแล้ว
ย่อมประกอบด้วยศีล “เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาธิพของภิกษุ

ทั้งหลาย (ภิกขุณฺโณ ลิกขสาสาชีวสมปาโน) ซึ่งอรรถกถาจุฬหัตถปิโ
ปมสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกฺก มีคำอธิบายไว้ว่า ... ภิกษุ
ชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาชีพของภิกษุทั้งหลาย เพราะ
ศึกษาในสิกขา กล่าวคือ อริศีล และสาชีพ กล่าวคือ ลิกขาบท
ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแล้วสำหรับภิกษุทั้งหลายผู้อยู่
ร่วมกัน มีชีวิตดำเนินไปเป็นอันเดียวกัน มีความประพฤติเสมอกัน
ความว่า ทำสิกขาบทให้บริบูรณ์ และไม่ล่วงละเมิดสาชีพ เข้าถึง
สิกขาและสาชีพทั้งสองนั้น”

นอกจากนี้ ผู้ที่ออกบวชเป็นบรรพชิตนั้น ย่อมสำรวมอินทรี
ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่เป็นผู้ยึดถือในนิมิต ไม่ยึดถือโดย
อนุพยัญชนะ มีสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะก้าวไป
ในขณะถอยกลับ ในขณะแล ในขณะเหลียว ในขณะคู้เข้า ใน
ขณะเหยียดออก ในขณะตี้ม ในขณะพูด ในขณะนั่ง ในขณะเคี้ยว
ในขณะลิ้ม ตามที่เป็นอยู่เป็นปกติในชีวิตประจำวัน

คำว่า “นิมิต” คือ รูปร่าง คำว่า “อนุพยัญชนะ” คือ ส่วน
ละเอียดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น
ทางกาย ทางใจก็ตาม และคำว่า “ไม่เป็นผู้ยึดถือในนิมิต ไม่ยึดถือ
โดยอนุพยัญชนะ” นั้น จะไม่ยึดถือได้อย่างไร ถ้าสติไม่เกิด ถ้าไม่
มีการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม **ขณะที่สติปฏิฐานเกิดขึ้นนั้น**
สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดที่กำลังปรากฏ
ตามความเป็นจริง จึงไม่ยึดถือในนิมิตและอนุพยัญชนะ เช่น ทางตา
ขณะใดสติเกิดระลึกรู้สภาพนามธรรมที่กำลังเห็น และรู้ลักษณะนั้น

ว่าเป็นเพียงสภาพรู้ชนิดหนึ่ง ขณะนั้นก็ไม่มีถีนีमित ไม่ถืออนุพยัญชนะ

ผู้ที่บวชเป็นบรรพชิตนั้น ไม่ใช่มีโอกาสเพียงแค่รักษาศีล แต่
ว่ามีโอกาสมากกว่านั้น เพราะพระธรรมของพระผู้มีพระภาคนี้งาม
ทั้งในเบื้องต้น ในท่ามกลาง ในที่สุด เมื่อเป็นผู้ที่ไม่ต้องวุ่นวาย
ในธุรกิจการดำเนินชีวิตอย่างฆราวาส ก็ย่อมมีการศึกษาทางกาย ทาง
วาจาทางใจ ตามพระวินัยบัญญัติที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตาม และ
ยังมีเวลาอีกมาก ซึ่งท่านก็ดำเนินชีวิตในทางที่เป็นประโยชน์ ยิ่ง
ขึ้น ฉะนั้น ผู้ที่ออกบวชเป็นบรรพชิตนั้น ไม่ใช่เพียงประกอบด้วย
ศีลเท่านั้น แต่ประกอบด้วยสมาธิ เป็นผู้เสพเสนาสนะอันสูงสุดคือ
ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ลอมฟาง เมื่อเสพเสนาสนะที่สูงสุด
เช่นนั้นแล้ว ก็สามารถที่จะละนิวรณ์ เครื่องขัดขวางไม่ให้จิตสงบ
ได้ จนกระทั่งความสงบมั่นคงขึ้นเป็นลำดับจนถึงขั้นอัปปนาสมาธิ
และอบรมความชำนาญในความสงบมั่นคงจนสามารถระลึกราู้ได้
สามารถรู้จutiและปฏิสนธิของสัตว์ นอกจากนั้นยังสามารถที่จะโน้มน
จิตไปเพื่อญาณอันเป็นเหตุให้สิ้นกิเลสอาสวะได้ รู้ชัดตามความเป็น
จริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา
เหล่านี้คืออาสวะ นี่เหตุเกิดอาสวะ นี่ความดับอาสวะ นี่ข้อปฏิบัติเพื่อ
ให้ถึงความดับอาสวะ เมื่อรู้อย่างนี้ย่อมพ้นจากอาสวะ บุคคลนี้
เรียกว่าผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวายในการ
ทำตนให้เดือดร้อน ทั้งไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ประกอบความ
ชวนชวายในการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่มีความหว ดับสนิท เป็น

ผู้สละแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันเทียว

นี่คือการอบรมละคลายอกุศลตั้งแต่ศีล สมาธิ จนกระทั่งถึงปัญญา สำหรับผู้ที่ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตนั้น นอกจากจะประพฤติปฏิบัติทำกิจต่างๆ ตามพระธรรมวินัย เวลาว่างก็ปลีกตนในที่สงัดเพื่อความสงบ จนกระทั่งสามารถบรรลุฌานเป็นขั้นๆ สามารถที่จะรู้จิตและปฏิสนธิของสัตว์ สามารถที่จะโน้มน้าวจิตใจไปเพื่อญาณอันเป็นเหตุให้สิ้นอาสวะเป็นพระอรหันต์ จึงเป็นผู้ที่ไม่ประกอบความชวนชวายุในการทำตนให้เดือดร้อน และในการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วย

เมื่อท่านพระอุเทนได้กล่าวจำแนกบุคคล ๔ จำพวกโดยละเอียดแล้ว โฆฏมุขพราหมณ์ก็กล่าวกับท่านพระอุเทนว่า

“ข้าแต่ท่านอุเทน ภาสิตของท่านแจ่มแจ้งนัก ภาสิตของท่านแจ่มแจ้งนัก ท่านอุเทนประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลง หรือตามประทีปไว้ในที่มืดด้วยหวังว่าผู้มีจักขุจักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าพเจ้านี้ขอถึงท่านอุเทนกับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอท่านอุเทนทรงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิตตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป”

นี่คือ ความเลื่อมใสเวลาที่ได้ฟังธรรมจากท่านพระอุเทน ก็ขอถึงท่านพระอุเทนผู้แสดงธรรมนั้นเป็นสรณะ พร้อมทั้งธรรมที่แสดง

และพระสงฆ์ด้วย แต่ท่านพระอุเทนกล่าวว่า

“ดูก่อนพราหมณ์ ท่านอย่าได้ถึงอาตมาเป็นสรณะเลย เชิญท่านถึงพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่อาตมาถึงเป็นสรณะ เป็นสรณะเถิด”

โฆฏมุขพราหมณ์ กล่าวกะท่านพระอุเทนว่า “ข้าแต่ท่านอุเทน เดียวนี้พระโคตมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นประทับอยู่ที่ไหน”

ท่านพระอุเทนกล่าวตอบว่า “ดูก่อนพราหมณ์ เดียวนี้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเสด็จปรินิพพานเสียแล้ว”

โฆฏมุขพราหมณ์กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านอุเทน ถ้าข้าพเจ้าพึงได้ฟังว่า ท่านพระโคตมพระองค์นั้นประทับอยู่ในหนทางแม้ ๑๐ โยชน์ ข้าพเจ้าก็พึงไปเฝ้าท่านพระโคตมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ... แม้ประทับอยู่ในหนทาง ๒๐ โยชน์ ๓๐ โยชน์ ... ๔๐ โยชน์ ... ๕๐ โยชน์ ถึงแม้ ๑๐๐ โยชน์ ข้าพเจ้าก็พึงไปเฝ้าท่านพระโคตมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น แม้สิ้นหนทาง ๑๐๐ โยชน์ แต่ว่าท่านพระโคตมพระองค์นั้นเสด็จปรินิพพานเสียแล้ว ข้าพเจ้าขอถึงท่านพระโคตมพระองค์นั้นแม้เสด็จปรินิพพานแล้ว กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระอุเทนทรงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

อนึ่ง มีเบี้ยเลี้ยงประจำที่พระเจ้าอังคราชพระราชทานแก่ข้าพเจ้าทุกวัน ข้าพเจ้าขอถวายส่วนหนึ่งจากเบี้ยเลี้ยงประจำนั้นแด่ท่านพระอุเทน”

ผู้ที่ไม่เห็นว่าตนเองสำคัญนั้น จะคิดและกล่าวอย่างไร

ท่านพระอุเทนกล่าวกับโฆฏมุขพราหมณ์ว่า “ดูก่อนพราหมณ์ พระเจ้าอังคราชพระราชทานอะไรเป็นเบี้ยเลี้ยงประจำทุกวันแก่ท่าน”

โฆฏมุขพราหมณ์กล่าวว่า “พระเจ้าอังคราชพระราชทานกหาปณะ ๕๐๐ เป็นเบี้ยเลี้ยงประจำวันแก่ข้าพเจ้า”

ท่านพระอุเทนกล่าวว่า “ดูก่อนพราหมณ์ การรับทองและเงินไม่สมควรแก่อาตมาทั้งหลาย”

โฆฏมุขพราหมณ์กล่าวตอบว่า “ถ้าทองและเงินนั้นไม่สมควร ข้าพเจ้าจะให้สร้างวิหารถวายท่านพระอุเทน”

ท่านพระอุเทนกล่าวว่า “ถ้าท่านปรารถนาจะให้สร้างวิหารถวายอาตมา ก็ขอให้สร้างโรงเลี้ยงถวายแก่สงฆ์ในเมืองปาฏลีบุตรเถิด”

ไม่จำกัดเจาะจงว่าต้องถวายท่าน แต่ว่าพึงกระทำประโยชน์แก่พระศาสนาแก่พระธรรมวินัย โดยแทนที่จะสร้างวิหารถวายแก่ท่านเองโดยเฉพาะ ก็ขอให้โฆฏมุขพราหมณ์สร้างโรงเลี้ยงถวายแก่สงฆ์ในเมืองปาฏลีบุตร ซึ่งโฆฏมุขพราหมณ์นั้นเกิดความปิติยินดียิ่ง และได้กล่าวว่า

**“ด้วยข้อที่ท่านอุเทนชักชวนข้าพเจ้าในสังฆทานนี้ ข้าพเจ้า
มีใจชื่นชมยินดีเหลือประมาณ ข้าแต่ท่านอุเทน ข้าพเจ้าจะให้
สร้างโรงเลี้ยงถวายแก่สงฆ์ในเมืองปาฏลีบุตรด้วยเบี้ยเลี้ยงประจำ
ส่วนนี้ด้วย และเบี้ยเลี้ยงประจำส่วนอื่นด้วย”**

นี่เป็นศรัทธาและความปิติชื่นชมยินดี ที่เห็นว่าท่านพระอุเทน
นั้นไม่เป็นผู้เห็นแก่ตน แต่เป็นผู้ที่เห็นแก่พระรัตนตรัย เป็นผู้ที่เห็น
แก่พระธรรมวินัย แทนที่จะชักชวนให้เลื่อมใสในตัวท่านเอง ก็ชัก
ชวนให้เลื่อมใสและให้ทานในสงฆ์ ฉะนั้น โฆฎมุขพราหมณ์แทนที่
จะให้สร้างโรงเลี้ยงด้วยเบี้ยเลี้ยงประจำสำหรับตนดังที่กล่าวไว้ ก็ยัง
ให้เพิ่มด้วยเบี้ยเลี้ยงประจำส่วนอื่นด้วย

**ครั้งนั้น โฆฎมุขพราหมณ์ให้จัดสร้างโรงเลี้ยงถวายแก่สงฆ์
ในเมืองปาฏลีบุตร ด้วยเบี้ยเลี้ยงประจำส่วนนี้และเบี้ยเลี้ยงประจำ
ส่วนอื่นด้วย โรงเลี้ยงนั้นเรียกว่าโฆฎมุขี ฉะนั้นแล**

เหตุการณ์ในครั้งนั้นเป็นตัวอย่างให้เห็นว่า การสนทนาธรรม
เริ่มจากการที่ไม่เห็นประโยชน์ของการบวชเลย จนกระทั่งได้เห็น
ประโยชน์ของการบวช แล้วเกิดจิตศรัทธาเลื่อมใส ในตอนต้นเกิด
ความเลื่อมใสในผู้กล่าวธรรม คือ ท่านพระอุเทน แต่ภายหลังก็เลื่อมใส
ในพระรัตนตรัย

๒๖

ถ้าท่านมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย คือ ในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์แล้ว ไม่ต้องกลัวว่าท่านจะไม่ได้เลื่อมใสใน ครูอาจารย์ของท่าน เพราะถ้าครูอาจารย์เป็นพระอริยสาวก ถึง แม้ว่า ท่านจะไม่เจาะจงความเลื่อมใสเป็นรายบุคคล แต่การที่ ท่านแสดงความเป็นอุบาสกอุบาสิกาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ นั้นก็เป็นการแสดงความเคารพเลื่อมใสตั้งแต่ในพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระพุทธรัตนะ และในพระธรรม และในพระสงฆ์

ฉะนั้น จึงชี้ให้เห็นว่าความเลื่อมใสใดๆ นั้น ไม่ควรจะให้เกิน กว่าความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย

เมื่อมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยแล้ว ก็ควรที่จะแสดงความ นอบน้อมต่อพระรัตนตรัยด้วย ตามข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

**สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เทวตาสังยุตต์ สตฺถุสลปกายิกวรรค
นสันติสูตร มีข้อความว่า**

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว พวกเทวดาสตฺถุสลปกายิกามากด้วยกันได้ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทำให้พระวิหารเชตวันนั้น สว่างไสว เมื่อเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายอภิวาทแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กล่าวคาถาในสำนักของพระผู้มีพระภาค

สรรเสริญพระอรหันต์ผู้พ้นจากเครื่องข้องทั้งปวงได้ เมื่อเทวดา
กล่าวสรรเสริญแล้ว ท่านพระโมฆราชกล่าวว่า ก็หากว่าพวกเทวดา
พวกมนุษย์ในโลกนี้ก็ดี ในโลกอื่นก็ดี ไม่ได้เห็นพระชินาสพน์
ผู้อุดมกว่านรชน ผู้ประพาศประโยชน์เพื่อพวกนรชน ผู้พ้นแล้ว
อย่างนั้น เทวดาและมนุษย์เหล่าใด ย่อมไหว้พระชินาสพน์
เทวดา และมนุษย์เหล่านั้นย่อมเป็นผู้อันบัณฑิตพึงสรรเสริญ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ แม้พวกเทวดาและมนุษย์
เหล่านั้น ย่อมเป็นผู้อันบัณฑิตพึงสรรเสริญ พวกเทวดาและมนุษย์
เหล่าใดย่อมไหว้ชินาสพน์นั้น ผู้พ้นแล้วอย่างนั้น ดูกรภิกษุ
แม้พวกเทวดาและมนุษย์เหล่านั้นรู้ธรรมแล้ว ละวิกิจจนาแล้ว ก็ย่อม
เป็นผู้ล่วงแล้วซึ่งธรรมเป็นเครื่องข้อง

เมื่อมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะแล้ว หนทางอบรมเจริญปัญญา
ก็ถูก เพราะไม่คลาดเคลื่อนไปตามความคิดเห็นของบุคคลซึ่งบกพร่อง
หรือคลาดเคลื่อนไขว้เขวไปได้ เมื่อไม่สอบทานเทียบเคียงพิจารณา
เหตุผลให้ตรงกับพระธรรมวินัย แต่ถ้าผู้ใดมีพระธรรมวินัย มีพระ
รัตนตรัยเป็นสรณะที่แท้จริง ก็จะพิจารณาสอบทานเทียบเคียงอยู่
เสมอ ซึ่งจะทำให้หนทางประพฤติปฏิบัติของผู้นั้นถูกต้องสมบูรณ์
ไม่คลาดเคลื่อน

การยกพระสูตรหลายๆพระสูตรมากล่าวถึงนั้น เป็นความ
ประสงค์ที่จะให้ทุกท่านเพิ่มความสนใจ ศึกษา สอบทาน เทียบเคียง
กับพระธรรมวินัยให้ยิ่งขึ้น ไม่ว่าท่านจะข้องใจสงสัยในธรรมประการ

หนึ่งประการใด แม้แต่ในเรื่องที่ว่า การบวชเป็นบรรพชิตจะเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์อย่างไร ก็จะได้ฟังความคิดเห็นของบุคคลในครั้งอดีต พร้อมทั้งเหตุผลในพระไตรปิฎก ซึ่งจะทำให้เข้าใจธรรมได้ถูกต้อง

เรื่องการนอบน้อมต่อพระรัตนตรัยนั้นมีแสดงใน **สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค อินทริยสังยุตต์ สุตกรชาตวรรค สุตกรชาตาสุต** ดังนี้
สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ถ้ำสุตกรชาตา เขาคิชฌกูฏ ใกล้พระนครราชคฤห์ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระสารีบุตรมา แล้วตรัสถามว่า

“ดูกรสารีบุตร ภิกษุผู้ชฌาสพเห็นอำนาจประโยชน์อะไรหนอ จึงประพฤตินอบน้อมอย่างยิ่งในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคต”

ท่านพระสารีบุตรเป็นอัครสาวก เป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลมมาก เมื่อใดที่พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์ที่จะให้การสนทนาเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เพื่อความแจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งขึ้น พระองค์ก็ทรงพระมหากรุณาตรัสเรียกแม้ท่านพระสารีบุตรไปเฝ้าแล้วตรัสถาม เพื่อให้ท่านพระสารีบุตรได้แสดงเหตุผลที่ชัดเจน พระผู้มีพระภาคตรัสถามท่านพระสารีบุตรว่า ภิกษุผู้ชฌาสพ (คือภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์) เห็นอำนาจประโยชน์อะไรหนอ จึงประพฤตินอบน้อมอย่างยิ่งในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคต

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุ
ผู้ซึ่งมีอภิสมาสนะเห็นธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม จึงประพฤตินอบน้อม
อย่างยิ่งในพระตถาคต หรือในศาสนาของพระตถาคต”

ไม่ใช่ว่าจะนอบน้อมโดยไม่มีเหตุผลเลย เพราะว่าการนอบน้อม
จะเพิ่มขึ้นในบุคคลใด ก็เนื่องมาจากธรรมที่ได้รับมาจากบุคคลนั้น
เพราะฉะนั้น ผู้ที่ยังเป็นปุถุชนที่จะนอบน้อมในพระรัตนตรัยมาก
เท่ากับผู้ที่ป็นอริยบุคคลนั้น ย่อมเป็นไปได้เลย ถ้าเป็นปุถุชนที่ได้
ฟังธรรมน้อย ความนอบน้อมในพระรัตนตรัยก็น้อยกว่าผู้ที่ได้ฟังธรรม
มาก ถ้าเป็นปุถุชนผู้ที่ได้ประพฤติปฏิบัติอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่ง
รู้ธรรมเพิ่มมากขึ้น ความนอบน้อมในพระรัตนตรัยก็เพิ่มมากขึ้น
เพราะฉะนั้น ความนอบน้อมของปุถุชน ความนอบน้อมของพระ อริยะ
ชั้นพระโสดาบัน ความนอบน้อมของพระอริยะชั้นพระสกทาคามี
ความนอบน้อมของพระอริยะชั้นพระอนาคามี ความนอบน้อมของ
พระอริยะชั้นพระอรหันต์จึงต่างกัน ผู้ที่มีความนอบน้อมในพระ
รัตนตรัยยิ่งกว่าบุคคลอื่นก็ต้องเป็นพระอรหันต์ ผู้ซึ่งได้เห็นธรรม
เป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปอีกว่า “... ฯลฯ...ก็ธรรมเป็นแดนเกษม
จากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ภิกษุซึ่งมีอภิสมาสนะเห็นอยู่ จึงประพฤตินอบน้อม
อย่างยิ่งในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคตนั้นเป็นไฉน”

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุ

ผู้ชีณาสพในธรรมวินัยนี้ เจริญสัทธินทรีย์ อันให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญวิริยินทรีย์อันให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญสตินทรีย์อันให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญสมาธิทรีย์อันให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญปัญญินทรีย์อันให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมนี้แล ที่ภิกษุผู้ชีณาสพเห็นอยู่ จึงประพฤตินอบน้อมอย่างยั้งในพระตถาคต หรือในศาสนาของพระตถาคต”

คงจะสงสัยว่า ทำไมท่านพระสารีบุตรจึงกล่าวถึงอินทรีย์ ๕ ข้างถึง ๒ ครั้ง คือ กล่าวว่าย่อมเจริญสัทธินทรีย์อันให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้ ไม่ใช่เพียงให้ถึงความสงบ แต่ว่าอันให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้

นี่คือความสมบูรณ์ของพระธรรมของพระผู้มีพระภาค ไม่ใช่เพียงสมาธิซึ่งเป็นความสงบ แต่ต้องให้ถึงความตรัสรู้ด้วย ฉะนั้นจึงไม่ใช่เจริญศรัทธาเป็นอินทรีย์ให้จิตใจสงบผ่องใสเท่านั้น แต่จะต้องมีปัญญารู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏตามความเป็นจริง เพื่อให้ถึงความตรัสรู้ด้วย ฉะนั้น เมื่อเข้าใจการเจริญสติปัฏฐานแล้ว สติเกิดขึ้น ขณะใดก็แสดงให้เห็นว่ามีศรัทธาที่จะพิจารณาลักษณะของธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ไม่ใช่เพียงให้ถึงความสงบ แต่ให้ถึงความตรัสรู้ด้วย

การเจริญอินทรีย์ ๕ นั้น ทั้งสัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์

สมาธิในทรีย์ ปัญญาในทรีย์ จึงเป็นการอบรมให้ถึงทั้งความสงบ และให้ถึงความตรัสรู้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อญฺโฆ อญฺโฆ สารีบุตร ธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมนี้แล ที่ภิกษุชฌาสพเห็นอยู่ จึงประพุดนอบน้อมอย่างยิ่งในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคต

ดูกรสารีบุตร การนอบน้อมอย่างยิ่งที่ภิกษุชฌาสพประพุดในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคตเป็นไฉน”

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุชฌาสพในธรรมวินัยนี้ มีความเคารพยำเกรงในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา ในสมาธิ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การนอบน้อมอย่างยิ่งนี้แล ที่ภิกษุชฌาสพประพุดในพระตถาคต หรือในศาสนาของพระตถาคต”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อญฺโฆ อญฺโฆ สารีบุตร การนอบน้อมอย่างยิ่งนี้แล ที่ภิกษุชฌาสพประพุดในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคต”

ขอให้พิจารณาข้อความนี้อีกครั้งหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุชฌาสพในธรรมวินัยนี้ มีความเคารพยำเกรงในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา ในสมาธิ...”

ท่านเป็นพระชฌาสพ เป็นผู้ที่มีกาย วาจา ใจ สงบ ไม่ได้

เว้นในการศึกษาเลย ท่านต้องศึกษาพระวินัย เพราะเหตุว่าถ้าท่านไม่ได้ศึกษาพระวินัย ท่านก็อาจจะทำผิดพลาดได้ในเรื่องระเบียบข้อประพฤติปฏิบัติที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงบัญญัติไว้ แต่เมื่อท่านเป็นผู้ที่ศึกษาเช่นนี้ ท่านย่อมอุปการะทั้งแก่พระวินัยและแก่บุคคลอื่น ภายหลังด้วย

ขอล่าวถึงท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีซึ่งท่านเป็นผู้สร้างพระวิหารเซตวันถวายพระผู้มีพระภาคและพระภิกษุสงฆ์ ทุกท่านคงจะได้ยินชื่อท่านบ่อยๆ เมื่อได้ยินชื่อของท่านก็มักจะนึกถึงท่านในฐานะที่เป็นอุบาสกสาวกผู้เลิศในการถวายทาน แต่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีนั้นเป็นพระอริยสาวกด้วย ท่านรู้แจ้งธรรมในขณะที่ได้ฟังพระธรรมจากพระผู้มีพระภาค ฉะนั้น เมื่อเวลาที่เราระลึกถึงท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ก็ควรระลึกถึงคุณธรรมในความเป็นพระอริยสาวกของท่านด้วย ไม่ใช่เพียงระลึกถึงท่านในฐานะเป็นอุบาสกผู้เลิศในการถวายทานเท่านั้น

เรื่องราวของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีมีปรากฏหลายแห่งในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่น ใน พระวินัยปิฎก จุลวรรค ทุติยภาค เสนาสนขันธกะ และพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ยักขสังยุตต์ สุตตตสูตร และอรรถกถาของพระสูตรนี้มีใจความว่า

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นคู่เขยกันและกันกับท่านราชคหเศรษฐี ผู้เป็นเศรษฐีแห่งเมืองราชคฤห์ ผู้มีศรัทธาให้สร้างวิหารถวายสงฆ์ ๖๐ หลังภายในวันเดียว หลังจากທີ່พระผู้มี

พระภาคทรงอนุญาตวิหาร (ซึ่งเป็นหนึ่งในเสนาสนะ ๕ อย่าง) แก่ภิกษุทั้งหลายแล้ว และพระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุโมทนาแก่ราชคหเศรษฐี มีใจความตอนหนึ่งว่า

“...การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อหลีกเร้นอยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพิจารณา เพื่อเห็นแจ้ง เป็นทานอันเลิศ...”

วันหนึ่ง ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีไปที่เมืองราชคฤห์ด้วยกรณีกิจบางอย่าง ในวันนั้นท่านราชคหเศรษฐีไปฟังธรรมแล้วได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มีพระผู้มีพระภาคเป็นประมุขเพื่อฉันในวันรุ่งขึ้น ท่านได้ให้มีการเตรียมการต่าง ๆ และสั่งให้ทาสกรรมกรทั้งหลายลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ต้มข้าว หุงข้าว ต้มแกง ช่วยกันจัดหาอาหารที่มีรสอร่อย ทำให้ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีแปลกใจและคิดว่าเมื่อท่านมาที่เมืองราชคฤห์ในคราวก่อนๆ นั้น ราชคหเศรษฐีผู้นี้เมื่อจัดทำธุระทุกอย่างทุกอย่างเสร็จแล้วก็สนทนาปราศรัยกับท่านแต่เพียงผู้เดียว แต่ว่าวันนี้ราชคหเศรษฐีมีท่าทีเปลี่ยนไป สั่งทาสกรรมกรทั้งหลายให้ลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ต้มข้าว หุงข้าว ต้มแกง ช่วยกันจัดหาอาหารที่มีรสอร่อย บางทีคบดีผู้นี้คงจะมีงานอวาทมงคล วาาทมงคล หรือประกอบมหายัญ หรือว่าจะทูลเชิญเสด็จพระเจ้าพิมพิสารพร้อมทั้งกองพลมาเลี้ยงในวันรุ่งขึ้นกระมัง

เมื่อท่านราชคหเศรษฐีสั่งข้าทาสกรรมกรเหล่านั้นเรียบร้อยแล้ว จึงเข้าไปหาท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีและได้นั่งสนทนากัน ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกะก็ได้ปรารภถึงความสงสัยของท่านว่า ท่าน

ราชคหเศรษฐีคงจะมีงานวิวาห์มงคล อาวาห์มงคล หรือประกอบ
มหาโยน หรือว่าจะทูลเชิญเสด็จพระเจ้าพิมพิสารพร้อมทั้งกองพลมา
เลี้ยงในวันรุ่งขึ้นกระมัง

ท่านราชคหเศรษฐีตอบว่า ท่านไม่ได้มีงานวิวาห์มงคล
อาวาห์มงคล และมีได้ทูลเชิญเสด็จพระเจ้าพิมพิสารพร้อมทั้ง
กองพลมาเลี้ยงเลย แต่ที่ถุ่กนั้นท่านประกอบมหาโยน คือได้นิมนต์
พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เพื่อเลี้ยงในวันรุ่งขึ้น เมื่อท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ยินเช่นนั้น ก็กล่าวว่า “ท่านคหบดี ท่านกล่าว
ว่า ‘พระพุทธเจ้า’ หรือ”

ราชคหเศรษฐีตอบว่า “ท่านคหบดี ฉันกล่าวว่า พระพุทธเจ้า”

ท่านอนาถบิณฑิกะถามซ้ำถึง ๓ ครั้ง และท่านราชคหเศรษฐี
ก็กล่าวรับอย่างนั้นถึง ๓ ครั้ง

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีกล่าวว่า “ท่านคหบดี แม้เสียงว่า
พุทธะนี้ก็ยากที่จะหาได้ในโลก” และได้ถามท่านราชคหเศรษฐี
ต่อไปว่า ท่านสามารถที่จะเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคในเวลานี้ได้ไหม
(คือ เมื่อได้ทราบว่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติ
แล้วในโลก ท่านก็ใคร่ที่จะได้เฝ้า)

ท่านราชคหเศรษฐีกล่าวตอบว่า “เวลานี้ยังไม่ใช่เวลาที่สมควร
พรุ่งนี้ท่านจึงจะได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้น”

หลังจากนั้น ท่านอนาถบิณฑิกคหบดีก็ได้แต่นอนนึกถึง

พระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ว่า พรุ่งนี้จะได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านลุกขึ้นในกลางคืนถึง ๓ ครั้ง เข้าใจว่าสว่างแล้ว จึงได้เดินไปทางประตูป่าช้า พวกอมนุษย์ก็เปิดประตูให้ เมื่อออกจากเมืองไปแล้วแสงสว่างได้หายไป ความมืดปรากฏแทน ความกลัว ความหวาดเสียว ความขนพองสยองเกล้าเกิดขึ้น ท่านก็คิดจะกลับ

ครั้งนั้น ลิวกัณฐ์ไม่ปรากฏร่าง ส่งเสียงให้ได้ยินว่า “ช้างแสนหนึ่ง ม้าแสนหนึ่ง รถเทียมด้วยม้าอัสตรแสนหนึ่ง หญิงสาวประดับด้วยต่างหูแก้วมณีแสนหนึ่ง ก็ยังไม่เท่าเสียอยู่ที่ ๑๖ แห่ง การย่างเท้าไปก้าวหนึ่ง จงก้าวไปข้างหน้าเถิดท่านคหบดี จงก้าวไปข้างหน้าเถิดท่านคหบดี การก้าวไปข้างหน้าของท่านประเสริฐ การถอยกลับไม่ประเสริฐเลย”

เมื่อผู้ใดทราบถึงเจตนาของผู้ที่มีความตั้งใจที่จะได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้ว เกิดความวิตกหรือว่าเกิดความกลัวขึ้น จึงได้กล่าวเตือนถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น เพราะว่าแต่ละก้าวที่ก้าวไปเพื่อจะได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค เพื่อจะได้ฟังพระธรรมนั้น เป็นโอกาสที่หายากที่สุดในโลกทีเดียว

ครั้งนั้น ความมืดหายไป แสงสว่างปรากฏแก่ท่านอนาถบิณฑิกะ ความกลัว ความหวาดเสียว ความขนพองสยองเกล้าที่เกิดขึ้นนั้น ก็ระบับไป เป็นอย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงได้

เดินเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงป่าสัตวัน

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นจงกรมในที่แจ้งในเวลา
ใกล้รุ่ง ได้ทอดพระเนตรเห็นท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเดินมาแต่ไกล
พระองค์เสด็จลงจากที่จงกรม ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้
ครั้นแล้วได้ตรัสเรียกท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า “มาเถิด สุตตะ”

๒๗

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเบิกบานใจ ดีใจว่าพระผู้มีพระภาคตรัสเรียกชื่อเรา จึงเข้าไปเฝ้าชบศิระะลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาค กราบทูลถามว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ พระองค์ประทับสำราญหรือ พระพุทเจ้าข้า”

เมื่อผู้ใดได้พบพระผู้มีพระภาคแล้วนั้น เมื่อศึกษาพระสูตรก็จะเห็นว่า คำปราศรัยของแต่ละท่านนั้นต่างกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“พราหมณ์ผู้ดับทุกข์ได้แล้ว ย่อมอยู่เป็นสุขแท้ทุกเวลา ผู้ใดไม่ติดในกาม เป็นคนเยือกเย็น ไม่มีอุปธิ ตัดความเกี่ยวข้องทุกอย่างได้แล้ว พึงกำจัดความกระวนกระวายในใจ ถึงความสงบแห่งจิตเป็นผู้สงบระงับแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข”

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสอนุပ္พพิกขา คือ กลาเรื่องทาน ศีล สวรรค์ โทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของกาม อานิสงส์ในการออกจากกาม และเมื่อพระพุทองค์ทรงทราบว่ อนาถบิณฑิกคหบดีมีจิตอ่อน ควรแก่การงาน มีจิตปราศจากนิวรณ์ มีจิตสูงเลื่อมใสแล้ว จึงทรงแสดงพระธรรม คือ อริยสัจจ ๔

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลีและมลทินว่า ‘สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความ

ดับเป็นธรรมดา' ครั้นได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุธรรมแล้ว ได้รู้
ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมยังลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว
ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก้สงสัยแล้ว
ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลคำนี้แด่พระผู้มี
พระภาค ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาษิต
ของพระองค์ไพเราะนัก พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ทรงประกาศ
ธรรมโดยอเนกปริยายอย่างนี้ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ
เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลง หรือส่องประทีปในที่มืด ด้วย
ตั้งใจว่า คนมีจักขุจะเห็นรูป ข้าพระพุทธเจ้านี้ ขอถึงพระผู้มี
พระภาค พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์จง
ทรงจำข้าพระพุทธเจ้าว่าเป็นอุบาสกผู้มอบชีวิตถึงสรณะจำเดิมแต่
วันนี้เป็นต้นไป และขอพระองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จงทรงรับ
ภัตตาหาร เพื่อเจริญบุญกุศล ปิติ และปราโมทย์ในวันพรุ่งนี้ของ
ข้าพระพุทธเจ้า”

พระผู้มีพระภาคทรงรับอาราธนาโดยคุณนิภาพ เมื่อใครๆ ไม่
ว่าจะเป็นราชคหเศรษฐีก็ดี ชาวเมืองราชคฤห์ก็ดี และแม้พระเจ้า
พิมพิสารก็ดี ได้ทราบข่าวว่าท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีนิมนต์พระสงฆ์
มีผู้มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เพื่อฉันในวันรุ่งขึ้น ก็ปรารถนาที่จะให้
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีมีเงิน เพื่อจัดทำอาหารเลี้ยงพระ ด้วย
เห็นว่าท่านเป็นแขกแรกมา (ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นชาวเมือง

สาววัดก็ได้ไปเมืองราชคฤห์ด้วยกรณีกิจบางอย่าง) แต่ท่านตอบปฏิเสธว่า เงินสำหรับจ่ายสิ่งของที่จะจัดภัตตาหารถวายพระนั้น ท่านมีพอแล้ว

เมื่อท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ถวายภัตตาหารอันประณีตแด่พระผู้มีพระภาคแล้ว และพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ ทรงห้ามภัตรแล้ว อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ได้กราบทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษาที่เมืองสาวัตถี พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดูกรคหบดี พระตถาคตทั้งหลายย่อมยินดีในสุญญาคาร”

ครั้นท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเสร็จกิจในเมืองราชคฤห์และกลับไปถึงเมืองสาวัตถีแล้ว ท่านได้เที่ยวตรวจดูเมืองสาวัตถีโดยรอบเพื่อจัดเตรียมหาสถานที่ที่เหมาะสมที่พระผู้มีพระภาคควรจะประทับอยู่พร้อมกับพระภิกษุสงฆ์ ท่านได้เห็นพระอุทยานของเจ้าเชตรราชกุมาร เป็นสถานที่ไม่ไกลนักไม่ไกลนักจากหมู่บ้าน มีการคมนาคมสะดวก กลางวันก็มีคนน้อย กลางคืนเงียบ สมควรเป็นที่หลีกเร้น ท่านจึงไปเข้าเฝ้าเจ้าเชตรราชกุมาร เพื่อขอประทานพระอุทยานเพื่อจัดสร้างพระอาราม เจ้าเชตรราชกุมารรับสั่งว่า “อารามเราให้ไม่ได้ ต้องซื้อด้วยการปลาดทรัพย์เป็นโกฏิ”

อนาถบิณฑิกเศรษฐีกราบทูลถามว่า พระองค์ทรงตกลงขายพระอารามหรือ เจ้าเชตรราชกุมารรับสั่งว่ายังไม่ตกลงขาย เจ้าชายกับคหบดีจึงขอให้มหาอำมาตย์ผู้พิพากษาเป็นผู้ตัดสินความซึ่งมหาอำมาตย์ก็กล่าวว่า เมื่อพระองค์ตราค่าแล้ว อารามเป็น

อันตกลงชาย

ท่านอนาถบิณฑิกะสั่งให้คนเอาเกวียนบรรทุกเงินออกมาเรียงลาดริมจตุกัน ณ พระอุทยาน เงินที่ขนออกมาคราวเดียว ยังไม่พอแก่ที่ว่างหน้อยหนึ่งใกล้ชุมประตู ท่านจึงสั่งคนให้ไปขนเงินมาอีกเพื่อเรียงลาดในที่ว่างนั้น ขณะนั้น เจ้าเซตราชกุมารทรงรำพึงว่า ที่อันน้อยนี้จักไม่มีเหลือ โดยที่คบหานี้บริจาคเงินมากเพียงนั้น พระองค์ทรงเห็นศรัทธาอย่างยิ่งของท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐีในพระผู้มีพระภาค พระองค์จะขอมีส่วนในการถวายพระอุทยานแด่พระผู้มีพระภาคด้วย จึงตรัสห้ามท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐีว่า พอแล้ว ไม่ต้องปลูกลาดที่ว่างนี้ ขอจงให้โอกาสนี้แก่พระองค์เถิด อนาถบิณฑิกะเศรษฐีใคร่ครวญว่า เจ้าเซตราชกุมารนี้ทรงเป็นผู้ที่มีชื่อเสียง มีคนรู้จักมาก อันความเลื่อมใสในพระธรรมวินัยนี้ ของผู้ที่มีคนรู้จักมาก เห็นปานนี้ยิ่งใหญ่นัก จึงได้ถวายที่ว่างนั้นแก่เจ้าเซตราชกุมาร เจ้าเซตราชกุมารรับสั่งให้สร้างชุมประตูลงในที่ว่างนั้น ส่วนท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐีให้สร้างวิหารหลายหลัง สร้างบริเวณ พร้อมทั้งสร้างชุมประตู ศาลาหอดฉัน โรงไฟ กับปิยกุฎี วัจจกุฎี ที่จงกรม ศาลาจงกรม บ่อน้ำ ศาลาบ่อน้ำ เรือนไฟ ศาลาเรือนไฟ สระโบกขรณี มณฑป เพื่อความสะดวกสบายของพระผู้มีพระภาคและพระภิกษุสงฆ์ และให้ชื่ออารามนั้นว่า “เชตวนาราม” แต่ทุกคนก็กล่าวว่า อารามของท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐี

ธัมมปทัฏฐกถา อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท
ยมกวรรคพรรณนา เรื่องพระเจ้าขุपालเถระ มีข้อความแสดงว่า

พระผู้มีพระภาคประทับจำพรรษาที่เมืองสาวัตถี ณ พระ
วิหารเชตวันถึง ๑๙ พรรษา และ ณ ปุพพาราม ซึ่งเป็นอารามที่
มหาอุบาสกาวิชาสาสร้างถวายอีก ๖ พรรษา ในช่วงเวลาระหว่าง
ที่พระผู้มีพระภาคและพระภิกษุสงฆ์จำพรรษาที่พระวิหารเชตวันและ
ปุพพารามนั้น ทั้งท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีและวิสาขมหาอุบาสก
ได้ไปอยู่ที่อุปัฏฐากพระผู้มีพระภาควันละ ๒ ครั้งเป็นประจำ คือ ไ
ปก่อนเวลาฉันอาหารครึ่งหนึ่ง และภายหลังแต่เวลาฉันอาหารแล้ว
อีกครั้งหนึ่ง เมื่อไปก็ไม่เคยไปมือเปล่า เพราะความที่ท่าน
ทั้งสองนี้เป็นผู้ที่มีศรัทธามาก ท่านอุปัฏฐากพระภิกษุสงฆ์เป็นประจำ
ก่อนเวลาฉัน ท่านก็นำภัตตาหารของขบเคี้ยวเป็นต้นไปถวาย และ
ภายหลังแต่เวลาฉันอาหารแล้ว ก็ถวายปัญจเภสัช (ยาฉันสำหรับ
ภิกษุป่วย ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมันงา น้ำผึ้ง น้ำอ้อยยบ)
และน้ำอัฐฐบาน (น้ำคั้นผลไม้ ๘ ชนิด คือ ๑. น้ำมะม่วง ๒. น้ำชมพู
หรือน้ำหว่า ๓. น้ำกล้วยมีเม็ด ๔. น้ำกล้วยไม่มีเม็ด ๕. น้ำมะขาง
๖. น้ำลูกจันทน์หรือองุ่น ๗. น้ำเหง้าอบล ๘. น้ำมะปรางหรือ
น้ำลิ้นจี่) และพวกดอกไม้เครื่องสักการะ

สำหรับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีนั้น ท่านไม่เคยทูลถามปัญหา
พระผู้มีพระภาคสักวันเดียว เพราะท่านคิดว่า “พระตถาคตเจ้า
เป็นพระพุทธเจ้าผู้ละเอียดอ่อน เป็นกษัตริย์ผู้ละเอียดอ่อน เมื่อ
ทรงแสดงธรรมแก่เราด้วยทรงพระดำริว่า ‘คฤหบดีมีอุปการะแก่

เรามาก’ ดังนี้ จะทรงลำบาก” แล้วไม่ทูลถามปัญหาด้วยความรักใคร่ในพระศาสดาเป็นอย่างยิ่ง

นี่คืออุปนิสัยของอุบาสกอุบาสิกาแต่ละท่าน คือ บางท่านด้วยความเคารพยำเกรงเลื่อมใสศรัทธาในพระผู้มีพระภาค ไม่ถามปัญหาพระผู้มีพระภาคเลยสักครั้งเดียว ถึงแม้ว่าจะไปสู่ที่อุปัฏฐากพระผู้มีพระภาคถึงวันละ ๒ ครั้งก็ตาม

แต่พระศาสดานั้น เมื่อท่านเศรษฐีนั่งแล้ว ทรงพระพุทธานุญาตว่า “เศรษฐีผู้นี้ รักษาเราในที่ไม่ควรรักษา” เหตุว่าพระผู้มีพระภาคได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีถึง ๔ อสงไขยแสนกัปนั้น ก็เพื่อแสดงธรรมแก่ผู้อื่นเท่านั้น ฉะนั้น อนาถบิณฑิกเศรษฐีรักษาพระผู้มีพระภาคในที่ไม่ควรรักษา ครั้นทรงพระพุทธานุญาตดังนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคก็ตรัสพระธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่งเสมอ

นี่คือเรื่องในครั้งอดีต บุคคลในครั้งอดีตนั้น ถ้าจะได้เห็นพระวิหารเชตวัน ก็จะได้เห็นศาลา โรงไฟ ที่จงกรม เห็นพระผู้มีพระภาคและพระภิกษุสงฆ์ เห็นกิจวัตรและข้อประพฤติกฎปฏิบัติของท่านในครั้งโน้น ในสมัยนี้พระเชตวันก็ยังเป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ แต่ว่าผู้ที่เดินผ่านเข้าไปก็ดี ออกมาก็ดี มีจักษุวิมูขณ์เห็นพระเชตวัน ก็อาจจะไม่ได้เป็นผู้ที่รู้ลักษณะของการเห็น รู้ลักษณะของการได้ยิน รู้ลักษณะของเย็น ร้อน อ่อน แข็งที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ไม่เหมือนผู้ที่เดินเข้าออกพระเชตวันในครั้งกระโน้น ซึ่งไม่

ว่าจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี หรืออุบาสก อุบาสิกา ท่านเหล่านั้นพึง
ธรรมและเจริญสติปัฏฐาน รู้ลักษณะของธรรมที่กำลังปรากฏใน
ขณะนั้น แล้วแต่ที่ท่านจะอบรมเจริญกันมานานมากน้อยเท่าไร
จึงจะบรรลุผลได้ ซึ่งก็ควรที่จะได้ทราบเรื่องราวในอดีตของ
สถานที่และบุคคล เพื่อเทียบเคียงกับหนทางปฏิบัติให้ถูกต้อง สำหรับ
พระวิหารเชตวันนั้นเป็นสถานที่ ที่ทำให้ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี
เกิดความปิติเป็นอันมาก และถึงแม้ว่าท่านจะได้สิ้นชีวิตแล้ว ไป
เกิดเป็นเทพบุตรในชั้นดุสิต ท่านก็ได้มาเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบ
ทูลให้ทรงทราบถึงความปิติของท่าน

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เทวปุตตสังยุตต์ อนาถปิณฑิก
วรรค อนาถปิณฑิกสูตร มีข้อความว่า

อนาถปิณฑิกเทพบุตร ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้
กล่าวคาถาในสำนักพระผู้มีพระภาค ซึ่งมีเนื้อความว่า

ก็พระเชตวันนี้นั้น อันหมู่แห่งท่านผู้แสวงคุณพำนักอยู่
พระธรรมราชาประทับอยู่แล้ว เป็นที่ให้เกิดปิติแก่ข้าพระองค์
สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิด้วยส่วน ๕ นี้ คือ กรรม วิชชา ธรรม
ศีล และชีวิตอันอุดม หาใช่บริสุทธิด้วยโคตรหรือทรัพย์ไม่ เพราะ
เหตุนั้นแหละ บุรุษผู้เป็นบัณฑิตเมื่อเล็งเห็นประโยชน์ของตน พึง
เลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคายอย่างนี้ จึงจะบริสุทธิได้ในธรรมเหล่านี้นั้น
พระสารีบุตรท่านนั้น เป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุผู้ถึงฝั่ง(คือนิพพาน)
ด้วยปัญญา ศีลและธรรมเครื่องสงบระงับ

เมื่ออนาถบิณฑิกเทพบุตรได้กล่าวดังนี้แล้ว ก็ถวายบังคม
พระผู้มีพระภาคทำประทักษิณแล้วอันตรธานไปในที่นั่นเอง

นี่คือพระอริยบุคคล ซึ่งเป็นอุบาสกผู้เลิศในการถวายทาน ผู้
เป็นสังฆรัตนะ คือได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล เมื่อท่านสิ้น
ชีวิตไปแล้ว ท่านก็ได้ไปเกิดในชั้นดุสิตและได้มาเฝ้าพระผู้มีพระภาค

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค เมื่อราตรินั้นล่วงไปแล้ว รับสั่ง
เรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย “เมื่อคืนนี้ เมื่อราตรีปฐมยามสิ้นไปแล้ว
เทพบุตรองค์หนึ่ง มีวรรณะงามยิ่งนัก ยังวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้
สว่างทั่ว เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ ครั้นอภิวาทเราแล้วได้กล่าวคาถา
ในสำนักเรา (มีเนื้อความตามที่ได้กล่าวแล้ว) เทพบุตรนั้น ครั้นได้
กล่าวคาถาเหล่านั้นแล้วก็อภิวาทเรา ทำประทักษิณแล้วอันตรธาน
ไปในที่นั่นเอง” เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระ
อานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เทพบุตรนั้นเห็นจะเป็นอนาถบิณฑิก
เทพบุตรแน่ อนาถบิณฑิกคฤหบดีได้เลื่อมใสยิ่งนักในท่านพระ
สารีบุตร”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดูกรอานนท์ ดิละ ดิละ ข้อที่
จะพึงคาดถึง เธอคาดถูกแท้ ดูกรอานนท์ ก็เทพบุตรนั้น คือ
อนาถบิณฑิกเทพบุตร”

ใน อนาถปิณฑิกสูตร นี้ แสดงข้อความที่อนาถปิณฑิกเทพบุตร กล่าวในสำนักพระผู้มีพระภาค ซึ่งเหมือนกับที่ได้แสดงแล้วใน **เขตนสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เทวตาสังยุตต์ อาทิตยวรรค และ อรรถกถาเขตนสูตร** ได้อธิบายความว่า อนาถปิณฑิกเทพบุตร กล่าวอย่างนี้ เพื่อชมเชยพระเชตวัน และพระอริยบุคคลทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น และเมื่อจะกล่าวถึง **อริยมรรค** จึงกล่าวคำว่า **กมม วิชชา** เป็นต้น

อนึ่ง ข้อความที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิด้วยส่วน ๕ นี้ คือ กรรม ๑ วิชชา ๑ ธรรม ๑ ศีล ๑ ชีวิตอันอุดม ๑ ...” ก็ไม่พ้นไปจากเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน หรือมรรคมรรค ๘ ซึ่ง **อรรถกถาเขตนสูตร** อธิบายว่า

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **กมม** ได้แก่ มรรคเจตนา บทว่า **วิชชา** ได้แก่ มรรคปัญญา บทว่า **ธมโม** ได้แก่ ธรรมทั้งหลายอันเป็นฝ่ายสมาธิ บทว่า **ศีล** ชีวิตมุตตม อธิบายว่า เทวตานั่นย่อมแสดงชีวิตอันสูงสุดของบุคคลผู้ตั้งอยู่ในศีล อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **วิชชา** ได้แก่ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ บทว่า **ธมโม** ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ บทว่า **ศีล** ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ บทว่า **ชีวิตมุตตม** ได้แก่ ชีวิตของผู้ตั้งอยู่ในศีลนี้เป็นชีวิตสูงสุด บทว่า **เอเตน มจฺจา สุขฺณนฺติ** ความว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิได้ด้วยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้

ฉะนั้น ก็จะได้เห็นว่า พญานาคราชต่างๆ ในเรื่องของการเจริญมรรคมีองค์ ๘ นั้น บางครั้งบางแห่งก็แสดงไว้ด้วยพญานาคราชอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งแทนที่จะแสดงว่า มรรคมีองค์ ๘ ก็แสดงด้วยคำว่า วิชชา ๘ มโห ลีล และชีวิตมุตตม (ชีวิตอันอุดม)

ในตอนท้ายของพระสูตรนี้ ท่านอนาถบิณฑิกเทพบุตรได้กล่าวสรรเสริญท่านพระสารีบุตรด้วยคาถาความว่า

“ท่านพระสารีบุตรท่านนั้น เป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุผู้ถึงฝั่งด้วยปัญญา ศีล และธรรมเครื่องสงบระงับ”

เมื่อได้ฟังข้อความนี้แล้วรู้สึกอย่างไรบ้าง รู้สึกว่าท่านอนาถบิณฑิกเทพบุตรลำเอียงหรือเปล่าที่กล่าวสรรเสริญท่านพระสารีบุตรหรือที่ท่านมีความรู้สึกนอบน้อมเป็นพิเศษอย่างไร จึงได้กล่าวสรรเสริญท่านพระสารีบุตรถึงเพียงนี้ แต่ความจริงนั้น ผู้ที่เป็นพระอรหันต์จะมีความเลื่อมใส หรือจะมีความนอบน้อมในบุคคลใดนั้น ท่านมีความนอบน้อมที่ไม่เหมือนกับปุถุชน ปุถุชนเลื่อมใสนอบน้อมพิศได้ตามความคิดตามความคาดคะเน หรือตามความเข้าใจในบุคคลนั้นๆ แต่ผู้เป็นพระอรหันต์เป็นผู้ที่รู้แจ้งธรรม ความเลื่อมใสหรือความนอบน้อมของท่านย่อมไม่เป็นไปในทางที่ผิดเลย แต่เพราะเหตุไร ท่านอนาถบิณฑิกเทพบุตรจึงได้กล่าวสรรเสริญท่านพระสารีบุตรด้วยข้อความว่า

“ท่านพระสารีบุตรท่านนั้น เป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุผู้ถึงฝั่ง

ด้วยปัญญา คีล และธรรมเครื่องสงบระจับ”

ข้อความที่อนาถบิณฑิกเทพบุตรกล่าวเป็นความจริงหรือไม่ ในพระสาวกทั้งหมด ท่านพระสารีบุตรเป็นอัครสาวกเบื้องขวา เป็นพระสาวกผู้เป็นเอตทัคคะผู้เลิศด้วยปัญญา ไม่มีผู้ใดในบรรดาสาวกทั้งหมดที่มีปัญญายิ่งกว่าท่านพระสารีบุตร

เพราะฉะนั้น ที่อนาถบิณฑิกเทพบุตรมีความเลื่อมใส กล่าวสรรเสริญท่านพระสารีบุตรด้วยคำถาปนึ่งจึงเป็นความจริง และอีกประการหนึ่ง ตามที่แสดงไว้ใน **มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ สฬายตนวรรค อนาถบิณฑิกโถวาทสูตร** คือ ก่อนที่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีจะสิ้นชีวิต ท่านป่วยเป็นไข้หนัก ทุกขเวทนากล้า ท่านได้ให้คนไปกราบนิมนต์ท่านพระสารีบุตรมายังนิเวศน์ของท่าน ซึ่งท่านพระสารีบุตรมีท่านพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ ก็ได้อนุเคราะห์ไปแสดงธรรมแก่ท่าน ทำให้ท่านเกิดปีติซาบซึ้งในพระธรรมอย่างยิ่ง แต่ไม่ได้หมายความว่าท่านอนาถบิณฑิกเทพบุตร จะมีความเลื่อมใสในท่านพระสารีบุตรเกินกว่าพระผู้มีพระภาค เพราะว่าอริยสาวกทั้งหลายย่อมมีความเคารพนอบน้อมอย่างยิ่งในพระผู้มีพระภาค และในศาสนาของพระผู้มีพระภาค คือ ในพระรัตนตรัย ฉะนั้น ที่ท่านอนาถบิณฑิกเทพบุตร มีความเลื่อมใสในท่านพระสารีบุตรนั้นก็โดยตำแหน่งของสาวกผู้เป็นเอตทัคคะผู้เลิศในทางปัญญา และก่อนท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีจะสิ้นชีวิต ท่านก็ได้รับฟังคำเทศนาของ

ท่านพระสารีบุตร เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง และได้เห็นความเป็นผู้เลิศด้วยปัญญาของท่านพระสารีบุตร ดังนั้น เมื่อท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีสิ้นชีวิตแล้วได้มาเป็นอนาถบิณฑิกเทพบุตร ท่านจึงได้กล่าวคาถาที่แสดงความเลื่อมใสต่อท่านพระสารีบุตร อนึ่ง ขณะที่ท่านพระสารีบุตรแสดงธรรมกับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีนั้น ท่านพระอานนท์ก็ได้ไปเยี่ยมท่านอนาถบิณฑิกะด้วย จึงเห็นความเลื่อมใสที่ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีมีต่อท่านพระสารีบุตร

เพราะฉะนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ตรัสให้พระภิกษุสงฆ์ทราบเรื่องที่อนาถบิณฑิกเทพบุตรกล่าวสรรเสริญพระเชตวันวิหาร ตลอดจนถึงกล่าวสรรเสริญท่านพระสารีบุตร ท่านพระอานนท์ก็ทราบได้ทันทีว่าเทพบุตรนั้นคงจะเป็นอนาถบิณฑิกเทพบุตรนั่นเอง

อังคตตรณิกาย ติกนิบาต ปฐมปณาสกั ปุคคลวรรค
พหุการสูตร มีข้อความว่าด้วยผู้มีอุปการะมาก ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้เป็นผู้มีอุปการะมาก
แก่บุคคล บุคคล ๓ จำพวก เป็นไฉน คือ

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ
ถึงพระธรรมว่าเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย บุคคลนี้เป็นผู้มีอุปการะมากแก่บุคคลผู้อาศัย

อีกประการหนึ่ง บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว ย่อมรู้ชัดตามความ
จริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา
ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้เป็นผู้มีอุปการะมากแก่บุคคลผู้อาศัย

อีกประการหนึ่ง บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว ทำให้แจ้งซึ่ง
เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะ
ทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย บุคคลนี้เป็นผู้มีอุปการะมากแก่บุคคลผู้อาศัย

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้แล เป็นผู้มีอุปการะ
มากแก่บุคคล

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า บุคคลอื่นจากบุคคล ๓ จำพวก
นี้ จะเป็นผู้มีอุปการะมากแก่บุคคลนี้ หามิได้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าวว่า บุคคลนี้ทำการตอบแทน
คือ ด้วยการกราบไหว้ การลูกรับ การประนมมือไหว้ สามิจิกรรม
การให้ผ้านุ่มหอม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคแก่บุคคล ๓
จำพวกนี้ มิใช่ง่ายเลย

สมัยนี้มีการฟังธรรม สมัยโน้นก็มีการฟังธรรม บุคคลใด
สามารถที่จะทำให้ผู้ใดถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ
บุคคลนั้นเป็นบุคคลผู้มีอุปการะมาก

๒๘

ในครั้งพุทธกาล พระสาวกมากท่านทีเดียวที่แสดงธรรมให้พราหมณ์ผู้มีความเห็นผิด หรือพวกเดียรฉัตร ปริพาชก ผู้มีความเห็นผิดได้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ฉะนั้น ท่านพระสาวกเหล่านั้นจึงเป็นผู้ที่มีอุปการะมากแก่พวกเดียรฉัตรปริพาชก หรือพราหมณ์ที่มีความเห็นผิดให้เกิดความเห็นถูกขึ้น นั่นเป็นประการหนึ่ง

ส่วนอีกประการหนึ่ง ผู้ใดได้รู้ว่านี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาจากบุคคลใด บุคคลนั้นก็เป็นผู้ที่มีอุปการะมาก

ท่านพระสารีบุตรมีความเคารพในท่านพระอัสสชิ เพราะเมื่อท่านได้ฟังธรรมสั้นๆ จากท่านพระอัสสชิแล้ว ท่านได้ดวงตาเห็นธรรม ท่านอาศัยท่านพระอัสสชิ คือฟังธรรมจากพระอัสสชิแล้ว ท่านก็ได้เห็นทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ฉะนั้น ท่านพระอัสสชิจึงเป็นบุคคลผู้มีอุปการะมากบุคคลหนึ่ง

ส่วนอีกบุคคลหนึ่งนั่นก็เป็นผู้ที่เมื่อบุคคลใดอาศัยบุคคลนั้นแล้ว ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ คือ ถึงความสิ้นอาสวะเป็นพระอรหันต์

พระผู้มีพระภาคทรงอุปการะแก่พระสาวก ไม่ใช่แต่เพียงให้บรรลุดุคฺณธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลเท่านั้น แต่ยังทรงอุปการะให้บรรลุดุคฺณธรรมถึงความเป็นพระอรหันต์ทีเดียว

ชุตทกนิกาย เถรคาถา วิสตินิบาต เถลกานิเถรคาถา มี
ข้อความว่า

เรามีความเพียรค้นคิดแสวงหาวิมุตติธรรมอยู่ตลอดกาลนาน
หนอ เราถามวิมุตติธรรมกะสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ก็ไม่ได้ประสบ
ความสงบจิต

สมณพราหมณ์ทั้งหลายในโลกนี้ ใครหนอเป็นผู้ถึงฝั่งแห่ง
สงสาร (คือ พระนิพพาน) แล้ว ใครเล่าเป็นผู้ได้บรรลุที่พึงอันหยั่ง
ลงสู่อมตะ เราจะปฏิบัติตามโอวาทธรรมของใคร ซึ่งเป็นเครื่องให้
รู้แจ้งปรมัตถประโยชน์

เราเป็นผู้มีความคด คือ กิเลสอันเป็นไปแล้วภายในใจ เหมือน
ปลาที่กินเหยื่อฉะนั้น เราถูกผูกด้วยบ่วงใหญ่ คือ กิเลส เหมือน
ท้าวเวปจิตติดอสุรถูกผูกด้วยบ่วงของท้าวสักกะฉะนั้น

เราดึงกระชากบ่วงกิเลสนั้นมา (ไม่รู้อุบายที่จะแก้) จึงไม่พ้นไป
จากความโศกและความรำไรรำพัน ใครในโลกจะช่วยให้เราผู้ถูกผูก
แล้วให้หลุดพ้น ประกาศทางอันเป็นเครื่องตรัสรู้ให้เรา

เราจะรับสมณะหรือพราหมณ์คนไหนไว้เป็นผู้แสดงธรรมอัน
กำจัดกิเลสได้ จะปฏิบัติธรรมอันเป็นเครื่องนำไปปราศจากขราและ
มรณะของใคร

จิตของเราถูกร้อยรัดไว้ด้วยความลังเลสงสัย ประกอบด้วย
ความแข่งดีอันมีกำลังถึงความเป็นจิตกระด้างอันประกอบด้วยความ
โกรธในอารมณ์ทุกอย่างเป็นเครื่องรองรับตัณหา

สิ่งใดมีรูป คือ ตัณหาเป็นสมุฏฐาน ประกอบด้วยทิวฐิ ๓๐ ประเภท เกิดในอก เป็นของหนัก (มีพลัง) ทำลายทิมแห่ง หทัยแล้วตั้งอยู่ (ในหทัยนั่นเอง) ขอท่านจงดูสิ่งนั้นเถิด

การไม่ละทิวฐิที่เหลือนั้นเป็นทิวฐิเล็กน้อย เป็นเหตุให้ความ ดำริผิดอาหาญขึ้น เราถูกเสียบแทงด้วยลูกศร คือ ทิวฐินั้น ห้วนไหวอยู่เหมือนใบไม้ที่ถูกลมพัด ฉะนั้น

ลูกศร คือ ทิวฐินี้ ตั้งขึ้นแล้วในภายในอรรถภาพของเรา ย่อมเผาไหม้ไปเร็วพลัน ภายนั้นเนื่องด้วยผัสสายตนะ ๖ เกิดแล้ว ในที่ใด ย่อมเป็นไปในที่นั้นทุกเมื่อ

เรายังไม่เห็นหมอผู้เยียวยาคนใดที่จะช่วยถอนลูกศรนั้นให้แก่เรา ได้ เมื่อจะถอนไม่เยียวยารักษาด้วยเส้นเชือกต่างๆ ด้วยคัสตรา และด้วยวิธีอย่างอื่น

ใครเล่าไม่ต้องใช้คัสตรา ไม่ทำให้ร่างกายเราเป็นแผล ไม่ เบียดเบียนร่างกายทุกส่วน จะถอนลูกศร (คือ กิเลส) อันเสียบอยู่ ภายใต้ออกของเราออกได้

ก็บุคคลผู้นั้นเป็นใหญ่ในธรรม เป็นผู้ประเสริฐ ลอยโทษ (ตัดกิเลส) อันเป็นพิษเสียได้ พึงแสดงบก คือ พระนิพพาน และหัตถ์ คือ พระอรยมรรคแก่เราผู้ตกไปในห้วงน้ำ คือ สังสารอันลึก

เราเป็นผู้จมอยู่ในห้วงน้ำใหญ่ ซึ่งมีธุลี คือ กิเลสเป็นเปือก ตม เป็นที่แผ่ไปแห่งมายา ฤษยา ความแข่งดี และความง่วงเหงา หาวนอนอันยากที่จะกำจัดได้

ความดำริผิดทั้งหลายอันอาศัยราคะเป็นเชือกกับห่วงน้ำใหญ่ มีอุทธัจจะ เป็นเมฆคำรน มีสังโยชน์เป็นเมฆฝน ย่อมนำเราผู้มีความเห็นผิดไปสู่สมุทร คือ อบาย

กิเลสเพียงดังกระแสทั้งหลาย (มีกระแสตัณหาเป็นต้น) ย่อมไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง ตัณหาเพียงดังเถาวัลย์ เกิดขึ้น (จากทวารทั้ง ๖) แล้วตั้งอยู่ (ในอารมณ์มีรูปเป็นต้น) ใครจะพึงกันกระแสเหล่านั้นได้ ใครเล่าจะตัดตัณหาอันเป็นดังเถาวัลย์นั้นได้

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงกระทำเขตแดน คือ ทำนบให้เป็นเครื่องกันกระแสกิเลสเหล่านั้นเกิด อย่าให้กระแสกิเลสอันเกิดแต่ใจพัดพาท่านทั้งหลายไปเร็วพลัน ดังกระแสน้ำพัดพาต้นไม้ อันตั้งอยู่ริมฝั่งไป ฉะนั้น

พระศาสดาผู้มีอาวูห คือ ปัญญา ผู้อันหมุ่ฤาษี (คือ หมุ่แห่งพระอริยบุคคล) ช้องเสพแล้ว ผู้แสวงหาฝั่ง คือ นิพพานจากที่มีใช้ฝั่ง (คือสังสารวัฏฏ์) ทรงเป็นที่พึงแก่เราผู้มิภัยเกิดแล้ว

พระองค์ได้ประทานบันได กล่าวคือ วิปัสสนา อันทอดไว้ดี คือ ทรงกระทำไว้ดีแล้ว บริสุทธิ สำเร็จด้วยไม้แก่น คือ ธรรมอัน เป็นสาระ เป็นบันไดอันมั่นคงแก่เราผู้ถูกห่วงน้ำใหญ่พัดไปอยู่ และได้ตรัสปลอบใจเราว่า “อย่ากลัวเลย”

เราได้ขึ้นสู่ปราสาท คือ สติปัญฐานแล้ว พิจารณาเฉพาะ(รู้แจ้ง) สัจจธรรม ๔ ด้วยมรรคญาณ ในกาลก่อน เราได้สำคัญหมู่สัตว์ผู้ยินดียิ่งในร่างกายของตนโดยเป็นแก่นสาร

เมื่อใดเราได้เห็นทาง คือ วิปัสสนาอันเป็นอุบายขึ้นสู่เรือ คือ อริยมรรค เมื่อนั้นเราไม่ยึดถือว่าเป็นตัวตน จึงได้เห็นทำอันอุดม

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงทางอันสูงสุด (คือ อริยมรรคมีองค์ ๘) เพื่อความไม่เป็นไปแห่งทุกข์ คือ กิเลสมีวิภูฏีและมานะ เป็นต้น ซึ่งเกิดในตน อันตั้งขึ้นแต่ตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ

พระพุทธเจ้าทรงกำจัดโทษอันเป็นพิษคือ กิเลสได้ทรงบรรเทา กิเลส เครื่องร้อยรัดของเรา อันนอนเนื่องอยู่ในสันดาน ตั้งอยู่ แล้วในใจของเราตลอดกาลนาน

ท่านผู้รู้เรื่องกิเลสของตนเอง เห็นภัยของกิเลสที่ตนมี และ ใครจะได้หมดกิเลสซึ่งเป็นโทษเป็นภัยนั้น ก็พอจะเปรียบเทียบกับ ตัวเราได้ว่า เราเป็นผู้ที่เป็นไปกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่กระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เหมือนกับถูกพัดไปด้วยกระแส น้ำ ที่ไหลเชี่ยว เมื่อมีความเห็นผิด ก็ย่อมมีความหวั่นไหว ลังเล ถูก กิเลสต่างๆพัดพาไป แต่เมื่อขึ้นสู่ปราสาทที่มั่นคง คือ สติปัฏฐาน ก็เหมือนกับที่ท่านพระเถระได้กล่าวว่า ท่านได้ถูกยกขึ้นจากน้ำที่ท่าน ตกกลงไปด้วยบันไดที่มั่นคง

นี่คืออานิสงส์ของการฟังเรื่องการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ฟังให้ ได้เหตุผล ให้เข้าใจ ถึงแม้ว่าจิตใจจะมีโลภะ โทสะ โมหะ มุ่งลามก มุ่งอะไรก็ตามแต่ ที่ทำให้เป็นไปด้วยกำลังของกิเลส แต่เพราะว่า ได้ฟังเนืองๆ ได้ฟังบ่อยๆ ก็สามารถที่จะมนสิการพิจารณา รู้ ลักษณะของธรรมที่กำลังปรากฏขณะนั้นตามความเป็นจริงได้

ขอย้อนกล่าวถึงท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ซึ่งท่านเป็นพระอริยบุคคล ท่านไม่เคยทูลถามปัญหาพระผู้มีพระภาค ถึงแม้ว่าท่านจะได้ไปอยู่ที่อุปฐากของพระผู้มีพระภาคถึงวันละ ๒ ครั้งเป็นประจำ เพราะท่านคิดว่า พระตถาคตเจ้าเป็นพระพุทธานุเจ้าผู้ละเอียดอ่อน เป็นกษัตริย์ผู้ละเอียดอ่อน เมื่อทรงแสดงธรรมแก่เราด้วยทรงพระดำริว่า คุณพบดีมีอุปการะแก่เรามาก ดังนี้ จะทรงลำบาก ท่านจึงไม่ทูลถามปัญหา ด้วยความรักในพระศาสดาเป็นอย่างยิ่ง

เพื่อที่จะช่วยให้เข้าใจความคิดของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีนั้น ขอกล่าวถึง ข้อความใน ขุททกนิกาย จุฬินิเทศ ปารายณวรรค ชัคควิสาณสูตรตนิเทศ มีดังนี้

**บุคคลเมื่ออนุเคราะห์พวกมิตรและพวกที่มีใจดี มีจิตผูกพัน
ยอมทำให้ประโยชน์เสื่อมไป บุคคลเมื่อเห็นภัยนั้นในความสนิทสนม
พึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรดฉะนั้น**

การให้ซึ่งเป็นการอนุเคราะห์นั้น เป็นประโยชน์ทั้งกับตนเอง และผู้อื่น แต่โทษที่ทำให้ประโยชน์เสื่อมไปก็มีได้ถ้าการให้นั้นเป็นการให้ด้วยความเป็นผู้มีจิตผูกพัน

นี่คือความละเอียดของการให้ การอนุเคราะห์ หรือการอุปการะกัน แต่การให้ หรือการอนุเคราะห์ การอุปการะกันนั้น จะเป็นคุณประโยชน์มากน้อยเพียงใด มีข้อความแสดงว่า การอนุเคราะห์ ด้วยความเป็นผู้มีจิตผูกพันก็ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ เมื่อตั้งตนไว้ต่ำ

ตั้งคนอื่นไว้สูง ถือว่าเป็นผู้มีจิตผูกพัน ๑ หรือตั้งตนไว้สูง ตั้งคนอื่นไว้ต่ำ ถือว่าเป็นผู้มีจิตผูกพัน ๑

การตั้งตนไว้ต่ำ ตั้งคนอื่นไว้สูงนั้นก็คือ คิดว่าคนอื่นเป็นผู้ให้ หรือเป็นผู้อุปการะ ส่วนตนเป็นผู้รับ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร บิณฑบาต จีวร เสนาสนะ ถ้าเป็นการให้ด้วยการผูกพัน คือ ผู้รับตั้งตนไว้ต่ำ ตั้งคนอื่น (ซึ่งเป็นผู้อุปการะ) ไว้สูง เมื่อคิดว่าคนอื่นเป็นผู้ให้ เป็นผู้อุปการะแก่ตน (ซึ่งเป็นผู้รับ)

อีกประการหนึ่ง ถ้าเป็นผู้ให้ หรือเป็นผู้อุปการะด้วยความผูกพัน ก็ตั้งตนไว้สูง ตั้งคนอื่นไว้ต่ำ คือคิดว่าตนเป็นผู้ให้ คนอื่นเป็นผู้รับ เช่น มีความคิดหรือถ้อยคำว่า เพราะเราคนอื่นจึงถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เป็นผู้ดเว้นจากปาณาติบาต เป็นต้น หรือคิดและพูดว่า เราย่อมบอกบาลีบ้าง อรรถกถาบ้าง ศีลบ้าง อุโบสถบ้างแก่ท่านทั้งหลาย เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านทั้งหลายยังสละเราไป ลักการะเคารพนับถือบูชาบุคคลอื่น เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่าบุคคลเมื่ออนุเคราะห์พวกมิตรและพวกคนผู้มีใจดี มีจิตผูกพัน ย่อมทำให้ประโยชน์เสื่อมไป

ทุกท่านที่เกิดมาก็ย่อมมีทั้งการให้และการรับ แต่ว่าการให้ของผู้ใดยังเป็นการให้ด้วยความผูกพัน การรับของผู้ใดเป็นการรับด้วยความผูกพัน

ในพระสูตรนี้ อธิบายคำว่า “มิตร” ว่า มิตรมี ๒ จำพวก คือ มิตรคฤหัสถ์ ๑ มิตรบรรพชิต ๑

มิตรคฤหัสถ์ เป็นโณน คฤหัสถ์บางคนในโลกนี้ ย่อมให้ของ
ที่ให้แก่ยาก ย่อมสละของที่สละกันยาก ย่อมทำกิจที่ทำกันยาก
ย่อม อดทนอารมณ์ที่อดทนกันยาก ย่อมบอกความลับแก่มิตร
ย่อมปิดบังความลับของมิตร ย่อมไม่ละทิ้งในคราวที่มีอันตราย
ถึงชีวิต ก็ยอมสละเพื่อประโยชน์แก่มิตร เมื่อมิตรยากจนก็ไม่
ดูหมิ่น นี่ชื่อว่ามิตรคฤหัสถ์

ส่วนลักษณะของมิตรบรรพชิตนั้น ก็อธิบายไว้ว่า

ภิกษุในศาสนานี้ เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพ เป็นผู้
ควรแก่การสรรเสริญ เป็นผู้อดทนถ้อยคำ เป็นผู้ทำถ้อยคำลึก
ย่อมไม่ชักชวนในเหตุอันไม่ควร ย่อมชักชวนในอธิศีล ย่อมชักชวน
ในการชวนชวายในการบำเพ็ญสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิ
บาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ ย่อมชักชวนในการ
ชวนชวายในการบำเพ็ญอุรยมรรคมืองค์ ๘ นี่ชื่อว่า มิตรบรรพชิต

สำหรับลักษณะของคนที่มีใจดี มีคำอธิบายว่า

การไปสบาย การมาสบาย การไปและการมาสบาย การยืน
สบาย การนั่งสบาย การนอนสบาย การพูดสบาย การเจรจาสบาย
การสนทนาสบาย การปราศรัยสบายกับบุคคลเหล่าใด บุคคล
เหล่านั้นท่านกล่าวว่า เป็นคนที่มีใจดี

พญูชนะที่ว่า บุคคลเมื่ออนุเคราะห์พวกมิตรและพวกที่มีใจดี
แสดงว่า ผู้ที่เป็นมิตรย่อมได้รับการอนุเคราะห์ และคนที่มีใจดีก็
ย่อมง่ายแก่การที่จะอนุเคราะห์ด้วย ไม่เหมือนกับผู้ที่ไม่ใช่มิตรและ

ผู้ที่ไม่ใช่คนใจดี ซึ่งอนุเคราะห์ยากทั้งผู้ที่จะอนุเคราะห์และผู้ที่จะรับการอนุเคราะห์ด้วย ผู้ใดเป็นมิตรกันก็ย่อมอนุเคราะห์กัน ไม่ว่าจะเป็นมิตรคฤหัสถ์หรือมิตรบรรพชิต หรือคนที่มีใจดีก็ย่อมมีเหตุการณ์ที่จะทำให้อนุเคราะห์กันได้ แต่ต้องระวังในการอนุเคราะห์นั้น อย่าให้ประโยชน์เสื่อมไป สำหรับประโยชน์ที่เสื่อมนั้น มีข้อความอธิบายว่า

บุคคลเมื่ออนุเคราะห์ อุทิศอุกกุลพวกมิตรและพวกคนที่มีใจดี คือ พวกมิตรที่เห็นกันมา พวกมิตรที่คบกันมา และพวกสหาย ย่อมทำให้ประโยชน์ตนบ้าง ประโยชน์ผู้อื่นบ้าง ประโยชน์ทั้งสองบ้าง ประโยชน์มีในชาตินี้บ้าง ประโยชน์มีในชาติหน้าบ้าง และประโยชน์อย่างอื่นบ้าง เสื่อมไป เสียไป ละไป อันตรธานไป ...

ที่ประโยชน์เสื่อมนั้น ก็ต้องเป็นอกุศล ที่อกุศลจะเกิดขึ้นในการอนุเคราะห์สังเคราะห์นั้น ท่านแสดงว่า ย่อมเป็นผู้มีจิตผูกพัน และในพระสูตรนี้ก็อธิบายว่า

การเป็นผู้มีจิตผูกพันนั้น มีด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ ประการแรก เมื่อตั้งตนไว้ต่ำ ตั้งคนอื่นไว้สูง ประการที่ ๒ เมื่อตั้งตนไว้สูง ตั้งคนอื่นไว้ต่ำ

ใจความที่อธิบายเรื่องตั้งตนไว้ต่ำ ตั้งคนอื่นไว้สูง ชื่อว่าเป็นผู้มีจิตผูกพัน คือ เมื่อตนเองเป็นฝ่ายรับ ก็ตั้งตนไว้ต่ำและ ตั้งผู้ให้ไว้

ในฐานะสูง มีความคิดมีจิตผูกพันว่า คนอื่นเป็นผู้ให้ เป็นผู้มียุพการะมากแก่ตนซึ่งเป็นผู้รับ อาศัยท่านทั้งหลายผู้ให้แล้ว ตนเองย่อมได้จิวร บิณฑบาต เป็นต้น

ถ้าจิตใจในขณะนั้นปล่อยใสเป็นกุศล ก็เป็นความกตัญญูกตเวที ไม่ใช่มีจิตผูกพัน แต่ถ้าบางครั้งผู้รับเกิดมีความรู้สึกผูกพันว่า แม้ผู้ให้นั้นจะชักชวนให้เป็นไปในทางอกุศลก็ตาม ก็ควรที่จะคล้อยตามทำตาม เพราะตนอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่า คือ อยู่ในฐานะเป็นผู้รับ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ย่อมจะทำให้ประโยชน์ของตนเสื่อม ทั้งประโยชน์ในชาตินี้และประโยชน์ในชาติหน้าด้วย หรือแม้ในเรื่องของธรรมก็อาจจะเป็นได้ เพราะเมื่อบางท่านได้รับฟังธรรมจากท่านผู้หนึ่งผู้ใด ก็มีความผูกพันตนเองในฐานะเป็นผู้รับ ซึ่งอาจจะทำให้จำเป็นต้องเชื่อตามทุกสิ่งทุกอย่าง หรือประพฤติดตามทุกอย่าง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วย หรือแม้ว่าจะไม่สมบูรณ์ด้วยเหตุและผล ก็ยอมทำให้ประโยชน์ตนเสื่อม ทั้งประโยชน์ชาตินี้ ประโยชน์ชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง

ผู้ที่มีความเห็นอย่างท่านพระเทวทัตก็มีเป็นจำนวนมาก เมื่อท่านพระเทวทัตมีความเห็นอย่างไร มีความต้องการที่จะแตกแยกออกไปจากคณะสงฆ์อย่างไร ผู้ติดตามท่านพระเทวทัต ก็ติดตามไปโดยฐานะที่มีความผูกพันกับท่านพระเทวทัต

สำหรับข้อความที่ว่า ตั้งตนไว้สูง ตั้งคนอื่นไว้ต่ำ ชื่อว่าเป็นผู้มีจิตผูกพัน มีคำอธิบายว่า ได้แก่การคิดผูกพันว่าตนเป็นผู้ให้

เป็นผู้มีอุปการะมากแก่คนอื่นซึ่งเป็นผู้รับ เช่น เพราะอาศัยเรา
คนอื่นจึงถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เป็นผู้ดเว้นจากการฆ่าสัตว์
การลักทรัพย์เป็นต้น เราย่อมบอกบาปบ้าง อรรถกถาบ้าง ศีลบ้าง
อุโบสถบ้างแก่ท่านทั้งหลาย... เมื่อเป็นดังนี้ ท่านทั้งหลายยังสละฉันท
ไปสักการะเคารพนับถือบูชาบุคคลอื่น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า
บุคคลเมื่ออนุเคราะห์พวกมิตรและพวกคนที่มีใจดี ย่อมให้ประโยชน์
เสื่อมไป ย่อมเป็นผู้มีจิตผูกพัน

ถ้าผู้ให้ตั้งตนไว้สูงและตั้งผู้รับไว้ต่ำ ขณะนั้นไม่ใช่อ่อนนุเคราะห์
ด้วยจิตที่บริสุทธิ์ เพราะมีความผูกพันว่าผู้รับจะต้องเคารพนับถือ
สักการะตนซึ่งเป็นผู้ให้

นี่ก็เป็นอกุศล เพราะอ่อนนุเคราะห์เพื่ออะไร ถ้าเพื่อให้บุคคล
นั้นมีความเห็นถูก มีความเข้าใจถูก ก็เป็นการอนุเคราะห์ที่แท้จริง
แต่ไม่ใช่ผูกพันว่าผู้รับจะต้องมาเคารพ นับถือ หรือสรรเสริญ ซึ่ง
เป็นการตั้งตนเองไว้สูง ตั้งคนอื่นไว้ต่ำ เป็นอกุศล ผู้ที่ขัดเกลากิเลส
ไม่ควรเป็นเช่นนั้น เพราะไม่ควรเป็นผู้สะสมอกุศล

ข้อความที่ว่า บุคคลเมื่อเห็นภยันั้นในความสนิหสนม พึง
ประพฤติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรดฉะนั้น

คำว่า ‘ภัย’ ได้แก่ ชาติภัย ขราภัย พยาธิภัย มรณภัย
ราชภัย โจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย ภัย คือ การดิเียนตน ภัย คือ
การดิเียนผู้อื่น ภัย คือ อาชญา ภัย คือ ทุกคติ เป็นต้น

ที่เราจะต้องเกิดกันต่อไปนั้น ก็เพราะเหตุว่ายังมีกิเลส ยังมี
อกุศลอยู่ เพราะฉะนั้น ถ้ายังมีความผูกพันแม้ในการให้ หรือใน
การรับ ก็เป็นกิเลส เป็นอกุศล ซึ่งย่อมไม่พ้นจากภัย คือ การเกิด

๒๙

เมื่อเกิดแล้วก็ไม่พ้นจากภัย คือ ความแก่ ไม่พ้นจากภัยคือ โรคภัยไข้เจ็บพยาธิต่างๆ ไม่พ้นจากภัย คือ ความตาย และเมื่อยัง เกิดวนเวียนในสังสารวัฏฏ์ ก็ไม่มีใครรู้ได้ว่าจะมีราชภัย โจรภัย อัคคีภัยเกิดกับแต่ละบุคคลเมื่อไร และภัยที่ละเอียดกว่านั้นก็คือ การดิเตียนตน อกุศลธรรมมีมากไม่ว่าจะเป็นทุจริตกรรมทางกาย ทางวาจา หรือแม้แต่อกุศลธรรมที่เกิดกับใจ ผู้ที่มีสติย่อมรู้ว่า สภาพอกุศลธรรมนั้นเป็นสภาพธรรมที่น่ารังเกียจ เกิดหิริความ รังเกียจในอกุศลนั้น มีโอตตัมปะความเห็นภัยแม้ในอกุศลที่เล็กน้อย ก็ย่อมดิเตียนตนที่ได้มีกาย วาจา หรือมีจิตที่เป็นอกุศลเช่นนั้น นอกจากนั้นยังมีการดิเตียนจากผู้อื่น หรือว่าย่อมได้รับภัยคืออาชญา และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ภัย คือ ทุกคติ ได้แก่อบายภูมิ คงไม่ มีใครที่ต้องการจะเกิดในทุกคติอบายภูมิ แม้จะไม่อยากไป แต่เมื่อได้ กระทำทุจริตกรรมแล้ว ย่อมเป็นเหตุที่จะให้ปฏิสนธิในทุกคติ หาก เป็นผลของกุศลก็จะเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิในทุกคติอบายภูมิเลย

ภัยของกิเลสอกุศลนั้น เมื่อพิจารณาตนเองมากขึ้นก็ยังมีโอกาส ที่จะขัดเกลากิเลสละเอียดมากขึ้น

สำหรับในเรื่องของความสนิทสนมก็มี ๒ อย่าง คือ ความสนิ ทสนมด้วยอำนาจตัณหา ๑ ความสนิทสนมด้วยอำนาจทิวฐิ ๑ เมื่อ เห็นภัยในความสนิทสนม พึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรดฉะนั้น

ทุกท่านย่อมมีผู้ที่มีความคุ้นเคยสนิทสนม ซึ่งก็พอจะแยกได้ว่า ผู้ที่ท่านคุ้นเคยสนิทสนมนั้น ด้วยอำนาจของตัณหา หรือด้วยอำนาจของทิวฐิ อย่างเช่นญาติพี่น้องเพื่อนฝูงที่มีความสนิทสนม ก็เห็นได้ชัดว่าด้วยอำนาจตัณหา ดังนั้น เมื่อพิจารณาจิตใจของท่านเอง ก็จะทราบได้ว่าความสนิทสนมนั้น บางฐานะบางบุคคลเป็นความสนิทสนมด้วยอำนาจของตัณหา แต่ทุกท่านไม่ได้มีแต่ญาติพี่น้องเพื่อนฝูง ท่านยังมีความสนใจในธรรมด้วย ความสนใจในธรรมนั้น ย่อมแล้วแต่ทิวฐิคือความเห็น ผู้ใดพอใจในความเห็นอย่างไร ก็สนิทสนมกับบุคคลที่มีความเห็นอย่างนั้น ไม่สนิทสนมกับบุคคลอื่นซึ่งมีความเห็นต่างกัน หรือมีความเห็นตรงกันข้าม ฉะนั้น ความสนิทสนมด้วยอำนาจของทิวฐิ ซึ่งทำให้ประโยชน์ตนเสื่อมทั้งชาติินี้และชาติหน้า หมายถึงความสนิทสนมด้วยอำนาจของมิจฉาทิวฐิความเห็นผิด เพราะว่าถ้าเป็นด้วยอำนาจของสัมมาทิวฐิก็ไม่เป็นโทษไม่เป็นภัย พระภิกษุในสำนักพระผู้มีพระภาค เช่น ท่านพระสารีบุตร ท่านพระโมคคัลลานะ ท่านพระอานนทฺ์ ท่านพระมหากัสสปะ ท่านก็มีความสนิทสนมกลมเกลียวกัน ไม่เป็นโทษไม่เป็นภัย เพราะไม่ใช่ด้วยอำนาจของมิจฉาทิวฐิ แต่เพราะท่านเป็นผู้ที่มีความคิดเห็นถูกเสมอกัน

สำหรับบุคคลในครั้งนี้อย่อมจะมองเห็นได้ว่า ท่านมีความสนิทสนมในเรื่องความเห็นกับบุคคลใด ลองพิจารณาความเห็นของท่านกับบุคคลนั้นว่าคล้ายคลึงกันหรือไม่ สอดคล้องกันหรือไม่ เห็นด้วย

หรือไม่ จึงได้สนิทสนมกัน ทำไมท่านไม่สนิทสนมกับบุคคลอื่น
อาจจะเป็นเพราะว่าความคิดเห็นไม่ตรงกัน ฉะนั้น ภัยของความ
เห็นผิดจึงเป็นอันตรายมากทีเดียว เพราะเมื่อมีความเชื่อผิด มี
ความเห็นผิด ความดำริผิด กายวาจาก็ต้องผิดตามไปด้วย จะเห็น
ได้ว่า คำพูดใดๆก็ย่อมส่งไปถึงความเห็นและความดำริของผู้นั้น
ด้วย ฉะนั้น ในมรรคมองค์ ๘ จึงมีทั้งสัมมามรรค ๘ และมีจนา
มรรค ก็ ๘ เหมือนกัน

สัมมามรรคเป็นการอบรมเจริญความเห็นถูก เมื่อความเห็นถูก
เกิดขึ้น ความดำริก็ถูก วาจาคำพูดก็ถูก ความเพียรก็ถูก การอบรม
เจริญสติก็ถูก แต่ถ้าเป็นความเห็นผิด ความดำริก็ผิด คำพูด
คำแนะนำก็ผิด ซึ่งมีข้อความที่แสดงว่า อุปมาเหมือนกับการปลูก
สะเดาและเถาบอระเพ็ดล้อมรอบต้นมะม่วง รากและกิ่งของมะม่วง
เกี่ยวพันกับรากและกิ่งของสะเดาและเถาบอระเพ็ด รสมะม่วง
ก็เลยกกลายเป็นรสขมคล้ายรสของสะเดาและบอระเพ็ด

การอยู่กับคนพาลผู้เห็นผิด เปรียบเหมือนการอยู่ร่วมกับศัตรู
หรือสัตว์ร้าย ส่วนการคบกับบัณฑิตนั้น ก็เหมือนสมาคมกับหมู่
ญาติ ซึ่งมีแต่จะนำความสุขความเจริญมาให้ การคบกับคนพาล
นั้นอุปมาเหมือนกับการอยู่ร่วมกับศัตรูหรือสัตว์ร้าย เพราะความ
เห็นผิดย่อมทำให้เสื่อมจากประโยชน์ทั้งชาตินี้และชาติหน้า บุคคล
ที่ทำความเสื่อมให้ย่อมเป็นศัตรู ไม่ใช่มิตร

ขุททกนิกาย สุตตนิบาต อุดคควรรค ปราภาวสูตร มีข้อความว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระวิหารเชตวัน เมื่อ
ปฐมยามล้นไปแล้ว เทวดาท่านหนึ่งมีรัศมีอันงดงามยิ่ง ทำพระ
วิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาความว่า

“ข้าพระองค์มาเพื่อจะทูลถามถึงคนผู้เสื่อมและคนผู้เจริญ
กะท่านพระโคตม จึงขอทูลถามว่า อะไรเป็นทางของคนเสื่อม”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ผู้เจริญ รู้ได้ง่าย ผู้เสื่อม ก็รู้ได้
ง่าย ผู้ใคร่ธรรมเป็นผู้เจริญ ผู้เกลียดธรรมเป็นผู้เสื่อม เพราะเหตุ
นั้นแล จงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๑”

เทวดากราบทูลถามต่อไปว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ
ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๒ อะไรเป็นทางของคนเสื่อม”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “คนมีอสังตบุรุษเป็นที่รัก ไม่กระทำ
สังตบุรุษให้เป็นที่ยรัก ชอบใจธรรมของอสังตบุรุษ ข้อนี้เป็นทางของ
คนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล จงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้น
เป็นที่ ๒”

เทวดากราบทูลถามถึงทางของคนเสื่อม ทางของคนเจริญอีก
หลายประการ แต่จะเห็นได้ว่าส่วนหนึ่งในประการที่หนึ่งนั้น พระ
ผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ผู้ใคร่ธรรมเป็นผู้เจริญ ผู้เกลียดธรรม
เป็นผู้เสื่อม”

ท่านที่ใคร่ธรรม คือ ท่านที่ไม่ละเลยการฟังธรรม พิจารณาธรรมใคร่ครวญศึกษาค้นคว้าเทียบเคียงด้วย อย่าเพิ่งแต่ฟังแล้วเชื่อ แต่ไม่ว่าท่านผู้ใดจะกล่าวธรรมใดก็ตาม เมื่อฟังแล้วพึงพิจารณาและสอบทานกับพระธรรมวินัยด้วย อย่าคิดว่าพระธรรมวินัยนั้นมีมากเหลือเกิน เรียนไม่ไหว ไม่มีเวลาพอที่จะศึกษาค้นคว้า แต่ขอให้คิดว่าแต่ละคนควรจะช่วยกันศึกษาพระธรรมวินัย เพื่อให้เข้าใจธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น ไม่ว่าผู้หนึ่งผู้ใดที่จะกล่าวว่าข้อความนั้นผิด ก็ควรที่จะอ้างด้วยว่าผิดจากข้อใด ตอนใด ในพระวินัย ในพระสูตร หรือในพระอภิธรรม ไม่ใช่เพียงแค่กล่าวเฉยๆ ว่าผิด หรือกล่าวเฉยๆ ว่าถูก แต่ควรจะมีข้อเทียบเคียงพิสูจน์พิจารณาอ้างอิง พร้อมทั้งเหตุผลด้วยว่าผิดกับข้อความใด ถูกหรือตรงกับข้อความใดด้วย นอกจากนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

“คนมีอสังตบุรุษเป็นที่รัก ไม่กระทำสังตบุรุษให้เป็นที่รัก ชอบใจธรรมของอสังตบุรุษ ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม”

พระผู้มีพระภาคไม่ใช่สังตบุรุษ เพราะฉะนั้น ธรรมใดๆ ที่ได้ฟังแล้วเทียบเคียงกับพระไตรปิฎก ถ้ามีเหตุผลตรงตามพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง นั่นก็เป็นธรรมของสังตบุรุษ

**อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ตติยปัณณาสก์ ดิกัณฑกัวรรค
ท้าวอาวชานาติสูตร มีข้อความว่า**

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๕ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก ๕ จำพวกเป็นไฉน คือ บุคคลให้แล้วยอมดูหมิ่น ๑ บุคคลยอมดูหมิ่นเพราะอยู่ร่วมกัน ๑ บุคคลเป็นผู้เชื่อง่าย ๑ บุคคลเป็นผู้โลเล ๑ บุคคลเป็นผู้เขลาหลงมกมาย ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลให้แล้วยอมดูหมิ่นอย่างไร คือ บุคคลในโลกนี้ให้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารแก่บุคคล เขาย่อมคิดอย่างนี้ว่า เราให้ ผู้นี้รับ ดังนี้ ให้แล้วยอมดูหมิ่นบุคคลนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลให้แล้วยอมดูหมิ่นอย่างนี้แล

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลยอมดูหมิ่นเพราะอยู่ร่วมกันอย่างไร คือ บุคคลในโลกนี้อยู่ร่วมกับบุคคลสองสามปี ย่อมดูหมิ่นผู้นั้นเพราะอยู่ร่วมกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลยอมดูหมิ่นเพราะอยู่ร่วมกันอย่างนี้แล

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้เชื่อง่ายอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อเขากล่าวคุณหรือโทษของผู้อื่น ย่อมโน้มใจเชื่อโดยเร็วพลัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นผู้เชื่อง่ายอย่างนี้แล

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นผู้โลเลอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีศรัทธาเล็กน้อย มีความกัตติเล็กน้อย มีความรักเล็กน้อย มีความเลื่อมใสเล็กน้อย ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นผู้โลเลอย่างนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้เขลาหลงมกมายอย่างไร คือ

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไม่รู้กุศลธรรมและอกุศลธรรม ย่อมไม่รู้ธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษ ย่อมไม่รู้ธรรมที่เลวและประณีต ย่อมไม่รู้ธรรมฝ่ายดำและฝ่ายขาว ตูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นผู้เขลาหลงมกมายอย่างนี้แล

ตูกภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๕ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก

พระสูตรนี้มีประโยชน์สำหรับใคร ไม่ใช่ไปแก้ไขคนอื่น แต่มีประโยชน์สำหรับผู้ฟัง อ่าน ศึกษาพิจารณาตนเองว่า จะเป็นบุคคลหนึ่งบุคคลใดในบุคคลที่ปรากฏในโลก ๕ จำพวก ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ในพระสูตรนี้บ้างหรือไม่

บุคคลที่ ๑ บุคคลให้แล้วย่อมดูหมิ่น คือ เมื่อให้อะไรใครก็คิดว่า เราเป็นผู้ให้ คนอื่นเป็นผู้รับ ตั้งตนไว้สูงในฐานะที่เป็นผู้ให้ ตั้งผู้อื่นไว้ต่ำในฐานะที่เป็นผู้รับ และดูแคลนผู้รับอย่างนี้ว่า ผู้นี้รู้จักแต่จะรับสิ่งที่เราให้เท่านั้น

ขณะที่เกิดความรู้สึกอย่างนี้ ขณะนั้นเป็นอกุศลจิต การให้เป็นการดี แต่ก็ควรจะได้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้นด้วยการที่ให้แล้วอย่าดูหมิ่น เพราะว่าในชีวิตของแต่ละคนก็ย่อมจะต้องมีการให้บ้าง การรับบ้าง อยู่เรื่อยๆ แต่ถ้าไม่ฟังพระธรรมที่ทรงแสดงไว้ บางครั้งจิตใจอาจจะหลงไปพลออกไป ทำให้ไม่ได้สังเกตจิตใจในขณะนั้นว่า มีความรู้สึกดูหมิ่นผู้รับบ้างหรือเปล่า แต่เมื่อได้พิจารณาพระสูตรนี้แล้ว ทำให้ขัดเกลากาย วาจา ใจมากขึ้น ที่จะทำให้เป็นผู้ให้แล้วไม่ดูหมิ่น

บุคคลจำพวกที่ ๒ ย่อมดูหมิ่นเพราะอยู่ร่วมกัน เมื่อคุ้นเคยกันมากขึ้น ก็อาจจะดูหมิ่นกันบ้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่อาจจะมีได้ ธรรมไม่ใช่อยู่ไกลนอกโลก ทุกชีวิตและทุกสิ่งเป็นธรรมที่มีอยู่จริงๆในโลก พระผู้มีพระภาคทรงแสดงสภาพธรรมทุกอย่างไว้โดยละเอียด พระองค์มิได้ทรงรู้แจ้งแต่ธรรมชั้นสูงที่เป็นโลกุตตระ แต่ทรงรู้แจ้งสภาพธรรมทั้งหมด ไม่ว่าจิตใจของใครจะมีความรู้สึก มีกิเลสมากน้อยหนาแน่นเบาบางสักเท่าไร เกิดขึ้นเป็นไปเพราะเหตุใด พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเพื่อให้ขัดเกลากิเลสให้เบาบาง แม้การดูหมิ่นเพราะคุ้นเคยกัน เพราะสนิทสนมกัน เพราะอยู่ร่วมกัน ก็เป็นอกุศลธรรมที่ไม่ควรจะให้เกิดขึ้น เพราะว่าธรรมที่เป็นกุศลนั้น คือ การนอบน้อม การเคารพ ไม่ใช่การดูหมิ่น

บุคคลจำพวกที่ ๓ คือ บุคคลเป็นผู้เชื่อง่าย ข้อนี้ก็คือ เมื่อผู้ใดกล่าวคุณหรือโทษของผู้อื่น ก็น้อมใจเชื่อโดยเร็วพลัน นี่เป็นลักษณะของบุคคลผู้เชื่อง่าย คุณและโทษของผู้อื่นนั้น ไม่ใช่ว่าเพียงแต่ฟังแล้วก็จะจริงตามคำพูดที่ได้ยินได้ฟัง แต่จะต้องพิจารณาจากกาย วาจา จิตใจ การกระทำ หรือโดยหลักธรรมต่างๆ

พระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า เมื่อผู้ใดกล่าวถึงคุณหรือโทษของผู้อื่นนั้น ท่านเป็นผู้ที่น้อมใจเชื่อโดยเร็วพลันหรือไม่ โดยเฉพาะในเรื่องของธรรม เมื่อใดที่ได้ฟังผู้ใดสรรเสริญคุณธรรมที่เป็นอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของบุคคลหนึ่งบุคคลใด ก็เชื่อทันที น้อมใจเชื่อโดยเร็วพลัน หรือเชื่อง่ายโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงว่า อิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ที่

จะเกิดขึ้นได้นั้นเป็นผลซึ่งเนื่องมาจากเหตุอย่างไร ถ้าเหตุไม่สมควร
แก่ผล ผลนั้นก็จะเป็นความจริงไปไม่ได้ ฉะนั้น จึงต้องไตร่ตรอง
ไม่ว่าผู้ใดจะกล่าวคุณหรือโทษของผู้อื่น ควรพิจารณาก่อน ไม่ใช่
เป็นผู้ที่น้อมใจเชื่อโดยเร็วพลัน

บุคคลจำพวกที่ ๔ บุคคลเป็นผู้โง่ คือ เป็นผู้ที่มีศรัทธาเล็กน้อย มีความรักดีเล็กน้อย มีความเลื่อมใสเล็กน้อย ศรัทธาหรือความเลื่อมใสในพระพุทธานุภาพ ไม่ได้หมายความว่าถึงศรัทธาหรือความเลื่อมใสในบุคคล เพราะว่าศรัทธาที่แท้จริงในพระพุทธานุภาพเป็นศรัทธาในธรรม ในเหตุผล ไม่ใช่ในบุคคล พุทธบริษัทมีศรัทธาเคารพในพระผู้มีพระภาคอย่างสูงสุด เพราะพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาคุณที่เลิศยิ่งกว่าบุคคลใด ผู้ที่มีศรัทธาเล็กน้อยนั้น คือ ผู้ที่ไม่ได้มีศรัทธาพร้อมด้วยปัญญา จึงเป็นผู้ที่มีศรัทธาเล็กน้อย ถ้ามีศรัทธาพร้อมด้วยปัญญา คือ ศรัทธาพิจารณาในเหตุในผล ในธรรม ศรัทธานั้นหนักแน่นมั่นคงเพิ่มขึ้น เพราะว่าไม่ใช่ศรัทธาในบุคคล แต่เป็นศรัทธาที่พร้อมด้วยเหตุพร้อมด้วยผลที่ได้พิจารณาไตร่ตรองแล้ว จึงไม่ใช่เป็นผู้ที่โง่

ฉะนั้นจึงต้องพิจารณาตนเองว่า เป็นผู้ที่โง่โง่บ้างไหม ซึ่งถ้าไม่ได้พิจารณาศึกษาธรรมโดยละเอียดรอบคอบ ความเชื่อของท่านก็คลอนแคลนและเปลี่ยนแปลงไปได้

พุทธศาสนิกชนบางคนที่ย้ายไปนับถือศาสนาอื่นนั้น ถ้าได้ศึกษาธรรมโดยละเอียด และประพฤติปฏิบัติตามจรรยาวัตรธรรม

ถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ โดยโลกุตตรสรณคมน์
นั่นคือเป็นผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจแล้ว ผู้นั้นจะไม่มี การเปลี่ยนความเห็น
ถูกเป็นอย่างอื่น แต่เมื่อขาดการศึกษา ขาดความเข้าใจ จึงเป็นผู้ที่
เปลี่ยนความคิดเห็นหรือความเชื่อได้

บุคคลจำพวกที่ ๕ คือ บุคคลเป็นผู้เขลาหลงมกมาย บุคคลซึ่ง
เป็นผู้เขลาหลงมกมายนั้น ย่อมไม่รู้กุศลธรรมและอกุศลธรรม ย่อม
ไม่รู้ธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษ ย่อมไม่รู้ธรรมที่เลวและประณีต ย่อม
ไม่รู้ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว

สติเป็นธรรมฝ่ายกุศลหรือว่าเป็นธรรมฝ่ายอกุศล เป็นธรรมที่
มีโทษหรือว่าเป็นธรรมที่ไม่มีโทษ พอที่จะตัดสินใจได้แน่นอนหรือยัง
ว่าควรเจริญหรือไม่ควรเจริญสติ หรือคิดว่าบางเหตุการณ์ บาง
ขณะ บางสถานที่ควรเว้น ไม่เจริญสติ ถ้าคิดว่าจะต้องเว้นเช่น
นั้น สติก็ไม่ใช้ธรรมที่เป็นกุศล แต่ในพระไตรปิฎกไม่มีข้อความใดที่
กล่าวถึงโทษของสติได้เลย และธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้น เป็น
ไปเพื่อการขัดเกลา การขัดเกลากิเลสจะละเอียดอย่างยิ่งเพียงใดนั้น
ขอกล่าวถึง **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค วนสังยุตต์ ปทุมปุปผสูตร**
มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง ภิกษุรูปหนึ่งพำนักอยู่ในแนวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล
สมัยนั้น ภิกษุนั้นกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเวลาฉัน ท่านลงสู่
สระโบกขรณี แล้วสูดดมดอกปทุม (ดอกบัว)

ครั้งนั้น เทวดาผู้สิงอยู่ในแนวป่านั้นมีความเอ็นดูใคร่ประโยชน์

แก่วิกษุ์นั้น หวังจะให้เธอสด จ้งเข้าไปหาถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้
กล่าวกะเธอด้วยคาถาความว่า

ท่านสุดดมดอกไม้ที่เกิดในน้ำซึ่งใครๆ มิได้ให้แล้ว นี่เป็นองค์
อันหนึ่งแห่งความเป็นขโมย ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านเป็นผู้ขโมยกลิ่น

๓๐

ความละเอียดของกิเลสที่จะต้องขัดเกลา เพียงแค่เมล็ดอกบัวที่เกิดในสระโบกขรณีเท่านั้น แต่เมื่อเป็นไปด้วยอำนาจของกิเลส คือ โลภะ เทวดาซึ่งมีความเอ็นดูใคร่ประโยชน์ ก็ได้กล่าวคาถาเพื่อใหภิกษุนั้นระลึกได้โดยกล่าวว่า “ท่านสูดดมดอกไม้ที่เกิดในน้ำ ซึ่งใครๆ มิได้ให้แล้ว นี่เป็นองค์อันหนึ่งแห่งความเป็นขโมย ท่านผู้รทุกซ์ ท่านเป็นผู้ขโมยกลืน”

ภิกษุนั้นไม่เข้าใจว่า ทำไมเทวดาจึงมากล่าวหาว่าท่านเป็นผู้ขโมย ทั้ง ๆ ที่ท่านก็ไม่ได้ทำอะไร ท่านไม่ได้เอาอะไรไปด้วย ท่านกล่าวตอบว่า

“เราไม่ได้นำไป เราไม่ได้หัก เราดมดอกไม้ที่เกิดในน้ำต่างๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ท่านจะเรียกว่าเป็นผู้ขโมยกลืนด้วยเหตุดังๆ ส่วนบุคคลที่ซดเหง้าบัว หักดอกบัวบุณทริก เป็นผู้มีการงานอันเกลือกกล่อนอย่างนี้ โฉนท่านจึงไม่เรียกเขาว่าเป็นขโมย”

เทวดากล่าวตอบว่า

“บุรุษผู้มีบาปหนาแปดเปื้อนด้วยราคะทิกิเลสเกินเหตุ เราไม่พูดถึงคนนั้น แต่เราควรจะกล่าวกะท่าน บาปประมาณเท่าปลายขนทราย ย่อมปรากฏแก่บุรุษผู้ไม่มีกิเลส ดังว่าเนิน ผู้มักแสวงหา ไตรสิกขาอันสะอาดเป็นนิจ ประดุจเท่าก้อนเมฆในนภาภาค”

นี่คือความห่างไกลกันของเพศบรรพชิตกับฆราวาส และสำหรับ
บุรุษผู้ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน เป็นผู้ที่แสวงหาไตรสิกขาอันสะอาด
เป็นนิจัน บาบหรือโทษเพียงเล็กน้อย ก็ะปรากฏประจักษ์เท่าก้อน
เมฆในนภากาศทีเดียว

พระภิกษุกล่าวตอบเทวดาว่า

**“ดูก่อนเทวดา ท่านรู้จักเราแน่ละ และท่านเอ็นดูเรา ดูก่อน
เทวดา ท่านเห็นกรรมเช่นนี้ในกาลใด ท่านฟังกล่าวอีกในกาล
นั้นเกิด”**

สติเกิดขึ้นระลึกได้ว่า ผู้ที่กล่าวคาถาเช่นนั้นเป็นผู้ที่หวังดี เป็น
บัณฑิต ไม่ใช่คนพาลที่เป็นศัตรู เมื่อมีสติระลึกได้ก็รู้ได้ทีเดียวว่า
ผู้ที่กล่าวเช่นนั้นเป็นผู้ที่เอ็นดูท่าน ฉะนั้น ภิกษุท่านนั้นจึงกล่าวกับ
เทวดาว่า **“ท่านเห็นกรรมเช่นนี้ในกาลใด ท่านฟังกล่าวอีกในกาลนั้น
เกิด”** คือ ถ้าท่านกระทำเช่นนี้อีกเมื่อไร ก็ขอให้เทวดานั้นกล่าว
คาถาที่เป็นข้อเตือนใจท่านเช่นนี้อีก

สติไม่เพียงระลึกได้ว่าสิ่งนั้นไม่ควร แต่ยังขอให้ผู้อื่นกล่าว
ถ้อยคำตักเตือนท่านเช่นนั้นอีก สำหรับเทวดาจะกล่าวว่าจะอย่างไรนั้น
ก็เพราะว่าบางครั้งการที่จะเอ็นดู อนุเคราะห์ผู้อื่น อาจจะต้องใช้
คำพูดซึ่งฟังดูเหมือนรุนแรง แต่เมื่อมีเจตนาดี และรู้ว่าคำพูดเช่น
นั้นจะอนุเคราะห์อุปการะให้ผู้ฟังมีความสลดมากขึ้น ก็จำเป็นที่

จะต้องกล่าว คำใดที่เป็นคำจริงแม้ไม่น่าฟัง แต่ว่าประกอบด้วย
ประโยชน์ ถึงแม้คำนั้นจะไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่น่าพอใจ แม้พระผู้มี
พระภาคก็ตรัสคำนั้น

เทวดากล่าวตอบภิกษุนั้นว่า

**“เราได้อาศัยท่านเป็นอยู่เลย และเราไม่ได้มีความเจริญเพราะ
ท่าน ดูก่อนภิกษุ ท่านพึงไปสู่สุคติได้ด้วยกรรมที่ท่านพึงรู้”**

หมายความว่าใครก็ยอมอาศัยใครไม่ได้ทั้งนั้น ใครทำกรรมดี
ก็ย่อมได้รับผลของกรรมดีนั้น

ลำดับนั้น ภิกษุนั้นเป็นผู้อันเทวดานั้นให้สลด ถึงซึ่งความสังเวช

ผู้ที่มีสติ สติย่อมระลึกได้ ไม่ว่าจะเป็นถ้อยคำภาษิตสั้นๆของ
บุคคลใดก็ตาม

ขอกล่าวถึงเรื่องของ **ปลิโพธ** ความหมายของคำว่า ‘ปลิโพธ’
ก็คือความกังวล ความห่วงใย ซึ่งผู้ที่ยังไม่หมดกิเลส ก็ย่อมกังวล
ห่วงใยในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะกุศลหรือบรรพชิต เรื่องของปลิโพธมี
กล่าวไว้โดยละเอียดใน วิสุทธิมรรค สมาธิ尼เทศ

วิสุทธิมรรค มี ๓ ภาค คือ สีนนิเทศ สมาธิ尼เทศ และ
ปัญญานิเทศ

สีนนิเทศ เป็นเรื่องของศีลทุกประเภท

สมาธินิทเทส เป็นเรื่องของการฝึกจิตให้สงบจากอกุศล จนกระทั่งถึงขั้นอัปปนาสมาธิ

ปัญญานิทเทส เป็นเรื่องการอบรมเจริญปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

สำหรับเรื่อง ปลีโพธ นั้นกล่าวไว้ในสมาธินิทเทส “ปลีโพธ” เป็นความห่วงใย เป็นลักษณะของกิเลส เมื่อยังมีโลภะอยู่ ความห่วงใยก็ต้องมี ปลีโพธจะละเอียดมากมายสักเท่าไร ก็เป็นสิ่งที่แต่ละคนย่อมรู้ได้ในชีวิตประจำวัน แต่ที่กล่าวไว้ใน **วิสุทธิมรรค สมาธินิทเทส** นั้น แสดงปลีโพธไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. อาวาสปลีโพธ
๒. กุลปลีโพธ
๓. ลาภปลีโพธ
๔. คนปลีโพธ
๕. กัมมปลีโพธ
๖. อัทธานปลีโพธ
๗. ญาติปลีโพธ
๘. อาพาธปลีโพธ
๙. คันถปลีโพธ
๑๐. อิทธิปลีโพธ

เฉพาะประการที่ ๑๐ คือ อิทธิปลีโพธเท่านั้นที่ขัดขวางการเจริญวิปัสสนา ส่วนปลีโพธประการที่ ๑ ถึง ๙ นั้น เป็นเครื่อง

ขัดขวางการเจริญความสงบจนถึงอุปนาสมาธิ แต่ไม่เป็นเครื่องขัดขวางการเจริญวิปัสสนาเลย ปลีโพธประการใหญ่ ๆ ๑๐ ประการนั้น แสดงไว้โดยนัยที่เป็นปลีโพธของพระภิกษุ แต่ฆราวาสก็มีปลีโพธมาก ซึ่งลักษณะอาจจะต่างกันไปตามเพศ

ประการที่ ๑ อาวาสปลีโพธ คือ ความกังวลในเรื่องที่อยู่ของทั้งฆราวาสและภิกษุ

ประการที่ ๒ กุลปลีโพธ สำหรับพระภิกษุเป็นความห่วงใย ความกังวลในตระกูลอุปภูฏาก ซึ่งแม้จะอาศรัยบ้านเรือนแล้วก็ยังมีความห่วงใย เพราะฉะนั้น ไม่พึงเข้าใจผิดว่าเพราะท่านมีปลีโพธ ท่านจึงเจริญสติปัฏฐานไม่ได้ ถ้าเข้าใจอย่างนั้นไม่ถูกเลย เพราะกุลปลีโพธเป็นเพียงเครื่องกั้นในการเจริญความสงบให้ถึงขั้นสมาธิเท่านั้น

ประการที่ ๓ ลาภปลีโพธ คือ ความห่วงใย ความกังวลในลาภสำหรับฝ่ายพระภิกษุก็กังวลในปัจจัยที่ได้รับ คือ กังวลในการรับและในการอนุโมทนา เป็นต้น

ประการที่ ๔ คนปลีโพธ คือ ความเป็นห่วงความกังวลหมู่คณะ ถึงแม้ว่าจะเป็นพระภิกษุก็มีกิจ คือ การอบรมภิกษุหรือผู้ที่เป็นสัทธินิหิต ซึ่งก็เป็นความกังวลที่ขัดขวางการเจริญสมาธิ แต่ไม่ขัดขวางการอบรมเจริญวิปัสสนา

ประการที่ ๕ กัมมปลีโพธ ความกังวลในเรื่องการงาน สำหรับพระภิกษุไม่มีการงานอื่น แต่ก็ยังคงมีการงานในเพศของบรรพชิต คือ ในเรื่องการก่อสร้าง เป็นต้น กังวลว่าสิ่งที่ทำนั้นเสร็จแล้วหรือ

ยัง หรือว่ายังไม่ได้ทำ หรือว่าเสร็จแล้วดีหรือไม่ หรือจะต้องแก้ไขอย่างไร ความกังวลนั้นก็ขัดขวางการเจริญสมาธิ ไม่ขัดขวางการอบรมเจริญวิปัสสนา

ประการที่ ๖ อัธยานปัลลโธ ความห่วงหรือความกังวลในเรื่องเดินทางไกล ซึ่งก็ขัดขวางการเจริญสมาธิ ไม่ขัดขวางการเจริญวิปัสสนา

ประการที่ ๗ ญาดิปลิโธ ความเป็นห่วงกังวลในเรื่องญาติบิดามารดา พี่น้องชายหญิงเป็นต้น สำหรับพระภิกษุท่านก็มีอุปชฌาย์อาจารย์ ซึ่งห่วงกังวลเมื่อท่านเหล่านั้นป่วยไข้

ประการที่ ๘ อาพาธปัลลโธ ความกังวลเมื่อป่วยไข้ด้วยโรคต่างๆ ซึ่งก็ขัดขวางการเจริญความสงบให้ถึงสมาธิขั้นอัปปนา แต่ไม่ขัดขวางการอบรมเจริญวิปัสสนา ถ้าเป็นโรคภัยไข้เจ็บธรรมดาเล็กๆ น้อยๆ ความกังวลก็น้อย แต่ถ้าเป็นโรคภัยไข้เจ็บที่ร้ายแรงก็กังวลมาก ความกังวลนั้นเป็นนามธรรม ไม่ขัดขวางการอบรมเจริญสติปัญญา แต่ขัดขวางการเจริญสมาธิ

ประการที่ ๙ คณธปัลลโธ ความห่วงความกังวลในเรื่องการศึกษา ซึ่งข้อนี้ก็เครื่องขัดขวางการเจริญสมถภาวนา แต่ไม่ขัดขวางการอบรมเจริญวิปัสสนาเลย

ประการที่ ๑๐ อิทธิปัลลโธ ความห่วงความกังวลในการเจริญฤทธิ์ ซึ่งขัดขวางการอบรมเจริญวิปัสสนาได้ แต่ไม่ขัดขวางการเจริญสมาธิ เพราะเหตุว่าในขณะที่กำลังฝึกฝืนที่จะเจริญฤทธิ์ต่างๆ

การเจริญสมาธิให้เกิดอิทธิฤทธิ์ได้นั้นต้องอาศัยความสงบอย่างมาก ไม่ใช่เพียงครูเดียว ต้องอบรมจนชำนาญอย่างมากทีเดียว ฉะนั้น ผู้จะเจริญฤทธิ์ สติจึงไม่เกิดระลึกถึงลักษณะของนามและรูปที่กำลังปรากฏในขณะนั้น เพราะเมื่อมีความต้องการฤทธิ์ ก็ฝึกฝนในการเจริญฤทธิ์ จึงขัดขวางไม่ให้สติระลึกถึงลักษณะของนามและรูปที่กำลังปรากฏในขณะนั้นได้

ปลีโพธิ์ใหญ่ๆ ๑๐ ประการนั้น ๙ ประการตันขัดขวางการเจริญสมถภาวนา ไม่ให้จิตถึงขั้นอัปปนา ประการที่ ๑๐ ประการเดียวขัดขวางการเจริญวิปัสสนาได้ แต่ไม่ขัดขวางการเจริญสมถภาวนาเลย เพราะเหตุว่าประการที่ ๑ อาวาสปลีโพธิ์ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม มีใครบ้างที่ไม่กังวลเรื่องที่อยู่ บางคนกังวลมาก บางคนกังวลน้อย จะอยู่ที่ไหน จะนอนที่ไหนก็ไม่ค่อยจะลำบาก แต่บางคนห่วงกังวลในเรื่องที่อยู่มากที่สุดทีเดียว

วิสุทธิมรรค กัมมัฏฐานคณนิตเทศ แสดงว่า อาวาสปลีโพธิ์ นั้นเป็นเครื่องกังวลสำหรับภิกษุทั่วไป บางรูปก็กังวล บางรูปก็ไม่กังวล มีเรื่องเล่าเป็นตัวอย่างดังนี้ กุลบุตร ๒ คน เดินทางออกจากเมืองอนुरาธปุระไปโดยลำดับ จนได้ไปบวชอยู่ในวัดภูปาราม ในภิกษุ ๒ รูปนั้น รูปหนึ่งทำมาติกาทั้ง ๒ คือ หัวข้อธรรมและวินัย ให้คล้องแคล้ว เมื่อพรรษาครบ ๕ ปวารณาออกพรรษาแล้วก็ไปอยู่ที่วัดป่า ชื่อปาจิณชันทราชี และอยู่ในวิหารนั้นนานจนเป็นพระเถระ ส่วนภิกษุอีกรูปหนึ่งคงอยู่ที่วัดภูปารามนั่นเอง

ระหว่างพรรษาที่ ๑ ถึงพรรษาที่ ๕ เป็นพระนวกะ ระหว่างพรรษาที่ ๕ ถึงพรรษาที่ ๑๐ เป็นมัชฌิมะ ตั้งแต่ ๑๐ พรรษาขึ้นไปเป็นพระเถระ

ภิกษุเถระรูปที่อยู่วัดป่าปาจิณชัณฑราสีมีความคิดว่า ที่นั่นเป็นที่สมควรจะหลีกเร้นอยู่ เพราะเป็นที่ห่างไกล เป็นที่สงบ ท่านคิดที่จะบอกเรื่องนี้แก่พระเถระผู้เป็นสหายของท่านที่บวชพร้อมกัน จึงออกจากวิหารเดินทางไปสู่วัดอุปัชฌาย์ เมื่อพระภิกษุเถระผู้เป็นสหายของท่านเห็นท่าน ก็ลุกขึ้นไปต้อนรับ ช่วยรับบาตรและจีวร ทำอาคันตุกวัดด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดี พระภิกษุผู้อาคันตุกะครั้นเข้าไปสู่เสนาสนะ(ที่พัก)แล้ว คิดว่าประเดี๋ยวสหายของเราคงจะส่งเนยใส หรือน้ำอ้อย หรือน้ำปานะมาให้เป็นแน่ เพราะท่านอยู่ในเมืองนี้มานาน แต่ว่าทั้งคืนนั้น ท่านก็ไม่ได้อะไร

นี่เป็นความกังวลหรือเปล่า พระภิกษุรูปนั้นบวชที่อุปัชฌาย์แล้ว ไปสู่ป่าจิณชัณฑราสี ซึ่งท่านคิดว่าเป็นที่สงบ สมควรเป็นที่หลีกเร้น แต่ทันทีที่ท่านกลับไปถึงอุปัชฌาย์ เข้าไปสู่เสนาสนะ ท่านก็คิดว่าสหายของท่านจะส่งเนยใสหรือน้ำปานะมาให้เพราะท่านอยู่เมืองนี้นาน ท่านกังวลแต่ในเรื่องเนยใสและน้ำปานะตลอดทั้งคืน แต่คืนนั้นก็ไม่ได้อะไร

ตอนเช้าท่านคิดอีกว่า เพื่อนของท่านคงจะมีข้าวยาคุและของเคี้ยว ซึ่งอุปัชฌาย์จากถวายส่งไปให้ท่านบ้าง

นี่กังวลอีกหรือเปล่า ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหน ก็ไม่หมดความกังวล

ปรีโพร่นั้นมิใช่ว่าจะมีอยู่แต่ที่บ้านของท่านเท่านั้น ความกังวลเป็น
กิเลสอยู่ที่จิต จะอยู่ที่ไหนก็ตาม ความกังวลยังไม่หมด ไม่ใช่ว่าหลัก
เร้นไปแล้วจะหมดความกังวลได้

พอถึงตอนเช้า ท่านคิดกังวลอีกว่าเพื่อนของท่านคงจะส่งข้าว
ยาคุและของเคี้ยวซึ่งอุปัฏฐากถวายส่งมาให้ท่าน แต่ท่านก็ไม่เห็น
อะไรเลย ไม่ได้รับอะไรเลย เพื่อนของท่านไม่ได้ส่งอะไรมาให้เลย

ท่านคิดต่อไปว่า ‘ชาวบ้านคงจะไม่ส่งของมาถวาย พวก
อุปัฏฐากคงจะถวายเมื่อไปบิณฑบาตกระมัง’ ท่านไปบิณฑบาตกับ
พระเถระสหายของท่านแต่เช้าตรู่ ท่านทั้งสองเดินไปตลอดถนน
สายหนึ่ง ได้ข้าวยาคุประมาณถ้วยหนึ่งหรือกระบวยหนึ่งเท่านั้น
แล้วพากันไปนั่งดื่มยาคุในโรงฉัน พระอาคันตุกะเถระคิดกังวลต่อไป
ว่า ‘ชาวบ้านคงจะไม่ถวายข้าวยาคุเป็นนิจเป็นแน่ เมื่อถึงเวลา
ภัตรเขาคงจะถวายภัตรอันประณีต’ แต่ครั้นถึงเวลาภัตตาหารก็ได้
ฉันแต่เฉพาะอาหารที่ท่านได้จากบิณฑบาตเท่านั้น

ความหวัง ความกังวลมีมาเรื่อยๆ จากตอนกลางคืนถึง
ตอนเช้า และต่อไปถึงเวลาภัตตาหาร แต่พอถึงเวลาภัตตาหารแล้ว
ก็ไม่ได้อะไร ไม่มีชาวบ้านนำภัตตาหารที่ประณีตมาถวาย ท่านก็ได้
ฉันแต่เฉพาะข้าวยาคุที่ท่านได้จากการบิณฑบาต

ท่านพระอาคันตุกะถามสหายของท่านว่า “ท่านดำรงชีพอย่าง
นี้ตลอดมาหรือ” พระเถระเจ้าถิ่นก็รับว่าเป็นอย่างนั้น พระอาคันตุกะ
จึงชวนท่านไปอยู่ที่ปาจิณช้นทราชีเพราะเหตุว่าที่นั่นเป็นที่ผาสุก
สบาย สะดวกดี เมื่อท่านพระเถระได้ฟังพระอาคันตุกะผู้เป็นสหาย

กล่าวดังนั้น ท่านก็ออกจากเมืองทางประตูด้านทักษิณ คือ ไปทางทิศใต้ เดินไปตามทางที่จะไปหมู่บ้านช่างหม้อ ซึ่งเป็นทางที่จะไปสู่ปาจิณชนทราชี (โดยไม่ต้องกลับไปวัดภูปารามก่อน)

พระอาคันตุกะแปลกใจมากที่พระเถระเดินไปทางนั้น จึงถามท่านว่า “ท่านขอรับ ทำไมท่านจึงไปทางนี้เล่า” ท่านพระเถระกล่าวตอบว่า “ก็ท่านมิได้กล่าวว่า จะไปสู่ปาจิณชนทราชีหรือ” ท่านพระอาคันตุกะกล่าวว่า “ก็ในที่ที่ท่านอยู่มานานถึงเพียงนี้ท่านไม่ได้มีอดิเรกบริขารอะไรๆ บ้างหรือ” ท่านพระเถระกล่าวตอบว่า “อาวุโส เติงตั้งเป็นของสงฆ์ ได้เก็บเรียบร้อยแล้ว นอกจากนั้นก็ไม่มีอะไร” พระอาคันตุกะกล่าวว่า “ท่านขอรับ ไม้เท้าและกระบอกน้ำมัน รองเท้าและถุงย่ามของผมนั้นยังอยู่ที่ภูปารามนั้น” พระเถระกล่าวว่า “อาวุโส ท่านมาพักอยู่วันเดียวเท่านั้น ยังมีของมาไว้ถึงเพียงนี้เชียวหรือ” พระอาคันตุกะรับตามตรงว่า “ขอรับท่าน”

ท่านเป็นพระอาคันตุกะมาจากที่ไกล คือ วัดป่าปาจิณชนทราชี ซึ่งเหมาะสมเป็นที่หลีกเร้น แต่ว่าความกังวลของท่านมากมาย เพราะเหตุว่าเพียงวันเดียวที่ท่านมาพักที่วัดภูปาราม ท่านก็มีของๆท่านซึ่งท่านเป็นห่วงวางไว้ แต่พระเถระซึ่งอยู่ที่พระวิหารภูปารามนั้น เมื่อได้ฟังสหายของท่านกล่าวชวนท่านไปปาจิณชนทราชี ท่านสามารถตรงไปได้เลยโดยไม่มี ความกังวล ไม่มีความห่วงใยใดๆทั้งสิ้น

พระอาคันตุกะมีจิตเลื่อมใส ไหว้พระเถระแล้วกล่าวว่า

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สำหรับพระเถระเช่นท่าน ณ ที่ทุกสถาน

ย่อมเป็นเช่นอรัญญวาส พระวิหารฐปารามเป็นที่บรรจุพระ
บรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ๔ พระองค์ เป็นที่ฟังธรรม
อันเป็นลัปายะในโลหปราสาท เป็นที่ได้เห็นมหาเจดีย์ เป็นที่ได้
สนทนาปราศรัยกับท่านพระเถระทั้งหลาย เป็นไปราวกะในครั้ง
พุทธกาล ขอท่านจงอยู่ที่ฐปารามนี้เถิด”

ในวันรุ่งขึ้น ท่านพระอาคันตุกะก็ได้เดินทางกลับไปปาจิ-
นัณฑราชธานีแต่ผู้เดียว

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์โดยย่อของมูลนิธิ คือ ศึกษาและปฏิบัติธรรม

เผยแผ่พระพุทธธรรมตามแนวพระไตรปิฎก

จัดพิมพ์เอกสารประกอบการศึกษาพระไตรปิฎก เผยแพร่เป็นสาธารณกุศล

คณะกรรมการบริหาร

ประธานกรรมการ	นางสาวสุจินต์ บริหารวนเขตต์
รองประธานกรรมการ	นางสาวดวงเดือน บารมีธรรม
กรรมการ	นางสงวน สุจริตกุล นายแพทย์ สัมชัย ศรีสวัสดิ์ พลเอก สว่าง กัลยาณมิตร นาวาอากาศตรี เกื้อกุล แสนทอง หม่อมบงกชปริยา ยุคล
กรรมการและเหรัญญิก	นางสาวประภัสสร เหวดระกุล
กรรมการและเลขานุการ	พลตรี ดร. วีระ พลวัฒน์

ท่านที่ประสงค์จะพิมพ์หนังสือของมูลนิธิ

เพื่อเป็นธรรมบรรณาการในการกุศล หรือมีศรัทธาจะสมทบทุนมูลนิธิ

และสนใจเป็นสมาชิกชมรมบ้านธัมมะ มศพ.

โปรดติดต่อมูลนิธิ หรือกรรมการของมูลนิธิ

สำนักงาน: ๑๗๔/๑ เจริญนคร ๗๘ แขวงดาวคะนอง เขตธนบุรี

กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

โทรศัพท์ ๐๒ ๔๖๘ ๐๒๓๔

โทรสาร ๐๒ ๘๗๗ ๙๖๙๓

<http://www.dhammadhome.com>

E-mail: info@dhammadhome.com

ชมรมบ้านธัมมะ มศพ.

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

www.dhammadhomefellowship.com

โทรศัพท์ ๐๘๕ ๖๒๑ ๗๑๐๖

รายการเผยแพร่พระธรรมทางสถานีวิทยุฯ
โดย มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

จังหวัด	สถานี	ความถี่	เวลา	วัน
กรุงเทพฯ	อสมท.	๑๔๙๔	๔.๐๐ น.	จ. - ส.
	รัฐสภา เอฟ.เอ็ม.	๘๗.๕	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
			๒๑.๐๐ น.	ส. - อา.
	รัฐสภา เอ.เอ็ม.	๑๐๗/๑	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
			๒๑.๐๐ น.	ส. - อา.
	สวพ. เอฟ.เอ็ม.	๙๑	๕.๓๐ น.	ทุกวัน
	สทร. ๒	๖๗๕	๖.๐๐ น.	ทุกวัน
			๒๑.๐๐ น.	จ. - ศ.
	พล.๑	๑๔๒๒	๑๗.๐๐ น.	ทุกวัน
	ทอ.๐๑	๙๔๕	๑๒.๓๐ น.	ทุกวัน
			๑๘.๐๐ น.	ทุกวัน
	ตชด.	๕๗๖	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
	พล.ปตอ.	๕๙๔	๒๓.๑๐ น.	ทุกวัน
กาญจนบุรี	มทป. ๑๑	๑๐๕๓	๒๒.๐๐ น.	อา.
	มก.	๑๑๐๗	๑๖.๐๐ น.	อา.
กาญจนบุรี	พล.ร.๙	๑๕๓๙	๐๔.๐๐ น.	อา.
กำแพงเพชร	ทภ.๓	๗๓๘	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ขอนแก่น	รด.	๑๑๕๒	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
	มจร. เอฟ.เอ็ม.	๑๐๑.๗๕	๖.๐๐ น.	ทุกวัน
เชียงใหม่	วปถ.๒	๗๓๘	๒๐.๓๐ น.	จ. - ส.
	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๑.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
เชียงราย	ทอ.๐๑๕	๑๒๒๔	๕.๐๐ น.	ทุกวัน
	ทภ.๓	๙๙๙	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
นครสวรรค์	ทภ.๓	๘๐๑	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
น่าน	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๙๙.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.

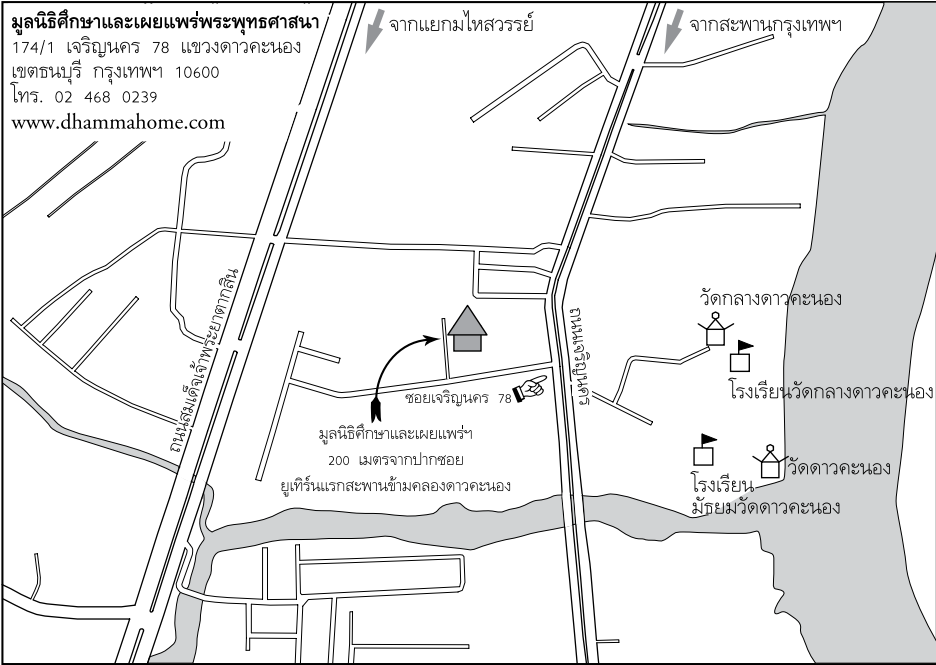
นครศรีธรรมราช	ทภ.๔	๖๘๔, ๑๐๔๔	๖.๐๕ น.	จ. - ส.
ปราจีนบุรี	มทบ. ๑๒	๘๕๕	๒๐.๓๐ น.	จ. - ศ.
ประจวบฯ	ค่ายธนรัชต์ เอฟ.เอ็ม	๙๖.๒๕	๑๓.๐๐ น.	ทุกวัน
ปัตตานี	ทภ.๔	๙๓๖	๑๐.๐๐ น.	ทุกวัน
เพชรบูรณ์	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๙๙.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
พิษณุโลก	ทภ.๓	๑๑๑๖	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓	๑๒๔๒	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	พล.ร.๔	๑๓๗๗	๕.๐๐ น.	ทุกวัน
แพร่	ทภ.๓	๕๘๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๓.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
พะเยา	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๗.๒๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
พิจิตร	ทภ.๓	๑๔๔๙	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ภูเก็ต	๑ ปณ. เอฟ.เอ็ม.	๘๙	๕.๐๐ น.	ทุกวัน
ลำปาง	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๑.๗๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ลำพูน	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๗.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ชลบุรี	ส.วย. เอฟ.เอ็ม.	๑๐๒.๗๕	๐๙-๑๐. น	ทุกวัน
ระยอง	พล.ม.๒ รือ.	๗๗๔	๕.๓๐ น.	ทุกวัน
สุโขทัย	ทภ.๓	๘๒๘	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๑๐๒.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
อุดรธานี	ยานเกราะ	๖๘๔	๒๐.๓๐ น.	จ. - ส.
อุตรดิตถ์	ทภ.๓	๑๒๘๗	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓ เอฟ.เอ็ม.	๙๗.๕	๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
อุบลราชธานี	ทอ.๐๘	๘๐๑	๕.๐๐ น.	ทุกวัน

รายการ “บ้านรั่มะ” ทางสถานีโทรทัศน์
โดย มูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สถานี	เวลา	วัน
สทท.๑๑	๐๕.๐๐ น.	พุธ
TNN2	๐๗.๐๐ น.	เสาร์
TNN2	๐๙.๐๐ น.	อังคาร
TNN2	๑๖.๐๐ น.	พุธ

รายการอาจเปลี่ยนแปลงได้ โปรดสอบถาม โทร. ๐๒ ๔๖๘ ๐๒๓๙
เว็บไซต์ของมูลนิธิฯ www.dhammahome.com เมษายน ๒๕๕๘

มูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ปัญญาที่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงนั้นเกิดจากการฟัง
การพิจารณา การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม
ซึ่งเป็นการปฏิบัติอบรมเจริญปัญญาให้เกิดขึ้นเป็นลำดับ
ไม่ใช่เราทำ

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

แนวทางเจริญวิปัสสนา เล่มที่ ๓ ตอนที่ ๒๑ - ๓๐
ISBN 978-616-90247-6-7
www.dhammahome.com